

ЗМІСТ

НАША ОБКЛАДИНКА

- 1-а та 4-а Національній академії педагогічних наук сторінки. України – 20 років.
2-а сторінка. Василь Кремень. Співпраця Академії і шкіл: єдині завдання – спільний доробок.
3-я сторінка. Нова сторінка проекту „Педагоги-новатори в Україні”.

Держава і освіта

- Зустрічаємо 20-річний ювілей власною працею*
Заходи НАПН України, що формують освітянську політику: 4
Дмитро Табачник. Спільні здобутки і плани Міністерства й Академії..... 4
Василь Кремень. Час непопулярних змін..... 8
Володимир Луговий, Жанетта Таланова. Економічно-організаційні засади освіти в Україні та світі: порівняльний аналіз..... 10
Василь Мадзігон. Інформатизація освіти в Україні: стан, проблеми, перспективи 16
Олександр Удод. Інноваційно-інформаційні проекти в сучасній освіті України 27
На шляху до інформаційного суспільства.
Реферативний огляд виступів учасників зборів НАПН України:..... 30
Валерій Биков. Особливості переходу до активного використання комп'ютерних технологій 30
Наталія Морзе. Чи є наша освіта сучасною: що робити 34
Елеонора Носенко. Практичні кроки у вирішенні нагальних проблем 34
Віктор Олійник. Неперервна професійна освіта 36
Павла Рогова. Бібліотечно-інформаційне забезпечення педагогічної науки і освіти у контексті інформатизації 38

Інноваційна школа

- Ефективна школа: фактори успіху*
Світовий освітній калейдоскоп: реферативно-інформаційний огляд 44
Віктор Огнев'юк. Шкільна освіта у контексті семи еволюційних поступів 52
Валентин Маслов. Концептуальні засади розробки орієнтованих стандартів змісту компетентності фахівців..... 60
Тетяна Ковальова. Тьюторство – інституалізація нової професії в російській школі 63
Олександр Уваров. Індивідуалізація освітньої роботи: ключові складові трансформації школи 69
Актуальні теми освітнього простору: компетенції, правове поле освіти, профільне навчання
Олена Павленко. Тренінг як засіб удосконалення компетенцій 83

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

МОН, АПН, ВАК

Всеукраїнський науково-практичний журнал

Свідоцтво про державну реєстрацію Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р. Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ, ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

Постанови Президії

ВАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

№1 – 05/1 від 26 січня 2011 року

№1 – 05/2 від 23 лютого 2011 року

Головний та науковий редактор
Ольга ВИГОВСЬКА

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Коректура
Людмила КУХ

Анотації англійською
Оксана ВОЙТКО
Наталія КОЗЛОВСЬКА

Бібліографічна індексація
Наталія ТАРАСОВА

Передвидавнича підготовка
Олексій ВИГОВСЬКИЙ

© О. Виговська, ідея та концепція
© О. Виговський, дизайн та оформлення
© „Директор школи, ліцею, гімназії”, 2012

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА

ВИДАВНИЦТВО
„ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА“

ЦЕНТР СПРИЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ім. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Передплатні індекси:

22953

23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Володимир **БЕХ**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЕЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Ольга **ГРИВА**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Галина **ЕЛЬНІКОВА**
Олег **ЄРСЬКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Людмила **КАЛІНІНА**
Людмила **КАРАМУШКА**
Володимир **ЛУГОВИЙ**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Василь **МАДЗИГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАННИЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Людмила **ПАРАЩЕНКО**
Павла **РОГОВА**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Ганна **САЗОНЕНКО**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

<i>Фабіан Андрушкевич</i> . Україна – Польща: досвід формування правового поля освіти	94
<i>Ірина Білоцерківець</i> . Бібліографічний покажчик „Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку (випуск 2)”	100
<i>Ольга Виговська</i> . Разом з Академією 13-ий рік поспіль	102
<i>Микола Гузик</i> . Чим для мене є Національна академія педагогічних наук України. Які можливості вона відкриває	106
<i>Ганна Сазоненко</i> . 20 років Національній академії педагогічних наук України	110
<i>Василина Хайруліна</i> . Співпрацюємо, творимо, експериментуємо	111

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
(протокол № 6 від 25 січня 2012 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ „Директор школи, ліцею, гімназії”

- Статті мають бути написані спеціально для часопису „Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць, а за тематикою – інтересам директорів шкіл та керівників середньої освіти.
- Редакція залишає за собою право скорочувати, редагувати, а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву.
- За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.
- Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.
- Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tif та jpg.
- Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.
- Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), обов'язково стислими анотаціями укр., рос. та англ. мовами з виокремленням ключових слів також трьома мовами та УДК.
- Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

Електронна пошта редакції: **director@oldbank.com**
Адреса редакції: 03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.
Наш сайт: <http://director-ua.info>
<http://director.npu.edu.ua>

*Повний або частковий передрук матеріалів журналу
„Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за
письмовою згоди редакції.*

Підписано до друку 17.02.2012 р. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 9,5 умов. друк. арк. Наклад 1150.
Віддруковано на ЗАТ „Віпол”. Зам. 12-187
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру:
серія ДК №752 від 27.12.2001 р.

Центр ССР ім. Миколи Пирогова
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
Свідоцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.

ДЕРЖАВА І ОСВІТА

*Ключові здобутки спільної співпраці
Міністерства освіти і науки, молоді та
спорту і НАПН України на шляху
до інформаційного суспільства..... С. 4, 5, 17*

*Державні програми і документи, визначальні
для освіти..... С. 4, 6, 7, 17, 26, 29, 32*

Держава
і освіта

УДК 37.014.544 :
37.018.43:004

ЗАХОДИ, ЩО ФОРМУЮТЬ ОСВІТЯНСЬКУ ПОЛІТИКУ*

СПІЛЬНІ ЗДОБУТКИ І ПЛАНИ МІНІСТЕРСТВА Й АКАДЕМІЇ

Звертається увага на ключові здобутки спільної співпраці Міністерства освіти і науки, молоді та спорту і НАПН України на шляху до інформаційного суспільства, на прийняті основні державні програми і документи, значимі для освіти.

Ключові слова: інформаційне суспільство, державні програми, державні стандарти, національна рамка кваліфікацій.

**Дмитро
ТАБАЧНИК**

Міністр освіти і
науки, молоді та
спорту України

На цього-річні збори Національна академія педагогічних наук виносить дуже важливе питання інформатизації освіти в Україні, стан проблеми і перспективи, які хвилюють усю педагогічну громадськість в усіх ланках, починаючи від дошкілля і завершуючи ви-

щою школою.

Хочу привітати перших в історії України лауреатів Державної премії в галузі освіти: Олександрю Яківну Савченко, Ольгу Назарівну Хорошковську, Надію Михайлівну Бібік,

*Пропонуємо увазі читача виступи й доповіді (С. 4–29), як квінтесенцію щорічних зборів НАПН („Інформатизація освіти в Україні: стан, проблеми, перспективи”, 10.11.2011 р.) та його методологічного семінару („Концептуальні засади підвищення економічної ефективності системи професійної і вищої освіти”, 09.11.2011 р.).

Ніну Степанівну Коваль, Тетяну Євгенівну Бойченко, Миколу Самійловича Вашуленка.

Зрозуміло, що загальною світовою тенденцією є стійкий перехід від індустріального суспільства до інформаційного. Тому, я думаю, правильно Міністерство освіти і науки ще до реформування разом з Академією внесло пропозицію на розгляд Глави Держави оголосити 2011 рік роком освіти й інформаційного суспільства. Це дозволило нам зміцнити позиції, в першу чергу щодо відстоювання освітнянських інтересів у боротьбі, ну скажімо так, з нашими „контролерами” з боку економічного блоку уряду. Не можна стверджувати, що вдалося зробити все заплановане спільно з керівництвом Академії і з керівництвом регіональних управлінь освіти і науки.

Але здобутками ми все ж можемо пишатися. Це, безумовно Національний проект „Відкритий світ”, який взято під патронат

Президента України; 5 державних цільових програм, що вдалося затвердити у першій половині (квітень-червень) цього року. І дві з них безпосередньо присвячені темі, яку ми сьогодні обговорюємо. Це Державна цільова програма „Інформатизації загальноосвітніх середніх шкіл – 100 %” і Державна цільова програма „Підвищення якості математичної і природничої освіти”. Хоча і у третій програмі „Зміцнення матеріальної бази професійно-технічних навчальних закладів” один з розділів присвячений цій проблематиці.

Ми намагалися максимально повно подібну тематику відобразити в документі Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. Хотів би підкреслити, що головною фундаментальною, методологічною цінністю створення Національної стратегії і в організаційному комітеті було те, що вона кореспондувалась і ґрунтувалась на національній Доктрині освіти, затвердженій на II Всеукраїнському з'їзді у жовтні 2001 року.

Навіть прискіпливий і недоброзичливий критик не знайде протиріч між Національною Доктриною і Національною Стратегією. Це надзвичайно важливо.

Я переконаний, що найближчим часом цей документ „Національна стратегія” буде розглянутий Президентом України і дасть можливість закласти нові передумови для найважли-

віших напрямів розвитку освіти у найближчі 10 років. Зокрема побудову максимально індивідуальної траєкторії освіти учнів, формування і реалізацію соціальних та економічних гарантій здобуття якісної освіти, особливо обов'язкової згідно Конституції для кожного учня, це удосконалення системи національно-патріотичного виховання, цілісний розвиток і соціалізацію дітей, молоді, посилення функцій освіти, екологізацію освіти тощо.

Надзвичайно важливим досягненням цього року

Держава і освіта

Заходи, що формують освітянську політику

стало спільне Міністерства й Академії створення, розроблення і затвердження урядом державних стандартів початкової та середньої освіти.

Щодо початкової школи, ми вже вітали лауреатів, які за свою плідну працю увінчані Державною премією указом Президента. На сьогоднішній день хочу сказати, що початкова освіта відновлена, оголошено конкурс на підручники згідно стандарту. На завершальній стадії знаходяться навчальні програми.

Слід зазначити, що тепер ми виходимо на фінішну пряму 2-го найважливішого досягнення, куди дуже потрібно включити тему й рішення сьогоднішніх зборів, — це створення Державного стандарту базової та повної загальносередньої освіти. І не можу не висловити поваги й любові до тієї групи, яку очолює *В. В. Мадзігон*, адже вони працювали „стаханівськими” методами: надзвичайно плідно й дуже активно.

Хотів би сказати про ще одне наше спільне досягнення, яке теж пов'язане з темою сьогоднішніх зборів. Ми завершили (за 9 місяців) і подали на затвердження Уряду, вперше за більш ніж 20 років існування незалежності України, національну рамку кваліфікації. У цій роботі позиція Міністерства освіти і Національної академії з самого початку були близькі, а протягом співпраці стали єдині. Головною проблемою було переконати, знайти аргументи, викласти всі дескриптори у роботі з роботодавцями, з міністерствами промисловості, економічного розвитку, аграрної політики, соціальної політики і праці.

І можу стверджувати, що це вдалося завдяки великій праці робочої групи на чолі з *Володимиром Іларіоновичем Луговим* і *Євгеном Миколайовичем Сулимою*. Вони обоє різною мірою, але причетні також до Національної академії.

Реалізація проекту „*Національна рамка кваліфікації*” дозволить вті-

лити багато ідей для якісної освіти. Найголовніше — створити живу, абсолютно працездатну основу для ефективної взаємодії між ринком праці і сферою освіти. Якщо ми говоримо про освіту впродовж життя, про освітні рівні, то це необхідно прописати, щоб той, хто працює з дошкільником також знав, які елементарні навички він має прищеплювати своєму найменшому учню. Вже наступного року на базі єдиної рамки кваліфікації ми почнемо створювати міжгалузеві ради (як у Європі), які будуть виробляти кваліфікації кожної професії. Це забезпечить безпосередню участь роботодавця, його замовлення на фахівця з будь-яким рівнем освіти. А от національна рамка кваліфікації дозволить з єдиних позицій визначити вимоги до кваліфікації випускників навчальних закладів при розробленні стандартів освіти, їх удосконаленні та визначить єдині вимоги до професійної підготовки.

І крім того, рамка кваліфікації буде змушувати нас прискорено, узгоджуючись з ринком праці і потребами суспільства, проходити шлях модернізації освітніх програм будь-якого рівня. Інакше вони будуть не кореспондувати, а ми будемо готувати економістів, і юристів, що знову поповнюватимуть чергу в державному центрі зайнятості.

Я думаю, що спільну робочу групу, яка працювала над Національною рамкою кваліфікації, треба закріпити як постійно діючу для контролю зусиль роботодавців зі створення вже професійних стандартів, допомоги у формуванні секторальних рад. Це помічено навіть у світі, окрема представників конфедерації роботодавців запросили на 10 днів у Велику Британію вчитися. Цього року також широко обговорювався проект абсолютно нового Закону про вищу освіту. Було знайдено спільні рішення. Це стане також важливим досягненням, яке закріпить для нас необхідну інноваційну модель діяльності вищого на-

вчального закладу і зможе, з рештою, поставити державні вищі навчальні заклади в однакові умови з недержавними: вони зможуть комерціалізуватися, запрошувати кращих фахівців, самостійно врегулювати рівень заробітної плати. Можна було б зробити й більше, якби у нас не було зайвої, надмірної політизації будь-яких рішень і пропозицій щодо освіти.

Суспільство певною мірою захоплюється грою у політику і це проблема не лише освітньої галузі, а й суспільства в цілому. Скажімо, практично жодна з категорій бюджетників не реагує позитивно навіть упродовж трьох місяців на збільшення рівня заробітної плати.

Чому? Я думаю, є багато запитань, відповідь на які нам треба шукати спільно.

Не відходячи від теми сьогоднішнього засідання зборів інформатизації освіти, хотів би сказати насамкінець, що у нас є досвід дуже непоганої спільної роботи з найбільшими компаніями і корпораціями. Вчора у Міністерстві була велика делегація відомої фірми АВМ, яку вдалося переконати розмістити базу східної Європи в Україні. Зараз вони розпочали кастинг трьох міст: Києва, Харкова та Львова. Є спільні програми з Майкрософтом тощо.

Надзвичайно важливо, що цього року ми підписали спільну програму діяльності Національної академії пе-

дагогічних наук України та Міністерства освіти і науки, молоді та спорту на 2011, 2012, 2013 роки. Це не банальний черговий документ для „галочки”, тому що він допоможе об’єднати зусилля у багатьох напрямках.

Дмитрий Табачник

Общие достижения и планы Министерства и Академии

Обращается внимание на ключевые достижения общего сотрудничества МОНмолодьспорта и НАПН Украины на пути к информационному обществу, на принятые основные государственные программы и документы, которые являются значимыми для образования.

Ключевые слова: информационное общество, государственные программы, государственные стандарты, национальная рамка квалификаций.

Dmytro Tabachnyk

Informatization of the Ukrainian Education: Common Achievements and Plans of the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine and the National Academy of Sciences of Ukraine.

The emphasis is placed on the crucial achievements of the cooperation between the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine and the National Academy of Sciences of Ukraine aiming at creation the information society. The main state programs and documents that are of great importance for the sphere of education were adopted.

Key Words: information society, state programs, state standards, national qualifications framework

Держава
і освіта

УДК 37.014.544
: 37.046

ЧАС НЕПОПУЛЯРНИХ ЗМІН

Українська освіта стоїть на порозі серйозних трансформацій. Кожен рівень освіти потребує, насамперед, структурних змін. На основі аналізу стану сучасної української освіти та на прикладі успішних країн актуалізуються „точки” змін.

Ключові слова: рівні освіти, структурні зміни.

Економічна ефективність вищої і професійної освіти складається із багатьох чинників, починаючи зі способу використання

коштів, їх кількості та включаючи, безумовно, більш серйозні речі, такі як політика держави щодо розвитку освітніх галузей, структура освітніх галузей, націленість тощо.

Я погоджуюся з абсолютною більшістю пропозицій, які тут висловлювалися, та думаю, що українська освіта справді

стоїть на порозі серйозних змін. Тому, на мій погляд, кожен рівень освіти вимагає серйозних структурних трансформацій. Без профільної старшої школи ми не досягнемо реалізації ні завдання підвищення якості вищої освіти, ні завдання підвищення якісної підготовки кваліфікованих робітників. Ми повинні дати можливість дитині у певному віці визначитися зі своїми цілями і підтримати її в реалізації цих цілей. Бо

якщо учень захоче бути, скажімо, математиком, то, давши йому можливість з 9, 10, 11, 12 класу максимально підготуватися з математики, ми матимемо зовсім іншого абітурієнта. Я вже не кажу, що він буде зацікавлений у навчанні в середній школі. Тому профільна старша школа — це обов'язкова передумова підвищення ефективності, якості сучасної освіти будь-якого фахівця і взагалі громадянина України.

Скільки б ми не говорили про професійно-технічну освіту, якщо вона залишається у жебрацькому стані, то їй буде „гаплик” (вибачте за дуже примітивне слово). Тому що не може училище готувати студентів-механізаторів із вузького профілю, які вже „перенаситили” той райцентр. Але у цьому містечку потрібні штукатурки, а їх нема кому готувати.

Подивимось, як це виконується в успішних країнах. Наприклад, у Шотландії є такі навчальні заклади: у середньому 10–12 тисяч учнів — від медсестри до того ж тракториста. І одне другому не заважає, а навпаки. У Глазго, відомо, що через рік закривається одна верф, яка закінчує будівни-

**Василь
КРЕМЕНЬ**

Президент НАПН
України, академік
НАН і НАПН

цтво корабля для військово-морських сил Великої Британії. Там уже працює відповідний підрозділ цього навчального закладу, який готує з таких студентів фахівців, що зможуть бути конкурентоспроможними на ринку праці. Ось такі великі навчальні заклади дають можливість отримати професійних працівників у залежності від потреб регіону.

На базі **професійно-технічної освіти треба створити освіту середньої ланки** і мати потужні навчальні заклади регіонального характеру, які б готували фахівців потрібних для цієї місцевості.

Я знаю технікум залізничного будівництва в одному з райцентрів. Там уже фахівців – піврайону, а більше нікого немає. Юристів їм готувати не дозволили, і тому ось така однопрофільність, моноспрямованість.

Звернемося до вищої школи. У невеличкому обласному центрі на одній вулиці три університети і 2 академії з вузьким профілем. У Харкові три аграрних університети: один готує агрономів, другий – зоотехніків, а третій – трактористів-машиністів. У Києві Академія сільського господарства готує усіх цих фахівців разом, та ще й багато інших. І це правильно. То чи не варто було б із трьох закладів зробити один, щоб мати ефективнішу економіку.

Тому прийшов час не популістських, а навпаки – непопулярних змін. Я говорив ці речі не для того, щоб принизити якийсь тип навчального закладу.

Давайте поглянемо на інші країни, наприклад, Китай. Там уже немає того, що було ще декілька років тому: окремо аграрний, окремо медичний заклад. Системне навчання, мабуть і є однією з причин їхніх успіхів. Таке саме спостерігаємо в Європі.

Отже, ми порушили складну проблему, але надзвичайно актуальну, реальну. А для того, щоб її вирішити, треба дуже багато зробити.

Неефективною є й надмірна кількість викладачів. Бо що ж відбувається у вищій школі? Для отримання

зарплатної ставки для викладача завідувачий кафедрою випрошує у декана відповідне навантаження, тобто спецкурс. І такими курсами та спецкурсами перевантажують студента. У студента ж зникає час для самостійної роботи, немає можливостей стати фахівцем у своїй сфері, тому що кожному викладачеві необхідно викласти свої курси.

Цікаву позицію виказав Юрій Францович Зіньковський. На перший погляд, вона не досить популярна, але багато в ній розумного. Більшої мотивації для навчання, аніж відповідальності за те, що потрібно буде розраховуватися за це навчання, – немає. І, мабуть, багаті країни не завжди необачливі, коли за оплату навчання у вищій школі вони створюють механізми, за якими будь-яка дитина зможе взяти кредит, або, якщо вона талановита, отримати стипендії. Тобто створюється режим підтримки працюючих, талановитих, а не доведення студента будь-яким чином до успішної видачі диплому.

Я думаю, ми правильно зробили, що розпочали цю розмову на сьогоднішньому семінарі.

Василий Кремень

Время непопулярных перемен

Украинское образование стоит на пороге серьезных трансформаций. Каждый уровень образования нуждается, в первую очередь, в структурных изменениях. На основе анализа состояния современного украинского образования и на примере успешных стран актуализируются „точки” изменений.

Ключевые слова: уровни образования, структурные изменения.

Vasyl Kremen

The Time of the Unpopular Changes Has Come

The author considers Ukrainian education to be about to suffer some profound changes. Thus, first of all every level of education needs changes in its structure. The main points that need changes are revealed during analyzing contemporary education of Ukraine and the one of the world's most developed countries.

Key Words: levels of education, changes in structure.

Держава
і освіта

УДК 37.013.74 :
37.014.54

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2012

Володимир ЛУГОВИЙ

Доктор педагогічних наук, професор, віце-президент Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту вищої освіти НАПН України, національний експерт з реформування вищої освіти в Україні

Жанетта ТАЛАНОВА

Доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України, менеджер з аналітичної роботи Національного Темпус-офісу в Україні

Ця стаття — доповідь В. Лугового на методологічному семінарі НАПН України (м. Київ, 9 листопада 2011 р.)

ЕКОНОМІЧНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено порівняння економічно-організаційних засад освітніх систем України та передових країн світу. Доведено, що, маючи конкурентоспроможне фінансування, вітчизняна освіта взагалі, професійна та вища освіта зокрема, характеризуються неефективною організацією, розпорошеністю, подрібненістю, малокомплектністю, відтак великою витратністю, низьким інституційним потенціалом і недостатньою якістю.

Ключові слова: фінансування, організація, інституційний потенціал, конкурентоспроможність, якість, освіта, професійна і вища освіта.

Для уточнення реального стану і перспектив розвитку освіти в Україні [7] важливо порівняти економічно-організаційні засади нинішньої вітчизняної [1; 6; 8; 10] і світової [12–17] освітніх систем. У процесі порівняння необхідно знайти відповіді принаймні на три групи проблемних питань, які є такими:

I. Мало чи багато інвестується в освіту України?

II. Які неефективності властиві національній освіті?

III. Як підвищити ефективність професійної і вищої освіти?

Очевидно, що зразок для порівняння України має бути мобілізуючим, надихаючим і таким, що орієнтує на крашу світову практику. Правильно дібраний передовий світовий досвід може

слугувати основою для формування моделі майбутньої української освіти у середньостроковій перспективі.

Отож, для порівняння обрані характеристики освітніх систем найуспішніших країн світу. Це — 34 країни Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також 8 інших країн „Великої двадцятки”, які є партнерами ОЕСР в аналізі освітніх сфер. Усього 42 передові країни, що разом, маючи 65 % населення планети, виробляють понад 90 % світового валового внутрішнього продукту (ВВП). До складу ОЕСР (що представляє 18 % населення та продукує майже 75 % ВВП світу) входять 7 країн „Великої сімки”, 21 країна Європейського Союзу, 10 інших розвинутих країн усіх континентів.

ОЕСР має великий досвід досліджень освіти, у цій організації. З 1968 р. діє Центр освітніх досліджень

та інновацій, який щорічно публікує аналітичне видання „Погляд на освіту: освітні індикатори”. У статті використовуються дані зазначеного видання 2011 р. [12].

МАЛО ЧИ БАГАТО ІНВЕСТИУЄТЬСЯ В ОСВІТУ УКРАЇНИ

Якщо розглядати всі рівні освіти (від дошкільної до вищої) в цілому, то у відсотках ВВП **щорічне фінансування** (сукупне державне і приватне) [7; 8; 12] становить:

- 7,6 % – Україна (2009 і 2010 рр.);
- 5,9 % – у середньому за країнами ОЕСР (2008 р.);
- 5,5 % – у середньому за країнами ЄС, що є членами ОЕСР (2008 р.);
- 5,4 % – у середньому за країнами „Великої двадцятки” (2008 р.).

Більше України зі згаданих 42 країн на освіту витрачає лише Ісландія (7,9 %).

Щодо **фінансування вищої освіти** у відсотках ВВП, то картина [7; 8; 12] виявляється такою:

- 2,6 % (з них 0,05 % ВВП становлять видатки на наукову і науково-технічну діяльність у вищій школі) – Україна (2009 р. і 2010 р.);
- 1,5 % (з них 0,4 % ВВП на дослідження і розробки) – ОЕСР (2008 р.);
- 1,3 % – ЄС (ОЕСР).

Більше ніж в Україні на вищу освіту витрачають тільки у США (2,7 %).

До того ж варто звернути увагу, що у вищій школі України частка асигнувань на дослідження та розробки від ВВП (0,05 %) становить порівняно малу величину (2–3 % від загальних витрат на вищу освіту), яка у 8 разів менша, ніж у розвинутих країнах (0,4 % ВВП, що дорівнює 26 % від загальних видатків на вищу школу). Тобто за вагою дослідницько-інноваційної діяльності (2–3 %) вітчизняна вища освіта суттєво (на порядок) поступається країнам ОЕСР (26 %) [6; 7; 12].

Таким чином, в цілому в Україні відносні видатки на освіту взагалі,

вищу освіту зокрема, слід визнати великими, а резерви для їх збільшення в основному вичерпаними. **Українське суспільство досягло верхньої межі розумного фінансування освіти.** За свідченням Прем'єр-міністра України М. Я. Азарова на III Всеукраїнському з'їзді працівників освіти, стаття видатків на освіту найбільша у державному бюджеті України. У 2010 р. із державного освітнього бюджету, який становив понад 95 % (79,8 млрд. грн.) загальних суспільних укладень в освіту, майже 39 % (30,9 млрд. грн.) спрямовувалося на професійно-технічну (6,4 %), вищу (31,3 %) та післядипломну (1,0 %) освіту [6–8; 10]. Водночас на прикладі фінансування досліджень і розробок у вищих навчальних закладах видно, що структура витрат незадовільна і не відповідає кращим світовим зразкам.

Відтак усе ж є певний резерв збільшення асигнувань на вищу освіту, а саме: підвищення фінансування наукової та науково-технічної діяльності в країні з нинішніх 0,8 до 1,7 % ВВП (як вимагає Закон України „Про наукову і науково-технічну діяльність”) і спрямування 0,3 % у вищу школу. Це одночасно сприяло б переведенню країни на шлях інноваційного розвитку в руслі Стратегії інтелектуального, стійкого та інклюзивного зростання „Європа 2020” Євросоюзу.

Але головний резерв – усунення неефективностей в самій освіті. Адже, якщо не можна збільшити частку фінансування, як, до речі, і за наявного великого фінансування, то слід потурбуватися про ефективніше використання виділених коштів. При цьому слід пам'ятати про щільний взаємозв'язок економіки та організації [3]. Гарна організація може забезпечити за існуючих видатків конкурентоспроможний результат.

ЯКІ НЕЕФЕКТИВНОСТІ ВЛАСТИВІ НАЦІОНАЛЬНІЙ ОСВІТІ

Серед головних вад системи освіти взагалі, професійної та вищої освіти зокрема, – розпорошеність, подрібненість, малокомплектність, що призводить до її великої видатковості та низької інституційної спроможності,

неконкурентоспроможності, недостатньої освітньої якості.

Подрібненими виявляються навчальні заклади [7; 8; 10]:

- професійно-технічні навчальні заклади – у середньому 435 учнів в одному закладі;
- технікуми, училища, коледжі – 720 студентів;
- університети, академії, інститути – приблизно 6 тис. студентів.

Подрібнені також переліки підготовки [5; 7]. Для професійно-технічної освіти: понад 3 тис. професій, з яких фактично реалізується близько 500. Для вищої освіти:

- майже півтисячі освітніх спеціальностей;
- близько 500 наукових спеціальностей, що насамперед актуально для вищої школи, у якій готується більш як 80 % аспірантів і докторантів країни.

Подрібненість переліків професій і спеціальностей зумовлює проблеми з працевлаштуванням, економічною мобільністю, вимушеним здобуттям поспіль другої та третьої професії або спеціальності [7].

З-поміж наслідків подрібненості звернемо увагу на такий: жоден вітчизняний вищий навчальний заклад не входить до переліку 500 найкращих у світі за будь-якими із провідних міжнародних рейтингів („Таймс”, „Шанхайський”, „Кью Ес”, „Вебометрикс”). Для порівняння: такі заклади за першими двома (найбільш об’єктивними) із зазначених рейтингів є в країнах-сусідах: по 2 – у Польщі, Росії, Угорщині і навіть 4 – у Туреччині, а також по одному – у менш як півтора мільйонних Естонії, Єгипті, Ірані, двох мільйонних Словенії, Хорватії, Чеській Республіці, а всього – майже як у півсотні країн світу [18–20; 22].

До речі, не слід тішитися тим, що у 2011 р. Національний технічний університет України „Київський політехнічний інститут” та Донецький національний університет за рейтингом „Кью Ес” потрапили в останню (7-му) сотню закладів. По-перше, цей рейтинг, як показують дослідження рейтингових систем, є доволі

суб’єктивним порівняно з рейтингами „Таймс” і „Шанхайський”. По-друге, зазначені два українські університети опинилися в одній (не дуже конкурентній) компанії чотирьох закладів Казахстану, трьох – Венесуели, трьох – Колумбії, двох – Азербайджану, двох – Йорданії, а також по одному – Бангладеш, Пуерто-Ріко, Філіппін, Шрі-Ланки. Ще у більш специфічному (відтак менш об’єктивному) рейтингу „Вебометрикс” перший український вищий навчальний заклад, а це Київський національний університет імені Тараса Шевченка, з’являється лише на 1321 позиції [18–20; 22].

Виникають закономірні запитання: чи не соромно великій 46-мільйонній ракетно-космічній державі, що її вища школа віддана на поталу ліберальній стихії?! Чи не прикро, що упродовж 20-ліття незалежності України створено 200 нових вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації, тобто в середньому щороку утворювалося десять нових університетів, академій, інститутів, здебільшого без реальної потреби в них та за умов падіння ВВП на третину, порівняно з 1990 р.? Чи не трагічно, що лише в одному 1994 р., у якому ВВП країни знизився на 23 %, засновано 73 заклади, що декларують надання повної вищої освіти? Зрештою в якій конкурентний спосіб [2; 5; 9; 21] передбачається входження України у двадцятку передових країн світу без наявності в неї бодай одного університету світового класу?

Наслідки подрібненості виявляються також у тому, що серед 38 тис. іноземних студентів немає громадян з країн Північної Америки і Західної Європи. Для порівняння: у Польщі серед 17 тис. іноземних студентів близько 5 тис. (без малого 30 %) із зазначених високорозвинених країн [8; 14].

У вищій школі України панує дублювання (наприклад, половина вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації готує правників, часто у багатьох закладах в одному місті [3]), непрофільність і негнучкість підготовки.

У вищих навчальних закладах через їх здрібнілість здебільшого відсутня критична маса основних ресурсів: кадрових, інформаційних, фінансових, матеріально-технічних та інших. Наприклад, половина закладів, що надають повну вищу освіту, не здійснюють серйозних наукових досліджень, а загалом частка видатків на дослідження й розробки у загальних асигнуваннях на утримання вищої школи становить, як зазначалося, лише 2–3 %, натомість у країнах ОЕСР – 26 %, зокрема в Швеції – 50 %, Швейцарії – 54 %. Загалом розвинута дослідницько-інноваційна діяльність є ключовою ознакою топ-університетів [4; 6; 8; 11; 12] (див. вріз).

3-поміж неефективностей – порушення оптимального співвідношення обсягів підготовки кваліфікованих робітників, молодших спеціалістів, спеціалістів з бакалаврами і магістрами. У 1990 р. пропорції випуску таких кадрів відповідно становили 51:31:18, натомість у 2010 р. – 27:12:60. Як наслідок, українська економіка характеризується перекваліфікацією [2] її кадрового ресурсу, поширеною зайнятістю не за фахом.

Централізація управління та фінансування (на 80 % з центрального державного бюджету) професійно-технічних навчальних закладів дезінтегрує їх з регіональною економікою. Спеціальний фонд бюджету професійно-технічної освіти становить 7,7 %, що менше, ніж навіть дошкільних і позашкільних навчальних закладів [7].

Через подрібненість співвідношення „учень або сту-

НАСЛІДКИ ПОДРІБНЕНОСТІ

Подрібненість і розпорошеність закладів зумовлюють їх прагнення (заради самозбереження) будь-яким способом залучити якомога більше учнів, студентів, відміняючи останні бар'єри для селекції новобранців, тобто інтегральну кількісну гіпертрофію [4; 7; 8; 10–12].

Фатальним для якості наслідком подрібненості вищих навчальних закладів (усього 854, що подвоєні приблизно такою самою кількістю позабазових структурних підрозділів [7; 8]) стало неконтрольоване зростання обсягу ліцензованих місць і відповідної великої сумарної кількості студентів.

Це призвело до такої вартості підготовки, що часто не може забезпечити конкурентоспроможну якість. Середня вартість навчання одного студента у закладах III і IV рівнів акредитації критично низька і з огляду на міжнародний досвід, і порівняно з нижчими рівнями вітчизняної професійної освіти [7; 12].

Фактична середня річна вартість підготовки одного учня, студента у 2010 р. становила:

- студента університету, академії, інституту – 10 тис. грн. (у країнах ОЕСР у 2008 р. – 14 тис. дол. США в еквіваленті паритету купівельної спроможності);
- студента технікуму, училища, коледжу – 18 тис. грн.;
- учня професійно-технічного навчального закладу – 12 тис. грн.

Якісно не змінює цю ситуацію і розрахунок видатків на одного студента в еквіваленті денної (повної) форми навчання, коли вважається, що у 5 разів менша вартість неповного (заочного, вечірнього) навчання цілком достатня. У такому разі видатки на одного студента університету, академії, інституту становлять 15 тис. грн., а технікуму, училища, коледжу – 21 тис. грн.

У 2011 р. цінові пропозиції вартості річного навчання за контрактом в університетах, академіях, інститутах України коливалися від 31 тис. грн. (це правознавство в Національному університеті „Києво-Могилянська академія”) до 1,6–1,7 тис. грн. (окремі спеціальності у Львівському національному університеті імені Івана Франка). За підготовку фізика запитували від 3,5 тис. грн. річних, що неадекватно реальним витратам на якісну природничу освіту. Парадоксальним уявляється і те, що нерідко річна підготовка вчителя вартувала значно менше за аналогічні витрати на навчання школяра [3].

Подрібненість змушує заклади (заради виживання) орієнтуватися на формальний попит населення, а не на його якісне та доцільне задоволення [7; 8]. Це зумовлено домінуючою роллю громадян у фінансуванні прийому студентів в університети, академії, інститути:

- державне замовлення – 45 %;
- населення – близько 55 %;
- приватний бізнес – 0,5 %.

До речі, приватний бізнес з нинішніми його поки що 0,5 % фінансування прийому студентів може бути (поряд з підвищенням рівня фінансування досліджень і розробок) ще одним резервом збільшення інвестицій в освіту в разі створення відповідних умов.

Домінування громадян у фінансуванні прийому у вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації спотворює об'єктивно доцільний розподіл фахової підготовки за галузями освіти [7; 8], призводячи до перевиробництва фахівців в одних з них і дефіциту в інших. Кожен другий, як зазначалося, із згаданих закладів готує правознавців навіть у супереч його традиційному профілю (інженерно-технічному, аграрному, педагогічному тощо).

ЯК ПІДВИЩИТИ ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ І ВИЩОЇ ОСВІТИ

Підвищити ефективність професійної і вищої освіти може їх системна модернізація на наступних засадах:

- удосконалення мережі закладів шляхом їх укрупнення;
- оптимізації обсягів ліцензованих місць підготовки за рівнями освіти: кваліфікованих робочих молодших спеціалістів, бакалаврів, магістрів;
- оптимізації ліцензованих обсягів прийому за освітніми галузями;
- укрупнення переліків професій, напрямів і спеціальностей підготовки;
- відмовлення від валових (на користь якісних) підходів у підготовці фахівців з вищою освітою. Для порівняння: у 8-мільйонній Швейцарії лише близько 30 % молоді відповідного віку вступає в університети, але з 12 університетів цієї країни половина (6) входять до 200 найкращих у світі, а Швейцарія за рівнем університетського потенціалу посідає 3-тє місце після США і Сполученого Королівства [20; 22]. Крім того, країна вирізняється низьким рівнем безробіття;
- регіоналізації (децентралізації управління і фінансування) професійно-технічної освіти;
- реалізації державної цільової програми виведення 1–2 провідних університетів країни на рівень 500 найкращих у світі;
- запровадження національного рейтингового оцінювання усіх вищих навчальних закладів. Для порівняння: у 1975 р. в Україні існувала рейтингова система виявлення рангів університетів, інститутів, академій, консерваторій за групами закладів. Відтак, було відомо, що в групі університетів за певним переліком показників кращим був Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка, у групі політехнічних інститутів – Київський політехнічний інститут, у групі гірничо-металургійних – Дніпропетровський металургійний інститут і таке інше;
- систематичної участі професійної та вищої школи у міжнародних порівняльних дослідженнях щодо розвитку (наприклад, за програмами ОЕСР [12]);
- запровадження системи стимулів і заохочень приватного бізнесу до інвестицій у професійну і вищу школу;
- підвищення конкурентоспроможності оплати праці викладача професійної та вищої освіти;
- посилення частки досліджень і розробок у діяльності вищої школи;
- нарешті чесного, без прикрас, визнання стану справ у професійній і вищій освіті та накреслення стратегії її розвитку на основі чіткого визначення вимірюваних очікуваних результатів.

Таким чином, порівняння економічно-організаційних засад освітніх систем України та передових країн світу дає підстави стверджувати, що, маючи конкурентоспроможне фінансування, вітчизняна освіта взагалі, професійна та вища освіта зокрема, характеризуються неефективною організацією, розпорошеністю, подрібненістю, малокомплектністю, відтак великою витратністю, низьким інституційним потенціалом і недостатньою якістю.

дент/викладач” низьке і дорівнює [8; 10; 12]:

- 9–10 у професійно-технічній освіті (14–15 у країнах ОЕСР);
- 11 у вищій освіті (15 у країнах ОЕСР).

Унаслідок подрібненості втрачена конкурентоспроможність заробітної плати викладача вищої школи [11]. У 1987 р. посадовий оклад завідувача кафедри – професора, доктора наук зі стажем науково-педагогічної роботи понад 15 років було встановлено в межах 550–600 руб. Це був еквівалент оплати праці першого секретаря обкому партії або республіканського міністра.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Державна статистика освіти [Текст] // Вища школа. – 2011. – № 2. – С. 107–125.
2. Звіт про конкурентоспроможність України 2010: назустріч економічному зростанню та процвітанню [Текст] / Фонд „Ефективне управління”, Всесвітній економічний форум. – К. : Контора С&В, 2010. – 162 с.
3. Луговий В. І. Організаційно-економічна оптимізація доступності та якості освіти [Текст] / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова // Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України / Вісник Київського національного університету технологій та дизайну: Тематичний випуск. – 2011, № 5 (61). – 405 с. – С. 8–17.
4. Луговий В. І. Типовий топ-університет: кількісні та якісні параметри [Текст] / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Міжн. наук. конф. „Ідея університету: сучасний дискурс”: матер. конф. 26–27 травня 2011 р., м. Київ. – К. : ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка. – 110 с. – С. 9–10.

5. Луговий В. І. Якість вищої освіти і кваліфікація нації – актуальні питання геополітики України [Текст] / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. Вип. № 3. – Ужгород : ЗакДУ, 2010. – 372 с. – С. 235–251.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: 2010: стат. зб. / Держкомстат України; відп. за вип. І. В. Калачова. – К.: ДП „Інформ.-видавн. центр Держстату України”, 2011. – 283 с.
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (друге видання) [Текст] / Нац. акад. пед. наук України; [авт.: В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), В. М. Мадзігон (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К.: Пед. думка, 2011. – 304 с. – Бібліогр.: С. 149–167. – (До 20-річчя незалежності України).
8. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/11 навчального року. Стат. бюлетень [Текст] / Державний комітет статистики України. – К.: ДП „Інформаційно-аналітичне агентство”, 2011. – 207 с.
9. Отчёт о конкурентоспособности Украины: навстречу экономическому росту и процветанию [Электронный ресурс] / Фонд „Эффективное управление”. – Електрон. дані. – Режим доступу: www.feg.org.ua.
10. Статистичний щорічник України за 2009 рік [Текст] / Держкомстат України; За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за вип. Н. П. Павленко. – К.: Вид-во „Держ. підприєм. „Інформ.-аналіт. агентство”, 2010. – 568 с.
11. Таланова Ж. В. Докторська підготовка у світі та Україні: монографія / Ж. В. Таланова [Текст]. – К.: Міленіум, 2010. – 476 с.
12. Education at a Glance 2011: OECD Indicators. – Paris: OECD Publications, 2011 [Electronic resource]. – URL: <http://www.oecd.org/document>.
13. Focus on Higher Education in Europe: The Impact of the Bologna Process / European Commission [Electronic resource]. – URL: <http://www.eurydice.org>.
14. Global Education Digest 2011: Comparing Education Statistics across the World [Electronic resource]. – URL: <http://www.uis.unesco.org>.
15. Human Development Report, 2011. – New York, USA, 2011 [Electronic resource]. – URL: <http://hdr.undp.org>.
16. International Standard Classification of Education. ISCED 1997 / UNESCO [Electronic resource]. – URL: www.uis.unesco.org/en/pub/pub.
17. International Standard Classification of Education. ISCED 2011 / UNESCO [Electronic resource]. – URL: www.uis.unesco.org/en/pub/pub.
18. QS World University Rankings [Electronic resource]. – URL: <http://www.topuniversities.com/>.
19. Ranking Web of World Universities [Electronic resource]. – URL: <http://www.webometrics.info/>.
20. The Academic Ranking of World Universities. Shanghai Jiao Tong University in China [Electronic resource]. – URL: <http://www.arwu.org/>.
21. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [Electronic resource]. – URL: <http://www.bologna2009benelux.org>.
22. THE World University Rankings [Electronic resource]. – URL: <http://www.timeshighereducation.co.uk/>.

Владимир Луговой, Жанетта Таланова
Экономико-организационные основы образования в Украине и мире: сравнительный анализ

В статье осуществлено сравнение экономико-организационных основ образовательных систем Украины и передовых стран мира. Доказано, что, имея конкурентоспособное финансирование, отечественное образование вообще, профессиональное и высшее образование в частности, характеризуются неэффективной организацией, расплывчатостью, раздробленностью, малокомплектностью и поэтому большой затратностью, низким институциональным потенциалом и недостаточным качеством.

Ключевые слова: финансирование, организация, институциональный потенциал, конкурентоспособность, качество, образование, профессиональное и высшее образование.

Vladimir Lugovoy, Zhanetta Talanova
Economic and Organizational Background of the Education in Ukraine and in the World: Comparative Analysis

Economic and organizational background of education systems of Ukraine and the ones of world leading countries' is compared in the article. The spheres of professional and high education of Ukraine have competitive funding. But they proved to be characterized as non-effective and the ones of low effect in organization, high in dispersion, high-cost expenses, low institutional potential and poor quality of education services.

Key Words: funding, organization, institutional potential, competitiveness, quality, education, professional and high education.

Держава
і освіта

УДК 37.014.544 :
37.018.43 : 004

**Василь
МАДЗИГОН**

Перший віцепрезидент НАПН України, академік директор Інституту педагогіки НАПН України

*Ця стаття – доповідь на Загальних зборах НАПН України (м. Київ, 10 листопада 2011 р.)

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:

СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ*

Автор звертає увагу на те, що сьогодні ми повинні чітко усвідомити чому, що і як необхідно змінити у стратегії інформатизації української освіти з урахуванням сутності глобальних трансформацій та підготовки людини до життя в інформаційному суспільстві. В освітніх закладах має створюватися так зване інформаційно-технологічне середовище, яке спрямоване на розв'язання важливих завдань, враховуючи характерні недоліки, які є сьогодні в освітній галузі.

Ключові слова: інформаційні технології, інформаційне середовище, дитиноцентризм, інформаційно-технологічне середовище, інформаційно-комунікаційне середовище, комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище.

Характерною ознакою нашої епохи є перехід суспільства від пост-індустріального до інформаційного. Інформаційні технології проникають

в усі сфери людської життєдіяльності, стають потужною продуктивною силою суспільства. У найближчому майбутньому від рівня інформаційної культури молодого покоління залежатимуть науковий, технічний, виробничий, соціально-економічний потенціал народного господарства України та добробут її народу.

Ось чому Президентом України Віктором Федоровичем Януковичем 2011 рік оголошений Роком інформаційного суспільства та освіти.

Національна академія педагогічних наук України виносить сьогодні на обговорення питання, яке без перебільшення визначає майбутній поступ української освіти і педагогічної науки.

Національна стратегія розвитку освіти на 2012–2021 рр., прийнята нещодавно III Всеукраїнським з'їздом працівників освіти, визначає інформатизацію освіти одним з пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної системи освіти. Уряд країни приділяє цьому питанню значну увагу.

Так, у квітні цього року була схвалена Державна цільова програма „Сто відсотків”. Програмою передбачено впровадження інформаційних технологій у загальноосвітні навчальні заклади.

У вересні цього року затверджено „План заходів щодо забезпечення розвитку освіти у сфері інформаційних технологій на період до 2013 року”.

Державною програмою розвитку професійно-технічної освіти на період до 2015 року визначено низку заходів щодо цього напрямку державної освітньої політики.

Сьогодні Національна академія педагогічних наук у конструктивній співпраці з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту, Національною академією наук України, іншими партнерами успішно приступили до виконання цих важливих завдань.

А тому сьогодні ми повинні чітко усвідомити чому, що і як необхідно змінити у стратегії інформатизації освіти з урахуванням сутності глобальних трансформацій та підготовки людини до життя в інформаційному суспільстві.

Чому потрібні зміни?

По-перше, нині людство вступило в новий тип цивілізації – інноваційний. Його характерною ознакою є прискорена зміна знань, технологій, інформації, обставин життєдіяльності.

Сьогодні Інтернетом користується понад 25 відсотків населення планети, а це майже 2 млрд. чоловік. Рівень проникнення Інтернету в повсякденне життя є найбільшим у США – 82 відсотки; в Україні – 23 %; у Росії – 38 %; Польщі 51 %. В Україні 92 % школярів і студентів є користувачами Інтернету; половина

з них проводить в глобальній мережі від 3 до 5 годин щодня.

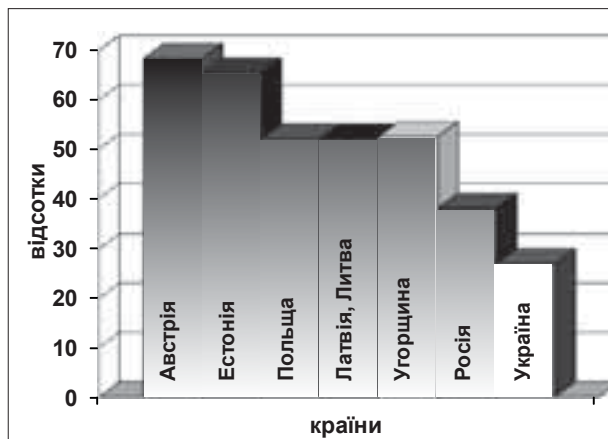
За три останні роки обсяг інформації збільшився у 500 разів. Подвоєння знань відбувається нині кожні 2,5 роки.

За таких умов, коли отримані знання надзвичайно швидко змінюються і старіють, мету та функції навчального процесу необхідно **підпорядкувати**:

- виробленню у дитини вмінь, навичок і бажання навчатися упродовж життя задля власного щастя й успіху;
- навчанню лише того, що стане основою, методологією подальшого життя і діяльності дитини.

Необхідно з урахуванням компетентнісного підходу перебудувати зміст і методики навчання учнів.

Користувачі Інтернету Центральної і Східної Європи

НАВИЧКИ ХХІ СТ.

- У ХХ столітті навичками, обов'язковими для кожної людини, вважалися **вміння читати, писати і рахувати**.
- У ХХІ столітті до них додається також уміння вирішувати навчальні, життєві й професійні проблеми з використанням методів інформатики та інформаційних технологій, так звана **ІТ-компетентність**.

Держава і освіта

Заходи, що формують освітянську політику

Їхні знання і здатність до самостійного пізнання мають стати фундаментом успішної життєдіяльності. Суспільство таких людей і буде суспільством знань.

По-друге, нинішній етап розвитку світової цивілізації відзначається суттєвим розширенням інформаційного середовища, в якому живе й ефективно діє людина. Тому потрібно змінити спосіб включення учня у навчальний процес. Учасники навчального процесу повинні активно взаємодіяти, бути рівноправними. Авторитарна репресивна педагогіка і в школі, і в університеті має поступитися місцем демократичній педагогіці толерантності.

Дитиноцентризм, як провідна ідея сучасної освіти, передбачає навчання і виховання кожної дитини з максимальним урахуванням її індивідуальності, задоволенням її освітніх потреб. Такий підхід дозволяє дитині пізнати й розвинути себе на основі власних здібностей і самореалізуватися в майбутньому.

Це фактично революційна можливість реалізувати нову життєствердуювальну, людиноцентристську, особистісно орієнтовану освітню парадигму.

На жаль, в останні роки українська освіта дещо пригальмувала входження в сучасне інформаційне середовище.

Тому на сьогоднішньому зібранні ми повинні окреслити пріоритети нашої діяльності з тим, щоб інформатизація української освіти розвивалася з урахуванням світових тенденцій.

Європейським Союзом проводилося дослідження щодо виявлення впливу інформаційних технологій на шкільну освіту. З'ясувалося, що використання інформаційних технологій учнями значно підвищує навчальні досягнення і ставлення до навчання.

Більшість країн Європейського Союзу в останнє десятиріччя упровадили в навчальних закладах інформаційні технології як окремий навчальний предмет. Створюється так зване інформаційно-технологічне середо-

вище, яке спрямоване на розв'язання **чотирьох основних завдань**:

1. Забезпечити оволодіння найсучаснішими комп'ютерними програмами.
2. Сприяти пошуку інформації на електронних носіях та у мережах.
3. Створити умови для спілкування в мережі.
4. Сформувати навички програмування.

Отже, вільний доступ учасників навчального процесу до глобальних і локальних інформаційних джерел вимагає нових підходів до функцій сучасних закладів освіти.

Інформаційно-комунікаційне середовище в освіті має розглядатися, як система взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, що максимально задовольнятимуть освітні, інформаційні, обчислювальні потреби учасників навчально-виховного процесу.

Проте в цій сфері *характерними недоліками є*:

1. Недостатній рівень забезпечення інформаційно-технологічного навчального процесу інструментально-технологічними та інформаційно-ресурсними засобами.
2. Нерівність доступу до освітніх ресурсів і послуг.
3. Недостатній рівень підготовки вчителів, викладачів та інших працівників освіти до використання інформаційних технологій у навчальному процесі.
4. Відсутність загальнодержавної системи створення, поширення й оновлення засобів навчання, електронних ресурсів навчального призначення та адаптованих виконавських механізмів.
5. Невідповідність масштабів здійснюваних наукових досліджень та експериментальної бази для їх упровадження. Недостатнє залу-

чення наукових колективів до розроблення, апробації та експертизи новітніх засобів навчання, що базуються на інформаційних технологіях.

Все це не дає змоги чітко і швидко переосмислювати цілі інформатизації освіти в сучасних умовах.

Науковим дослідженням зазначених проблем поки що не надано пріоритетного значення. Спектр досліджень з цієї тематики не відповідає нагальним і перспективним потребам освіти.

У зв'язку з цим **необхідно у стислі терміни розв'язати низку невідкладних завдань:**

- довершити технічне оснащення навчальних закладів, кабінетів, лабораторій, майстерень, бібліотек комп'ютерними системами;
- суттєво оновити зміст, педагогічні технології, методичне забезпечення навчання і викладання на основі використання ІКТ;
- створити в Україні комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище шляхом формування інтегральних національних електронних навчальних і наукових ресурсів;
- упровадити новітні навчальні системи з використанням ІКТ;
- розвивати комплексні наукові дослідження з проблем інформатизації і комп'ютеризації освіти;
- формувати інформаційно-комунікаційну культуру освітян і суспільства в цілому.

Минулого року ми відзначили 25-річчя запровадження курсу інформатики в середній школі. Із самого початку наші вчені активно включилися в науково-методичне забезпечення інформатизації освіти. Як же наукові здобутки має Академія на цьому стратегічно важливому напрямі досліджень? Їх можна окреслити **трьома основними векторами науково-дослідних робіт.**

Перший з них стосується розробки науково-методичних засад створення і використання сучасного освітнього

середовища, насиченого інформаційними технологіями.

Другий – створення електронних освітніх ресурсів навчального призначення, в тому числі електронних підручників, дидактичних засобів та методик їх використання у навчальному процесі.

Третій стосується інформаційно-технологічного забезпечення освітньої і наукової діяльності.

Результати таких досліджень в Академії розглядаються передусім як своєрідна база для розгортання подальшої системної роботи з науково-методичного забезпечення інформатизації освітнього процесу.

Коротко охарактеризуємо основні з них (див. вріз).

З 2006 року почало функціонувати електронне наукове фахове видання „Інформаційні технології і засоби навчання”, яке є одним із 24 українських електронних видань, що увійшли до міжнародної Директорії відкритого доступу до журналів. За даними Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, це видання посідає 29 місце із 1677 наукових фахових періодичних видань України і 9 місце за кількістю користувачів, які зверталися до електронних версій періодичних видань України.

Значний внесок у дослідження проблем інформатизації освіти **зробили члени Академії, які працюють в інших установах і навчальних закладах.**

Напрями досліджень проблем інформатизації в НАПН України:

1. Розроблення науково-методичних засад створення і використання сучасного освітнього середовища, насиченого інформаційними технологіями.
2. Створення електронних освітніх ресурсів навчального призначення, у тому числі електронних підручників і дидактичних засобів та методик їх використання у навчальному процесі.
3. Інформаційне забезпечення освітньої і наукової діяльності.

НАУКОВІ ЗДОБУТКИ АКАДЕМІЇ

● **Інститут інформаційних технологій і засобів навчання** (директор *Валерій Юхимович Биков*) зосередив основні свої зусилля на створенні засобів та з'ясуванні організаційних умов функціонування комп'ютерно орієнтованого освітнього середовища. Результати досліджень з проблем відкритої освіти дозволили спроектувати моделі відкритих систем такої освіти, а також моделі єдиного інформаційного простору та системи управління освітою на різних її рівнях. Розроблено також системно-структурну модель дистанційного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів, створено навчальні курси з організації роботи у середовищі дистанційного навчання. З урахуванням міжнародного досвіду здійснено науково-методичне обґрунтування системи ІКТ-компетентностей учнів, вчителів та керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Створено пілотний зразок електронної бібліотеки, впровадження якої дозволить кожній науковій установі Академії накопичувати і зберігати власні повнотекстові електронні копії наукових публікацій (книг, авторефератів, статей, тез, відеофільмів, презентацій, педагогічних програмних засобів тощо), що стануть доступними користувачам мережі Інтернет.

Варто відзначити відкриття у 2010 році з ініціативи Академії нової наукової спеціальності 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті і створення в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання спеціалізованої вченої ради із захисту докторських та кандидатських дисертацій за вказаною спеціальністю.

● **Науковці Інституту обдарованої дитини** (директор *Володимир Вікторович Камишин*) створили відкриту інформаційно-телекомунікаційну мережу підтримки творчої діяльності обдарованих учнів на основі використання розподілених баз даних. Розроблено організаційну модель мережевого навчально-методичного комплексу „Відкрита природнича демонстрація” для організації індивідуальної та групової діяльності школярів та проект відповідної віртуальної школи. Спільно з Малою академією наук (президент Станіслав Олексійович Довгий) та асоціацією вчителів фізики з 2009 року запроваджено проведення Всеукраїнських Інтернет-олімпіад для обдарованих учнів з природничих предметів.

● **В Університеті менеджменту освіти** (ректор *Віктор Васильович Олійник*) успішно впроваджується організаційно-педагогічна система підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти заочно-дистанційною формою навчання, яка дозволяє оптимально поєднувати переваги і можливості обох видів навчання – очного і дистанційного. Розроблено також універсальну багаторівневу систему моніторингу освіти і технологію удосконалення фахової компетентності керівників закладів освіти з використанням комп'ютерної техніки.

● **В Інституті вищої освіти** (директор *Володимир Іларіонович Лугувий*) на основі узагальнення світового досвіду розроблено концептуальні засади ефективної організації дистанційної підготовки засобами інформаційних технологій фахівців з вищою освітою, а також формування здатностей до самостійної дослідницької діяльності у студентів, аспірантів, докторантів.

● **В Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих** (директор *Іван Андрійович Зязюн*) обґрунтовано теоретичні і методичні засади впровадження інноваційних педагогічних технологій підготовки педагога у вищих навчальних закладах за дистанційною формою навчання.

● Розширюється спектр досліджень психолого-педагогічних проблем дистанційної освіти з використанням ІКТ. До вагомих їх результатів слід віднести створення в **Інституті психології ім. Г. С. Костюка** ►

Так, під керівництвом академіка *Михайла Захаровича Згуровського* здійснено обґрунтування і реалізовано систему дистанційної освіти, яка охоплює більшість дисциплін для вищих технічних навчальних закладів.

Коллективом дослідників під керівництвом члена-кореспондента *Анатолія Федоровича Верляня* обґрунтовано основи структурно-модульної побудови інтелектуалізованих систем навчання, що забезпечують ефективне застосування методів програмної інженерії для організації навчального процесу. Ці результати є підґрунтям для подальших досліджень проблем інтелектуалізації процесів комп'ютерного навчання та створення сучасних інформаційних технологій освітнього призначення.

Під керівництвом академіка *Мирослава Івановича Жалдака* розроблено і впроваджено програмно-методичний комплекс „ГРАН” у складі трьох програмних засобів для комп'ютерної підтримки навчання математики у загальноосвітніх навчальних закладах, а також видано комплект методичних посібників, у яких викладено дидактичні можливості і методику застосування цих засобів у навчальному процесі. Комплекс отримав визнання не лише в Україні, але й за кордоном.

В умовах стрімкого поширення всесвітньої мережі Інтернет і необмеженого доступу до її ресурсів, у т. ч. і до ресурсів сумнів-

ного змісту, все гостріше постає проблема захисту учнівської і студентської молоді від їх небажаного впливу. У цьому плані позитивної оцінки заслугоує створена під керівництвом члена-кореспондента *Петра Петровича Воробієнка* система автоматичного обмеження доступу до нецільових ресурсів мережі Інтернет, яка з успіхом впроваджена у загальноосвітніх навчальних закладах України.

Під керівництвом академіка *Олега Калениковича Закусила* у Київському національному університеті імені Т. Шевченка завершується реалізація проекту зі створення серії електронних підручників та дистанційних курсів для вищих і середніх загальноосвітніх навчальних закладів.

Під керівництвом академіка *Бориса Івановича Мокіна* у Вінницькому національному технічному університеті створена автоматизована комп'ютерна система відбору випускників загальноосвітніх шкіл до навчання у вищих навчальних закладах з урахуванням результатів зовнішнього незалежного оцінювання абітурієнтів.

Під керівництвом члена-кореспондента *Миколи Єгоровича Скиби* у Хмельницькому національному університеті розроблено і впроваджено інноваційні технології міжнародної мережевої взаємодії університетів, що дозволяє підвищувати ефективність навчального процесу.

Загалом науковці Академії мають значний

(директор *Сергій Дмитрович Максименко*) психолого-педагогічну концепцію проектування розвивальних середовищ дистанційного навчання, де розкрито специфіку управління діяльністю учіння, психологічних механізмів цієї діяльності та її мотивації в умовах дистанційного навчання, а також особливості утворення віртуальних навчальних спільнот. Розроблено технології проектування розвивальних дистанційних курсів.

● Нещодавно Президія Академії розглянула і ухвалила Концепцію впровадження медіа-освіти, підготовлену **Інститутом соціальної і політичної психології** (директор *Микола Миколайович Слюсаревський*). Концепція інтегрує сучасні досягнення зарубіжної медіа-освіти, адаптує цей досвід до українських реалій. Як перший етап реалізації концепції, розпочато всеукраїнський експеримент з впровадження медіа-освіти, в якому беруть участь 82 загальноосвітніх навчальних заклади різних регіонів України.

● Науковцями **Інституту педагогіки** (директор *В. М. Мадзигон*) обґрунтовано дидактичні основи створення електронних підручників для загальноосвітніх навчальних закладів. Зокрема, розроблено методику застосування мультимедійних засобів у навчально-виховному процесі початкової школи, у ході навчання природничо-математичних предметів у середній школі. Визначено психолого-педагогічні критерії оцінювання якості електронних засобів навчального призначення.

Співробітниками Інституту педагогіки створено понад 60 оригінальних навчально-методичних комплексів, які складаються з електронних засобів навчання та супровідних матеріалів, що мають відповідні грифи Міністерства і схвально оцінені педагогами. В Інституті педагогіки успішно видається фаховий журнал „Комп'ютер у школі і сім'ї”.

На базі Вінницької гімназії №17, Хмельницького НВК-2 спільно з Інститутом інформаційних технологій і засобів навчання та Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти успішно проводиться педагогічний експеримент щодо створення загальнодоступної бібліотеки електронних освітніх ресурсів, де вже накопичено близько десяти тисяч уроків.

● В **Інституті професійно-технічної освіти** (директор *Валентина Олександрівна Радкевич*) обґрунтовано концептуальні засади використання ІКТ у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. Розроблено організаційно-функціональну структуру інформаційно-аналітичної системи ПРОФТЕХ, впровадження якої дає змогу забезпечувати електронний моніторинг діяльності професійно-технічних навчальних закладів. Розпочато прикладне дослідження з проблем електронного підручникотворення. Розроблено технологію проектування адаптивного електронного підручника як базового елемента інформаційного навчального середовища для професійно-технічних навчальних закладів аграрного, машинобудівного та будівельного профілів.

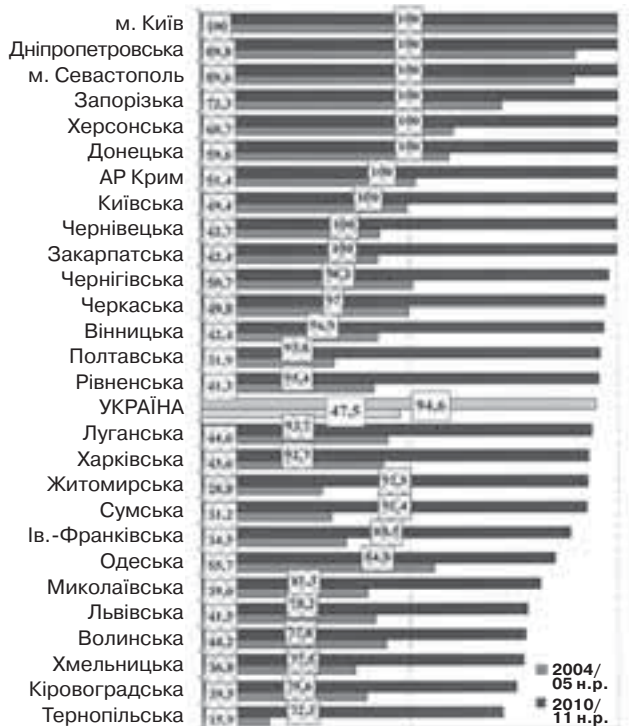
● Співробітники **Інституту спеціальної педагогіки** (директор *В'ячеслав Васильович Засенко*) спільно з фахівцями Науково-виробничого об'єднання „ВАБОС” розробили та впровадили універсальний комп'ютерний комплекс з корекційно-розвивальною програмою „Живий звук” для навчання дітей з особливими потребами та методичні рекомендації щодо його використання.

● Питання удосконалення системи інформаційного забезпечення наукової та освітньої діяльності на основі ефективного використання електронних бібліотек були предметом досліджень, виконаних в Академії протягом останніх років. У результаті створено модель всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі **Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського** (директор *Павла Іванівна Рогова*).

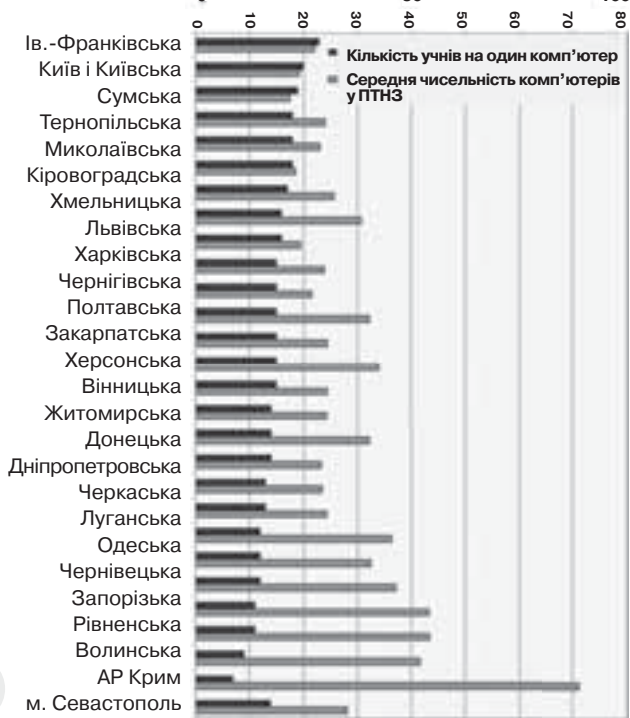
Держава і освіта

Заходи, що формують освітянську політику

Забезпечення шкіл і ПТНЗ комп'ютерами

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2012

доробок щодо розв'язання проблем інформатизації освіти України. Проте маємо це розглядати лише як фундамент для розгортання подальших, значно ширших, а головне системних досліджень, які комплексно охоплюватимуть усі аспекти зазначених проблем.

Сьогодні практично кожна середня школа, кожне професійно-технічне училище, а тим більше вищий навчальний заклад мають комп'ютерні класи, більшість з яких під'єднано до мережі Інтернет. Однак, на нашу думку, *в сучасних умовах успіх справи вирішує не кількість комп'ютерів, а можливість швидкісного доступу до електронних інформаційних ресурсів та педагогічно доцільне їх використання.*

Сучасною тенденцією інформатизації освіти є інтелектуалізація засобів навчання, створення інтелектуальних навчальних систем, які дають змогу значно підвищити ефективність навчального процесу, зробивши його інтерактивним та, що є особливо важливим, більш індивідуалізованим.

Ідеться передусім про адаптивні системи, які здатні забезпечити реалізацію індивідуальної стратегії навчання учня на основі виявлення і врахування його наявних знань, навичок і здібностей. Вони зможуть допомогти викладачеві швидко створювати або змінювати навчальний матеріал, а також оперативно здійснювати аналіз результатів навчальної діяльності.

Це є початком створення „віртуального тьютора”, тобто віртуального наставника.

Одним з кардинальних завдань інформатизації освіти України є подальший розвиток єдиної системи баз даних та інформаційних ресурсів, забезпечення масового доступу до неї усіх категорій освітян. Ідеться про створення у навчальних закладах і країні загалом комп’ютерно орієнтованого навчального середовища шляхом формування інтегрованих загальнонаціональних електронних ресурсів, упровадження новітніх відкритих навчальних систем і відповідних педагогічних технологій.

Роботи у цьому напрямі мають бути скеровані передусім на створення високоякісних програмних засобів навчального призначення, електронних посібників, освітніх Інтернет-порталів, електронних бібліотечних систем, технологій дистанційного навчання.

У галузі продукування електронних засобів навчального призначення нині в Україні діють більше десяти різних вітчизняних розробників, зусиллями яких створено понад 350 електронних засобів. До розроблення їх змістовного наповнення і дидактичного обґрунтування методик застосування залучені науковці НАПН України.

Нині грифи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України мають близько 300 електронних засобів навчального призначення, якими за змістом

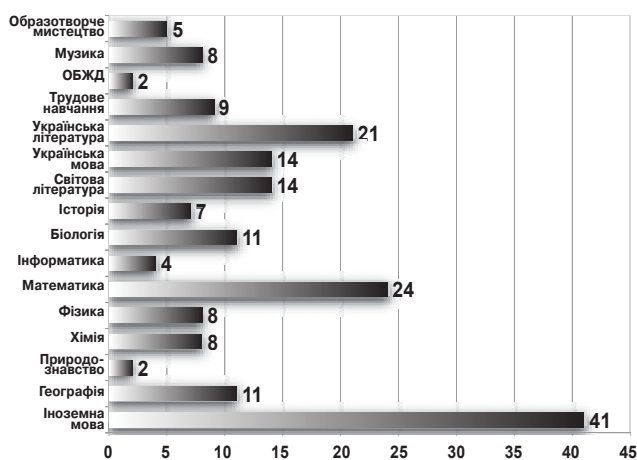
охоплено майже всі шкільні предмети і низку навчальних дисциплін профтехосвіти та вищої школи. З наведеної кількості засобів доступними для використання у навчально-виховному процесі є не більше 130. Решта або вже застаріла, або перестала підтримуватися й тиражуватися виробниками.

Використання в педагогічних системах відкритого комп’ютерно-орієнтованого навчального середовища висуває нові психолого-педагогічні проблеми. Їх розв’язання потребує утвердження електронної педагогіки як нової галузі педагогічної науки, яка, спираючись на здобутки класичної психолого-педагогічної науки, повинна дослідити особливості створення і ефективного впровадження в освітню практику ІКТ.

До основних проблем електронної педагогіки, у дослідженні яких мають взяти активну участь науковці Академії, слід віднести такі:

1. Розроблення теорії навчання у відкритих педагогічних системах.

Електронні засоби навчального призначення (за навчальними предметами)

2. Формування педагогічно доцільного складу і структури методичних систем відкритої освіти. Ідеться про структурування змісту освіти, його подання в освітньому інформаційному просторі.
3. Формування складу і структури відкритого комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища. Передусім це стосується розроблення методик використання у навчально-виховному процесі мультимедійних засобів навчання, засобів електронних навчальних комунікацій, віртуальних предметних лабораторій, засобів мас-медіа, а також дидактичних елементів відкритих педагогічних систем.
4. Підготовка вчителів і учнів до роботи у відкритих комп'ютерно-орієнтованих педагогічних системах.
5. Створення методик використання відкритих комп'ютерно-орієнтованих педагогічних систем.

Широке проникнення ІКТ у навчальний процес створює передумови для кардинального оновлення як змістово-цільових, так і технологічних сторін навчання, що проявляється у суттєвому збагаченні системи дидактичних прийомів, засобів навчання і на цій основі формування інноваційних педагогічних технологій, заснованих на використанні комп'ютерів.

При цьому слід враховувати, що впровадження у навчальну діяльність інформаційних технологій не завжди може бути ефективно здійснене в межах традиційної класно-урочної системи організації навчального процесу, а тому необхідне доповнення її іншими формами. Подальшого динамічного розвитку повинні набути засоби і технології інформаційно-комунікаційних мереж, зокрема Інтернет, без яких неможлива комп'ютерно-технологічна платформа навчального середовища відкритої освіти.

Функції та відповідна будова таких мереж сьогодні концептуально відображаються новітніми

технологіями так званих „хмарних обчислень”, які все активніше використовуються у педагогічній практиці. Їх запровадження дає можливість надавати освітні послуги користувачеві відповідно до його потреб шляхом швидкого доступу до загального фонду електронних ресурсів, докладаючи при цьому мінімальні управлінські зусилля.

Для успішної інформатизації освіти важливим є формування ІКТ-компетентності та готовності вчителів, викладачів професійно-технічних і вищих навчальних закладів до роботи в інформаційному навчальному середовищі, оволодіння відповідними методиками. При цьому йдеться не про „вмонтування” комп'ютера у традиційні педагогічні системи, а про створення принципово нових навчальних технологій на основі інформатизації дидактичного процесу. Наприклад, інформатизація освітньої діяльності дасть змогу розв'язувати проблему формування ключової компетентності „навченості навчатися” („*learning to learn*”), докорінно підвищити самостійність у навчальній діяльності учня, студента. Мабуть, доцільно було б створити стандарт інформатичної культури педагога, оскільки запровадження ІКТ в навчальний процес зумовлює необхідність володіння новими професійними уміньми і навичками. Завдання Академії у цьому плані — активізувати наукові дослідження зі створення нових методик використання інформаційних технологій, а також обґрунтування змісту, форм і методів підготовки педагога.

Ефективність і якість інформатизації освіти значною мірою буде зумовлена створенням національної індустрії комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання, зокрема програмних засобів навчального призначення, широкого їх упровадження в освітню практику. Вони мають стати ефективним інструментом педагогічної, наукової та управлінської діяльності в системі освіти. Таку індустрію слід

розглядати як один із найважливіших чинників модернізації освіти на сучасному етапі.

У цьому зв'язку актуалізується проблема експертизи і сертифікації зазначених електронних засобів. Адже серед тисяч педагогічних програмних засобів, які заповнили нині освітній ринок і хаотично використовуються у навчальних закладах, як уже зазначалося, лише близько 300 мають гриф Міністерства.

Таку ситуацію слід доречно змінювати. І тут Національна академія педагогічних наук безумовно має відіграти одну з провідних ролей. Ідеться не тільки і не стільки про безпосередню участь фахівців Академії в процедурах сертифікації. Пріоритетності набуває всебічне наукове обґрунтування комплексу психолого-педагогічних вимог до дидактичних електронних ресурсів та програмних засобів, розроблення системи відповідних показників і вимірників, які забезпечать достовірність і надійність експертизи та сертифікації.

Насамперед нам усім треба глибоко усвідомити суть нової освітньої парадигми. Вона ґрунтується на засадах людино- і дитиноцентризму, особистісно орієнтованого навчання, глобалізації суспільства.

Ми повинні на рівні дидактичних систем і освітніх середовищ втілити зазначені теоретичні засади в інноваційних педагогічних технологіях.

Такі технології мають бути насичені інформаційними мережевими засобами,

а також передбачати включення нових форм педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу типу „учень—учитель—комп'ютер”.

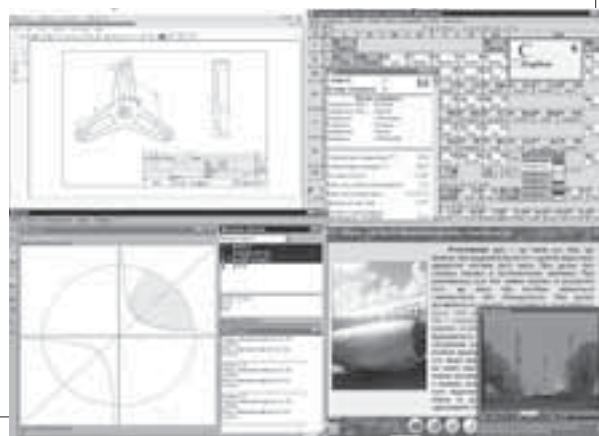
Мають активно впроваджуватися особливі способи комунікації (чати, форуми, соціальні мережі тощо) із урахуванням закономірностей функціонування „віртуальних просторів”.

З огляду на це проблеми інформатизації освіти не можуть бути предметом досліджень лише окремих спеціалізованих структур нашої Академії. А тому питання інформатизації освіти

Хмарні обчислення в освіті

Електронні засоби навчання для середньої школи

повинно стати об'єктом наукового інтересу і теоретичної педагогіки, і психології, і предметних дидактик, і андрагогіки.

Більшої уваги потребує і координація таких досліджень між різними рівнями освіти.

Важливо активізувати участь Академії у виконанні державних програм, спрямованих на розв'язання проблем інформатизації освіти, таких як „Відкритий світ”, „Сто відсотків”, а також проектів міжнародних фондів та компаній: „Партнерство в навчанні” (Microsoft), „Один учень – один комп'ютер” (Intel), „Конект 8” (Adobe) та інших.

Потребує термінового вирішення і комплекс психолого-педагогічних та методичних проблем, що виникають у зв'язку з реалізацією нових підходів до вивчення інформатики в середній школі, яке, відповідно до прийнятих нових освітніх стандартів, має тепер розпочинатися з 2-го класу. До речі, як показує аналіз сучасних тенденцій тотальної інформатизації суспільства, цей термін початку вивчення інформатики стрімко знижується.

Ідеться про створення цілісного науково-методичного забезпечення навчання інформатики в школі на різних її ступенях: від пропедевтичного ознайомлення з основами інформатики у початковій школі до поглибленого вивчення предмета в профільних класах. Це вимагає активної участі учених Академії в розробленні навчальних програм, підготовці підручників і посібників, створенні програмно-методичних комплексів тощо.

ПРОГРАМИ І ПРОЕКТИ З ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ:

- Національний проект „Відкритий світ”.
- Державна програма „Сто відсотків”.
- Державна програма розвитку професійно-технічної освіти на період до 2015 року.
- План заходів щодо забезпечення розвитку освіти у сфері інформаційних технологій на період до 2013 року.
- Міжнародний проект „Партнерство в навчанні” (Microsoft).
- Проект „1 учень – 1 комп'ютер” (Intel).
- Проект „Connect 8” (Adobe).

Василий Мадзыгон Информатизация образования в Украине: состояние, проблемы, перспективы

Автор обращает внимание на то, что сегодня мы должны четко осознать чему, что и как необходимо изменить в стратегии информатизации украинского образования с учетом сущности глобальных трансформаций и подготовки человека к жизни в информационном обществе. В образовательных заведениях должна создаваться так называемая информационно-технологическая среда, которая направлена на решение важных заданий, учитывая характерные недостатки, которые есть сегодня в образовательной отрасли.

Ключевые слова: информационные технологии, информационная среда, детоцентризм, информационно-технологическая среда, информационно-коммуникационная среда, компьютерно ориентированная учебная среда.

Vasyl Madzygon Informatization of Ukrainian Education: Condition, Challenges, Prospects.

A special emphasis is placed by the author to the point that nowadays people must realize it clearly what changes are to be made in the strategy of Ukrainian education informatization. The essence of global transformations and getting people ready to living in the information society is considered. The so-called information-technological environment aiming at solving important problems must be created in the educational establishments. It should take into account the defects of up-today education.

Key Words: information technologies, information environment, child-centered education, human-oriented education, information-technological environment, information-communication environment, computer-oriented educational environment.

ІННОВАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЕКТИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Автор дає пояснення таким термінам, як „інформаційні технології” та „комп’ютерні технології”; звертає увагу на показник, який наочно демонструє рівень впровадження ІКТ в країні – індекс мережевої готовності країни, який складається з багатьох чинників. Розкривається питання щодо уміння працювати із потоками інформації. Аналізується стан ІКТ в Україні.

Ключові слова: інформаційні технології, комп’ютерні технології, ІКТ, індекс мережевої готовності країни, потоки інформації.

В останні роки поняття „інформаційні технології” часто виступає синонімом поняття „комп’ютерні технології”, оскільки всі інформаційні технології у наш час так чи інакше пов’язані із використанням комп’ютера. Однак, поняття „інформаційні технології” набагато ширше. Інформаційні технології, які сьогодні використовують сучасні комп’ютерні і мережеві засоби, ми називаємо інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ).

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є одним з найбільш важливих факторів, що впливає на формування суспільства ХХІ століття. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, освіти і роботи, а також взаємодії влади та громадянського суспільства. ІКТ швидко стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки. Як писав американський філософ Елвін Тоффлер: „Ми останнє покоління старої цивілізації і перше покоління нової, яка зараз зароджується в наших життях. Це явище

має величезну вибухову силу, настільки ж глибоке, як і „перша хвиля” змін, викликана 10 000 років тому виникненням сільського господарства, або як неймовірна „друга хвиля” змін, пов’язаних з промисловою революцією. Ми – діти нової трансформації, тобто „третьої хвилі”.

Вже зараз інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) складають вагомую частку світового виробництва, що приводить до глобального перерозподілу як ринку праці, так і ринку освітніх послуг. Крім того, розбудова єдиного Європейського освітнього простору підвищує роль ІКТ в освіті, що зумовлено сучасною світовою тенденцією створення глобальних відкритих освітніх та наукових систем, які дають змогу, з одного боку, розвивати систему накопи-

Олександр УДОД

Директор Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2012

Держава
і освіта

УДК 37.014.544 : 004

Держава і освіта

Заходи, що формують освітянську політику

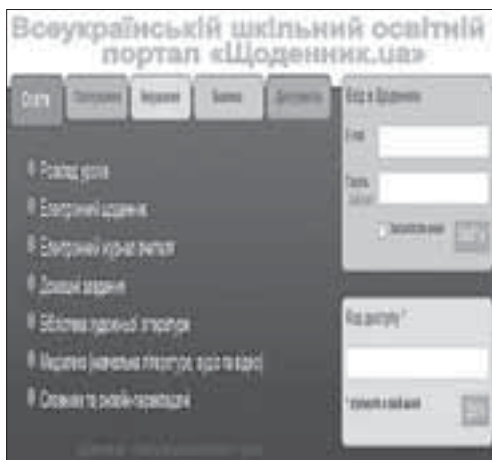
чення і поширення наукових знань, а з другого — надавати доступ до різноманітних інформаційних ресурсів широким верствам населення.

УМІННЯ ПРАЦЮВАТИ З ПОТОКАМИ ІНФОРМАЦІЇ

Значну роль у розвитку взаємодії і взаєморозуміння в галузі інформати-

зації освіти зіграв Всесвітній Освітній Форум „Освіта задля економічного зростання”, що відбувся в Лондоні 10–12 січня 2011 р., учасниками якого стали представники 78 країн: 38 міністрів освіти, керівники провідних вищих навчальних закладів з різних держав та представники відомих ІТ-компаній. Участь Міністра освіти і науки, молоді та спорту України Д. В. Табачника у Всесвітньому Освітньому Форумі дала можливість опрацювати основні проблеми в галузі інформатизації освіти, обмінятися досвідом і створити основу для подальшої співпраці з країнами Європи в напрямках розвитку ІКТ.

Досвід країн, які розвивають „економіку, побудовану на знаннях” з метою створення високооплачуваних робочих місць і підвищення стандартів життя (Естонії, Росії, Португалії, Швеції, Данії та інших), свідчить, що інвестиції в освіту стають значущими для зростання основних економічних показників. Саме за рахунок підвищення рівня освіти населення розвинені країни світу одержують майже 50 % національного продукту. Наприклад, така невелика європейська країна, як Македонія, інвестувала за останні роки на інформатизацію освіти близько 30 млн. доларів. Результатом освітньої політики, яку проводить Португалія, є створення понад 1500 робочих місць (завод Магеллан, що виготовляє нетбуки), підготовка 30 000 вчителів, виготовлення 4 млн. комп’ютерів для кожного учня початкової школи та на експорт. Таким чином, модернізація освіти забезпечує вихід країн на світовий ринок. За останні 20 років в Естонії була розроблена і впроваджена в життя функціональна концепція е-Держави. Вживання префікса „e-” в словах, що позначають державні служби, стало свого роду стандартом сучасного ритму життя країни. Практично будь-яка дія може бути здійснена в Інтернеті лише декількома натисканнями клавіш. Завдяки цій програмі, названої „Стрибок тигра”, навички спілкування з комп’ютером поширилися серед усіх верств суспільства.

Нашим інститутом була сертифікована переносна наукова лабораторія NOVA 5000, що надана компанією „СІПРОНІКС Інформаційні Технології Україна”.

Базовим елементом цієї цифрової лабораторії є портативний комп’ютер NOVA 5000 із вбудованою системою реєстрації й обробки сигналів датчиків та спеціалізованим програмним забезпеченням.

СТАН ІКТ В УКРАЇНІ

Як відомо, існує показник, який наочно демонструє рівень впровадження ІКТ в країні. Це **індекс мережевої готовності країни**. Він складається з багатьох чинників: це і сприятливість середовища (ринкового, політичного та інфраструктури) для розвитку інформаційних технологій; і готовність людей, бізнесу та урядовців до використання нових технологій; і поточний ступінь використання інформаційних технологій на державному, бізнесовому та приватному рівнях.

Індекс враховує:

- а) доступність мережі Інтернет у школах;
- б) вартість мобільного зв'язку;
- в) державну позицію щодо інформаційних технологій;
- г) доступність ІТ для бізнесу;
- д) витрати на дослідження і розвиток галузі;
- е) кількість персональних комп'ютерів, Інтернет-користувачів, абонентів мобільного зв'язку, наявність робочих Інтернет-ресурсів урядових організацій;
- є) скільки інформаційних технологій країна виробляє і споживає.

Україна в цьому рейтингу посіла 90-те місце. Причинами такого невисокого рейтингу фахівці називають непривабливе ринкове середовище і складність нормативно-правової бази для впровадження ІКТ. Як бачимо, це фактори, які дуже залежні від впливу освітньої сфери.

Але сьогодні ситуація змінюється. Використання ІКТ населенням України швидко поширюється. Згідно національного дослідження аудиторії українського Інтернету, проведеного компанією InMind, в Україні на початок 2011 року нараховується 8 мільйонів постійних користувачів Інтернету, з яких найбільш активними є мешканці міст. Згідно цього ж дослідження за кількістю Інтернет-користувачів Україна посідає друге місце серед країн Центральної і Східної Європи після Росії та Польщі.

МІЖНАРОДНІ ПРОГРАМИ. ПРОЕКТИ ІКТ В УКРАЇНІ

Інтегруючись у європейський простір, враховуючи процеси глобалізації та інтеграції, політика розвитку української освіти теж спрямована на інформатизацію освіти, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес.

Сьогодні ще не всі навчальні заклади України користуються інформаційно-комунікаційними технологіями, до того ж, у педагогів іноді не вистачає належних знань для того, щоб у повній мірі вдосконалювати навчальний процес за допомогою сучасних технологій. Створення єдиного освітнього середовища, підвищення кваліфікації вчителів з ІКТ для викладання різних предметів залишаються спільними завданнями для систем освіти європейських країн і України.

Тому ми підтримуємо ініціативи відомих світових компаній.

Александр Удод Инновационно-информационные проекты в современном образовании Украины

Автор дает объяснение таким понятиям, как „информационные технологии” и „компьютерные технологии”, обращает внимание на показатель, который наглядно демонстрирует уровень внедрения ИКТ в стране – индекс сетевой готовности страны, который состоит из многих факторов. Раскрывается вопрос относительно умения работать с потоками информации. Анализируется состояние ИКТ в Украине.

Ключевые слова: информационные технологии, компьютерные технологии, ИКТ, индекс сетевой готовности страны, потоки информации.

Oleksandr Udod Innovative-Information Projects in the Present-Day Education of Ukraine

The notions of “the Information Technologies” and “the Computer Technologies” are explained by the author. Attention is paid to the index of ICT penetration in the country which is named Index of Country Network Readiness consisting of various factors. The issue as for the ability to work with data flows is revealed. ICT condition in Ukraine is subject to analysis of the article.

Key Words: information technologies, computer technologies, ICT, index of country network readiness, data flows.

НА ШЛЯХУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА*

УДК 37.018.43 :
004+[316.772.5]

* Реферативний огляд виступів учасників Загальних зборів НАПН (м. Київ, 10 листопада 2011 р.) укладено Ольгою Виговською та Олексієм Виговським

Розглядаються в умовах сучасного інформаційного суспільства особливості переходу від традиційної системи навчання до такої, яка передбачає активне використання комп'ютерних педагогічних технологій. Звертається увага на найбільш актуальні та значимі проблеми у розвитку інформатизації освіти: потребу в максимальній компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу (особливо це стосується управлінських і педагогічних кадрів), підготовка їх до користування засобами отримання інформації.

Акцентується увага на таких питаннях: де знайти ресурси для створення електронних підручників, роль бібліотек у сучасному суспільстві, значущість бібліотечно-інформаційного забезпечення.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформатизація освіти, інформаційно-комунікаційні технології, комп'ютерні педагогічні технології, компетентність, електронні освітні ресурси.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ДО АКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

УДК 37.018.43 : 004

Валерій БИКОВ

Директор Інституту інформаційних технологій засобів навчання, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор технічних наук, професор

Інститут інформаційних технологій і засобів навчання, який я представляю, погоджується з основними висновками і підтримує перспективні напрями діяльності Національної академії педагогічних наук з науково-методичного забезпечення інформаційної освіти, що наведені у доповіді В. М. Мадзігона.

На сьогодні дослідження, проведені Інститутом, показують, що

на питання: *Я не можу уявити свого життя без ... „автомобіля”* ствердно відповідали 64 % опитаної молоді; *„мережі Інтернет”* – 84 %; *„мобільного телефону”* – 97 %. Сьогодні мобільний Інтернет-пристрій є практично, в усіх учнів. Близько половини опитаних від 14 до 29 років стверджують що не можуть без нього жити.

Розвиток педагогічних технологій сьогодні повинен обрати шлях переходу від традиційних систем навчання до тих, які відбивають сучасні погляди на побудову педагогічних процесів.

Варто використовувати системи навчання, які побудовані на базі орієнтовних систем, і можуть забезпечити сучасні цілі освіти.

Електронне комбіноване навчання дозволяє перейти від автоматизації навчального процесу до його трансформації з наданням нових технологій для повсякденного зв'язку – мобільності, співпраці, безпеки, і забезпечення певної віртуальної присутності.

Новітні комп'ютерні педагогічні технології концентруються на навчальних потребах учнів для створення і використання електронних курсів, оцінювання навчальних досягнень, підтримки соціальних мереж, створення електронних портфоліо, що відображують характер навчальної діяльності учнів та їх учителів. Блискавично розвивається неформальне навчання.

На кожну годину формального навчання, за опитуванням у Європі, припадає 6 годин неформального (за межами класної кімнати). У навчанні застосовуються комп'ютерні віртуальні системи, які, безумовно, є і благом, і злом.

Сучасним організаторам освіти слід відповідати на такі питання:

- чи можуть вони створювати безпечне навчальне середовище;
- чи вміють досягати більших навчальних результатів меншими витратами, спільно використовувати різні навчальні ресурси;
- чи згодні залучати нових учнів та активізувати позашкільне навчання, робити інвестиції у першу чергу в розвиток вчителів і керівників освіти;
- чи здатні співпрацювати з іншими школами, районами, областями і країнами;
- чи готові інтегрувати нові моделі навчання з існуючими системами і процесами, вимірювати ефективність викладання та результативність навчального процесу.

Сьогодні здійснюється певна еволюція у комп'ютерних мережах, які

дозволяють по-новому організувати навчальне середовище.

Ця еволюція створює можливість поглиблення підтримки навчального процесу через нові властивості навчального середовища. Зокрема, забезпечення розвитку закритих комп'ютерно-орієнтованих систем, які передбачають педагогічно доцільне навчання всього спектру комп'ютерно-орієнтованих систем навчання, створення закритих комп'ютерно-орієнтованих систем, які одночасно з цим забезпечують підтримку управління навчальним процесом. Інтернет дозволяє створити відкриті комп'ютерно-інтегровані і останнього покоління персоналізовані комп'ютерно-інтегровані навчальні середовища, які базуються на адаптивних інформаційно-комунікативних мережах

Закрите комп'ютерно інтегроване навчальне середовище (ЗКІНС) – ІКТ-навчальне середовище педагогічних систем, в якому окремі дидактичні функції, а також деякі важливі функції управління навчальним процесом, передбачають педагогічно доцільне координоване та інтегроване використання комп'ютерних і комп'ютерно орієнтованих засобів навчання, електронних освітніх ресурсів (ЕОР), а також засобів і сервісів локальних ІКМ навчального закладу.

Персоналізоване комп'ютерно інтегроване навчальне середовище (ПКІНС) – комп'ютерно інтегроване навчальне середовище педагогічних систем, в якому забезпечується налаштування ІКТ-інфраструктури (у тому числі віртуальної) на індивідуальні інформаційно-комунікаційні та операційно-процесуальні потреби учасників навчального процесу.

Відкрите комп'ютерно інтегроване навчальне середовище (ВКІНС) – ІКТ-навчальне середовище педагогічних систем, в якому переважна більшість дидактичних функцій, а також принципово, деякі важливі функції управління навчальним процесом, передбачають педагогічно доцільне координоване та інтегроване використання засобів та електронних освітніх ресурсів (ЕОР) ІКТ-інфраструктури навчального закладу, а також засобів і сервісів відкритих ІКМ (Інтернет).

Держава і освіта

Заходи, що формують освітянську політику

Одночасно з цим активно розвиваються і засоби навчання: ті комп'ютерні класи, які ми до останнього часу оснащували. Наші навчальні заклади мають бути осучаснені, перенесені в мобільні системи. Для створення сучасного навчального середовища ми цього року відкрили блискучий Центр новітніх засобів навчання в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за підтримки ректора Віктора Петровича Андрущенка.

Новітні засоби мають відповідати багатьом умовам: це суттєво покращені масогабаритні характеристики (планшетний чи кишеньковий) та естетичний вигляд; це тривалий час автономного енергозабезпечення, швидкий, зручний і безпечний мультимедійний екран; гнучке періодично оновлюване мережевими засобами вправне забезпечення з широким спектром користувацьких властивостей.

Найгостріші проблеми, які ми бачимо сьогодні у розвитку інформатизації освіти:

- Значна цифрова нерівність надання ІКТ-послуг у різних регіонах України, особливо для населення великих міст і сільської місцевості.
- Недостатній рівень оснащення навчальних закладів комп'ютерною технікою, включаючи підключення до Інтернету широкосмуговим каналом зв'язку. Вкрай низький рівень застосування мобільних Інтернет-пристроїв, неготовність до їх використання у педагогічних системах.
- Невідповідність якісного і кількісного складу підрозділів навчальних закладів, складності підтримки функціонування розвитку сучасних освітніх ІКТ-систем, слабе залучення до цієї роботи компаній-„аутсорсерів”.
- Недостатній рівень і масштаби створення та впровадження в освітню практику якісних програмних засобів електронних

освітніх ресурсів та їх колекцій, недостатність системи оцінювання і сертифікації створених електронних освітніх ресурсів.

- Значні масштаби використання в системі освіти неліцензованого програмного забезпечення. За деякими оцінками – до 75 % в системі освіти.
- Педагогічні проблеми безпеки навчальної діяльності в загальнодоступних і корпоративних інформаційно-комунікаційних мережах, зокрема, користувачів у мережевому середовищі і питання збереження конфіденційності доступу до мережевих даних.
- Це і проблеми готовності вчителів і учнів до роботи у відкритих педагогічних системах.
- Слабкий зв'язок між інвестиціями у створення, розвиток і підтримання програмно-апаратних засобів (у т. ч. витратами на підвищення кваліфікації освітянських кадрів) і відповідним підвищенням якості освіти, та ІКТ-компетентності тих, хто навчається.
- Відсутність в системі освіти дієвих механізмів стимулювання інноваційних проектів із створення та впровадження ІКТ-систем, підвищення їх ефективності.
- Недосконалість системи моніторингу процесу інформатизації освіти.

Відповіді на ці питання надають дослідження, які здійснювалися останніми роками в Інституті. На це спрямований новий Національний проект „Відкритий світ”, який, безумовно, за підтримки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту і Агенції з національних проектів має бути упроваджений в сучасну освіту.

Головна мета – забезпечити всебічний розвиток особистості, відповідно до індивідуальних потреб тих, хто навчається, і соціально-економічних підсистем інформаційного суспільства; інтеграцію системи освіти в європейський світовий освітній простір; підвищення конкурентноздатності й

соціально-економічної ефективності, функціонування та розвитку навчальних закладів і системи освіти в умовах відкритих ринків освітніх послуг і праці.

Ця мета досягається на базі реалізації сучасних парадигм людиноцентризму, рівного доступу до якісної і відкритої освіти, передової вітчизняної та світової психолого-педагогічної науки, освітньої практики, найсучасніших досягнень науково-технічного прогресу в галузі ІКТ, зокрема, із застосуванням технологій „хмарних обчислень”; за рахунок необхідного удосконалення організаційно-економічних, змістово-цілевих і функціонально-технологічних підсистем національної системи освіти.

Засоби і технології відкритого освітнього середовища, що створюються за проектом, *забезпечать інформаційно-комунікаційну підтримку усім категоріям учасників освітнього процесу:*

- учням, студентам, слухачам;
- учителям, викладачам;
- батькам тих, хто навчається;
- керівникам і організаторам навчального процесу в навчальних закладах;
- керівникам органів управління освітою і наукою всіх рівнів.

Для цього буде створена загальнодоступна „хмара” єдиного інформаційно-освітнього простору, і в цій „хмарі” буде розміщений весь спектр дисциплін для підтримки навчального процесу в загальноосвітній і вищій педагогічній школі. Будуть задіяні всі інформаційні ресурси, депозитарії, віртуальні курси, фонд еталонів навчально-методичних матеріалів, електронні засоби навчання і комунікацій, будуть створені спеціальні засоби для підтримки навчальної діяльності в електронному просторі та центри, які підтримуватимуть увесь спектр загальносистемних інформаційно-комунікаційних підсистем.

Уже цього року в Інституті буде завершена низка досліджень, зо-

крема, моделі гармонізації сучасних мережевих інструментів організацій та підтримання процесів навчально-дослідної діяльності для учнів Малої академії наук.

Незважаючи на очевидні перспективи впровадження в систему освіти останніх досягнень науково-технічного прогресу в галузі ІКТ, формуючи стратегію інформатизації освітньої галузі, розробляючи практичні шляхи її реалізації, політики та управлінці освіти, проектувальники освітніх систем мають беззаперечно керуватися тим, що у будь-якому разі досягнення нових, більш високих результатів навчання, забезпечення на цій основі конкурентних переваг випускників навчальних закладів на ринку освітніх послуг і праці не може досягатися освітянами через невраховування або обмеження визначених і задекларованих державою основних положень концепції розвитку освіти, загальнолюдських цінностей суспільства, демократичних принципів життєустрою суспільного розвитку. Моделі, засоби і технології комп’ютерно-орієнтованих педагогічних систем мають відображати ідеї людиноцентризму, забезпечувати реалізацію парадигми рівного доступу до якісної освіти, базуватися на принципах відкритої освіти.

ЧИ Є НАША ОСВІТА СУЧАСНОЮ: ЩО РОБИТИ

УДК 316.325 :
[37.018.43 : 004]

Наталія МОРЗЕ

Проректор
Київського університету ім. Бориса
Грінченка,
член-кореспондент
Національної академії педагогічних
наук України,
доктор педагогічних наук,
професор

Чи дійсно наша освіта є сучасною? Оскільки планета стає технічно-оснащеною, взаємопов'язаною та інтелектуальною, чи може бути сучасною освіта, якщо вона не використовує сучасні ресурси, зокрема електронні освітні ресурси? Відомо, що коли у студентську аудиторію не вносяться електронні ресурси, це означає, що ми навчаємо студентів професії, якої вже не існує, оскільки знання без електронних ресурсів старіють.

На сьогодні можна виділити **три основні умови для розвитку вищої освіти:**

- нове покоління студентів;
- розвиток комп'ютерних технологій;
- світові вимоги.

Сьогодні дуже важливо говорити про якість контенту, методик, про врахування вимог ринку, і перш за все про компетентність усіх учасників навчально-виховного про-

цесу: від Міністерства освіти і керівників вищих навчальних та середніх навчальних закладів до вчителя і професора.

Якщо говорити про **тенденції** розвитку комп'ютерних технологій, безумовно, це мобільні технології, відкритий контент, електронні книги, візуалізація даних та їх аналіз. Важливо, щоб університети, створюючи електронні ресурси, враховували портрет сучасного студента, який намагається відразу використувати знання на практиці. Він може знайти в Інтернеті все або майже все. Він переважаний інформаційними даними, але бачить свою кар'єру і цінує час та гроші.

Головна стратегія у підготовці нової освіти - використання інновацій у навчальній діяльності, у освітніх контекстах

Що необхідно для впровадження?

1. Висока стандартизація якості освітніх процесів (включно з управлінням, якістю освіти, оцінкою освіти, розвитком інфраструктури тощо) - ядро системи забезпечення якості
2. Впровадження системи цілісного аналізу якості освітнього процесу (включно з управлінням, якістю освіти, оцінкою освіти, розвитком інфраструктури тощо) - ядро системи забезпечення якості
3. Створення е-інформаційно-наукової екосистеми середовища контенту, поданий в гнучкій формі, сучасними засобами
4. Підвищення інфраструктури

ПРАКТИЧНІ КРОКИ У ВИРІШЕННІ НАГАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

УДК 37.018.43
[004+621.397.122]

Елеонора НОСЕНКО

Завідувач кафедри загальної та педагогічної психології Дніпропетровського національного університету, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор

У Дніпропетровському національному університеті, де я здійснюю керівництво Науково-методичним центром дистанційного навчання, який був створений дев'ять років тому Академією педагогічних наук, склалася така ситуація, що ми маємо не тільки віртуальний Центр, справжню структуру, яка обладнана завдяки спонсорській допомозі нашого ко-

лишнього випускника, экс-президента України Л. Кучми. Цей Центр має дуже потужне обладнання, естетичну привабливість. У ньому проводяться чимало заходів для викладачів українських вищих навчальних закладів, спрямованих на те, щоб розібратися, як потрібно розробляти наукові, методичні матеріали для дистанційного навчання.

Трохи менше десяти років тому, коли довелося брати участь у міжнародній конференції з проблем дистанційного навчання в США, редактор журналу американського дистанційного навчання Майкл Мур висловив таку цікаву думку про те, що технологічно ми вже готові здійснювати нові форми навчання. Ми й справді розробили технологію, яка перерве звичний плин педагогічного процесу. Але вимагатиме тонкощів, щоб психологи й педагоги допомогли нам розібратися: як же тепер здійснюватиметься процес засвоєння знань.

Ми знаємо як розробити систему технологічно, але складно уявити, як здійснюється процес засвоєння знань. Науково-методичним центром дистанційного навчання спільно з Академією при Дніпропетровському національному університеті завдяки розумінню та підтримці нашого ректорату розробляється саме цей центральний аспект дистанційного навчання. Ми спираємося на дослідження експериментально-генетичного методу, який розробив відомий український психолог Г. Костюк.

Завдяки експериментально-генетичному методу вдалося наблизити розробку навчальних матеріалів до розуміння структури знання експертів у галузі. Ми проаналізували особливості структури знань експерта і побачили, що вона має три основні бази знань.

Перша база – система понять, які чітко диференційовані, інтегровані у змістовні групи.

Друга база – це процедуральні знання. Для того, щоб інформація була добре засвоєна, вона повинна бути представлена у різних формах. А форм представлення інформації багато. Це й образна; і сучасні інформаційні технології, що дозволяють зробити її до-

ступною; і просторово-схематична; і знаково-символічна; і категоріальна; і метафорична; і, кінець кінцем, звична для нас вербальна або словесна.

Третя база знань експерта включає виконавчі знання, тобто вміння вирішувати професійно-орієнтовані завдання з використанням накопичених теоретичних знань.

Ми розробили серію підручників. Деякі з них мають гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, у тому числі і з психології (загальна психологія, вікова психологія, експериментальна психологія, психодіагностика).

Зараз ми проводимо науково-методологічні семінари для викладачів. Мені здається, що Академія повинна зосередити свої зусилля на тому, як розробляти наукові матеріали, щоб у студента сформувалось таке новоутворення, як когнітивні структури особистості. Завдяки використанню інформаційних технологій у студентів покращуються знання і вони переносять уміння структурувати матеріал так, як це робить експерт у галузі, на інші дисципліни, якщо вони (ці вміння) набуті в межах одного курсу.

Як підрахувати економічний ефект оволодіння людиною новими вміннями структурувати матеріал? Мені здається, що перед нами два важливих завдання: навчитися розробляти курси, адекватно їх оцінювати. Бо створити один електронний підручник – це величезна робота викладача, експерта у галузі, дизайнера, інженера, тобто колективу спеціалістів. Це системна діяльність. Ми хотіли поширювати певні підручники, але не знаємо, як адекватно оцінити їх вартість. Тут треба навчитися рахувати. 55 грн., які затратила типографія на видання паперового варіанту електронного підручника, – це не зовсім адекватна вартість. Тож треба замислитися над тим, де знайти ресурси, щоб продовжувати цю важливу роботу.

Оголошення ж 2011 року роком інформатизації освіти відкрило нові цікаві перспективи для удосконалення процесу підготовки фахівців.

УДК 378.212 :
005.963

НЕПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Віктор ОЛІЙНИК

Ректор
Університету менеджменту освіти,
дійсний член
Національної
Академії педагогічних наук України,
доктор педагогічних наук,
професор

Постає необхідність повному оцінити можливості реалізації концепції неперервної професійної освіти, важливу складовою якої є післядипломна педагогічна освіта. Насамперед це стосується інформатизації освіти та широкого застосування у навчальному процесі післядипломної освіти

сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які сьогодні стають підґрунтям створення та розвитку мегавищих навчальних закладів розподільного типу з науково-методичним адміністративним ядром і взаємопов'язаною мережею освітніх центрів.

У цьому сенсі прикладом світової практики є Відкритий університет Великої Британії, мережа якого складає 350 навчальних центрів. Заслугує на увагу досвід США й щодо створення мега-вишів – консорціумів. В Україні позитивною практикою є *Відкритий Університет розвитку людини „Україна”*, який очолює академік Петро Михайлович Таланчук.

Як відомо, післядипломна педагогічна освіта, як провідна ланка неперервної освіти, покликана забезпечувати інноваційні системи освіти і їх відповідність світовим стандартам через професійний та особистісний розвиток управлінських, педагогічних і науково-

педагогічних кадрів упродовж усього життя на основі новітніх досягнень науки й технології.

У зв'язку із зазначеними вище основними напрямками оптимізації процесу інформатизації післядипломної педагогічної освіти, на наш погляд, варто говорити про створення оптимальних умов для забезпечення інформаційних потреб слухачів вишів післядипломної освіти; інформаційних мереж, що використовуються у післядипломній педагогічній освіті; забезпечення належної матеріально-технічної бази; підготовка управлінських і педагогічних кадрів до користування засобами отримання інформації.

Ці вимоги мають базуватися на необхідності забезпечення у процесі підвищення фахового рівня спеціалістів оптимальних можливостей для отримання якісної неперервної освіти, диференціацію та індивідуалізацію підготовки на основі варіативності освітніх програм, надання змоги слухачам самостійно обирати програми різного виду складності, змінювати цей рівень та ін.

У діючій системі закладів післядипломної освіти сьогодні акумулюючим центром наукової роботи з правом підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів є Університет менеджменту освіти Національної Академії педагогічних наук України. Разом з діючою мережею обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти його можна розглядати як систему розподільного типу, де стратегія, а інколи й тактика роз-

витку, в першу чергу, визначається її Центром.

Цій стратегії минуло десятиріччя, і початок нового окреслювався як поетапне становлення та розвиток післядипломної освіти, що базувалася на широкому запровадженні інформаційно-комунікаційних технологій, проведенні низки наукових досліджень з таких актуальних тем як зміст організації дистанційної післядипломної педагогічної освіти: теорія і методика підготовки управлінського та викладацького персоналу в системі дистанційної післядипломної освіти; науково-методичні засади підвищення кваліфікації кадрів професійно-технічних навчальних закладів у системі дистанційного навчання; організація кредитно-модульного навчання за дистанційною формою підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти.

На *першому етапі* передбачалася модернізація системи підвищення кваліфікації, узгодження її відповідно до нових соціально-економічних реалій, переорієнтація на реалізацію вимог ринкової економіки.

У наслідок реалізації цієї стратегії науково обґрунтовано можливість і доцільність переходу підвищення кваліфікації на дистанційне навчання.

Безпосередньо розроблено й апробовано та рекомендовано до запровадження очно-дистанційну форму навчання, яка органічно поєднує очне і дистанційне навчання, і забезпечує мінімальний відрив слухачів від професійної діяльності.

Відзначу, що запровадження технологій дистан-

ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Подальший розвиток післядипломної педагогічної освіти здійснюватиметься на основі мережевої взаємодії. У цьому аспекті ми вбачаємо єдиний шлях розвитку післядипломної педагогічної освіти: об'єднання досвіду, науково-дослідної бази, екологічних ресурсів, що здійснюватиметься як на рівні вищої післядипломної освіти, так і на рівні різних асоціацій.

Таким об'єднанням, і досить потужним, є започаткований консорціум закладів діяльності післядипломної педагогічної освіти. У межах консорціуму окреслено близько 30 напрямів співпраці – розробка і реалізація інноваційних проектів з організацією обмінів працівників з метою одержання додаткових знань та досвіду. Це дасть змогу по-новому розглянути зміст і форми навчального процесу та вже найближчим часом зробити вагомі кроки у реалізації спільної діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти та університету за такими напрямками, як: формування міжвузівських основних і додаткових освітніх програм післядипломної освіти; організація інноваційної школи педагогічної майстерності; підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки професорсько-викладацького складу, включаючи стажування кращих членів консорціуму та інших партнерів з ближнього зарубіжжя: Росії, Білорусі, Казахстану; розроблення міжвузівської програми практичної підготовки слухачів, включаючи проекти навчання; створення єдиної бази цінних засобів комп'ютерних тестів для проміжної та підсумкової оцінки знань слухачів; забезпечення доступу до єдиної електронної бібліотеки та ін.

У рамках зазначеного головною метою діяльності консорціуму є сприяння підвищенню професійної компетентності керівних і педагогічних кадрів освіти; засвоєння педагогами технології мережевої взаємодії та роботи з електронними звітними ресурсами. На сьогодні у рамках діяльності спільноти вищів вимальовується дві моделі підвищення кваліфікації: інститутська – це класична модель, за якою навчання здійснюють тільки інститути післядипломної освіти безпосередньо у регіонах; та модель спільного навчання, яка об'єднує зусилля інститутів післядипломної освіти з іншими інститутами, які входять у консорціум, що являє собою глибоку ступінь інтеграції та мережевої спільноти.

Завдяки широкому впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес створюється принципово нова дидактика з її формами, методами і прийомами. Дистанційне навчання стає основною формою неперервної *позитивної* освіти, а сама проблема дистанційної освіти є дисциплінарною і варта започаткування системного комплексу дослідження силами творчого колективу вчених науково-дослідних установ Академії і провідних навчальних закладів.

Розвиток освітньої діяльності вищів післядипломної педагогічної освіти значно ускладнюється відсутністю чітко виражених вимог як щодо запровадження дистанційного навчання, так і неперервної освіти дорослих взагалі. Це пов'язано з тим, що нині діючі нормативні документи про освіту не повною мірою враховують проблеми післядипломної освіти, повна відсутність таких, що враховують галузеву специфіку роботи з дорослими.

Хотілося б прискорити розробку нормативно-правового забезпечення у системі післядипломної педагогічної освіти.

ційного навчання і підвищення кваліфікації стало каталізатором процесів інформатизації освітньої діяльності вишів післядипломної педагогічної освіти, оскільки потребувало на всьому постдипломному педагогічному просторі України підвищення компетентності персоналу, включення інститутів у мережу Інтернет, вибору платформи дистанційного навчання, розроблення веб-сайтів, науково-методичного забезпечення дистанційних етапів навчання та багато іншого. І в результаті сприяло переходу університету до дистанційної форми навчання для підвищення кваліфікації

керівних і педагогічних кадрів освіти.

Другий етап характеризувався подальшою розробкою теорії та практики дистанційного навчання у системі післядипломної педагогічної освіти, формуванням його інформаційно-освітнього простору в Інтернеті. Була вирішена кадрова проблема: забезпечення запровадження дистанційного навчання в освітню діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти шляхом цільової підготовки спеціалістів дистанційного навчання на всьому постдипломному просторі країни (тьюторів, кураторів тощо).

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ І ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

УДК [025.4.036:
004.78]:36

Директор школи, ліцею, гімназії № 1'2012

**Павла
РОГОВА**

Директор
ДНПБ України
ім. В. О. Сухо-
млинського, кан-
дидат історичних
наук, старший
науковий співро-
бітник, заслужений
працівник куль-
тури України

На наш погляд, сучасний бібліотечно-інформаційний ресурс має базуватися не лише на володінні документами, а й на доступі до джерел інформації.

Черговим етапом розвитку системи інформаційно-комунікаційних технологій є хмарові технології, використання яких здатне вирішити значну частину проблем інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів (Схема 1).

Все це дозволяє створити у бібліотеці інформаційний

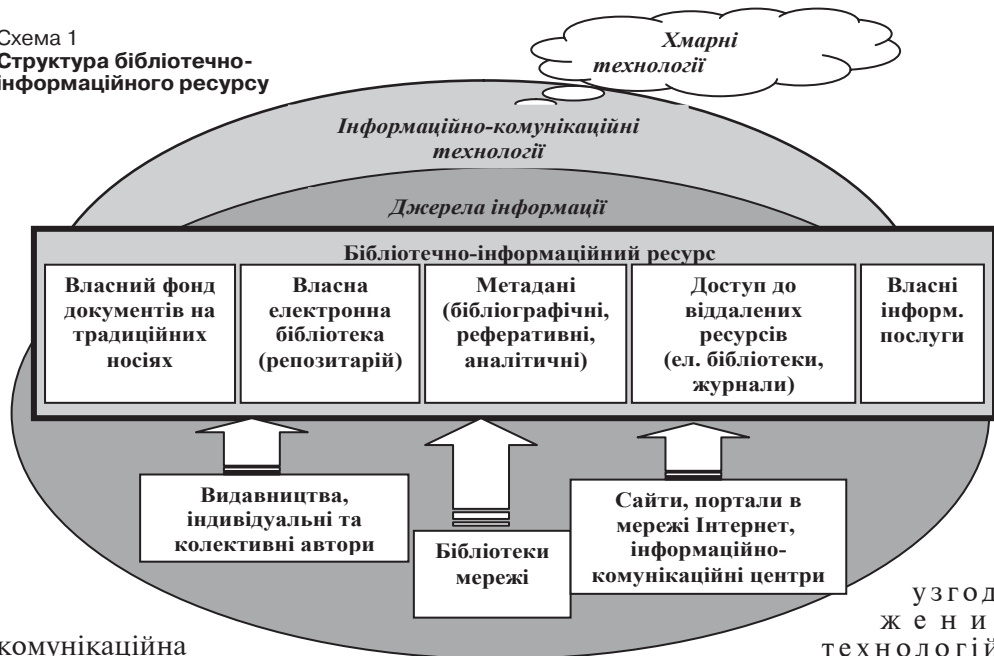
ресурс у такому складі:

1. Власний фонд документів на традиційних носіях.
2. Власна електронна бібліотека або репозитарій.
3. Масив метаданих (бібліографічних, реферативних, аналітичних).
4. Віддалені ресурси (електронні бібліотеки, журнали тощо).
5. Власні або залучені інформаційні послуги.

У сучасних економічних умовах, коли отримання нових джерел інформації пов'язано зі значними фінансовими складнощами, вагомим джерелом інформації стають освітянські бібліотеки-мережі, з якими налагоджується інформаційно-

Схема 1
Структура бібліотечно-інформаційного ресурсу

комунікаційна взаємодія щодо обміну бібліографічними і реферативними записами, книжковими та іншими виданнями.

Створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу пропонується на основі багаторівневої моделі, представленій на Схемі 2.

У якості модератора у цій моделі виступає Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Механізм модераторії буде здійснюватися порталом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Адаптери, що є складовими порталу, забезпечують доступ до ресурсів мережі освітянських бібліотек, які братимуть участь в реалізації проекту.

Як і будь-яка модель інтеграції інформаційних ресурсів, вказана передбачає наявність 4-х рівнів: фізичного, логічного (інфологічного), організаційно-технологічного та просторового.

Інтеграція бібліотечних ресурсів має починатися саме з організаційно-технологічного напрямку, що являє собою систему угод (корпоративних, чи інших), координаційних планів,

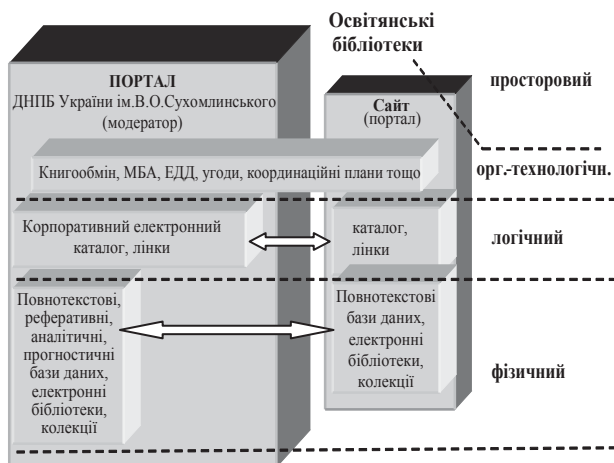
узгоджених технологій, протоколів зв'язку та інтерфейсів обміну. Слід відзначити, що заходи на організаційно-технологічному рівні є обов'язковими для започаткування інтеграції на усіх інших рівнях. За цими угодами, технологіями та планами формуватимуться не лише повнотекстові бази даних і корпоративні каталоги, але й інші форми інтеграції ресурсів – книгообмін, електронна доставка документів, міжбібліотечний абонемент, створення реферативної, аналітичної та методичної інформації. Суттєвим є те, що у запропонованій моделі для здійснення організаційно-технологічних заходів максимально використовуються засоби інформаційно-комунікаційних технологій.

На фізичному рівні у бібліотеках створюються електронні бібліотеки та електронні колекції фахових матеріалів, адже лише інформація в електронній формі підлягає фізичній інтеграції у повному значенні цього слова.

На логічному рівні об'єднуються електронні каталоги всіх учасників проекту. Інтегруванню підлягає інформація на традиційних та елек-

Держава і освіта

Заходи, що формують освітянську політику

тронних носіях. Логічний рівень має максимально повно відобразити національний репертуар інформаційних джерел науково-педагогічної і освітньої спрямованості. Та частина бібліотечного фонду, яка не представлена в електронній формі і не охоплена корпоративним електронним каталогом, повинна інтегруватися на організаційному і технологічному рівнях.

Оскільки ресурси, які підлягають інтеграції, розподілені у просторі, в моделі присутній ще один рівень – просторовий.

Чи готова мережа до інтеграції бібліотечних ресурсів? Який стан її інформатизації?

Слід нагадати, що мережа освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України становить близько 20 тис. бібліотек. Це більш ніж половина всіх бібліотек в Україні. Серед них ДНПБ України, Миколаївська науково-педагогічна та Львівська обласна науково-педагогічна бібліотеки, 42 бібліотеки ВНЗ III–IV рівнів акреди-

тації педагогічного напрямку, 26 бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, 6 бібліотек установ НАПН України, біля 18 тис. бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів та 1000 бібліотек системи профтехосвіти.

На сьогодні нами визначено стан інформатизації освітянських бібліотек України, моніторинг яких щорічно проводить ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. У 90 % бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілю створено локальні комп'ютерні мережі з виходом в Інтернет, формуються електронні каталоги. Загальна кількість комп'ютерів у цих бібліотеках близько 1000. Тільки бібліотеки *Горлівського ДПІМ, Глухівського НПУ ім. О. Довженка та Дрогобицького ДГУ ім. Івана Франка* не мають АБІС. До Інтернету не підключено лише бібліотеку *Дрогобицького ДГУ ім. Івана Франка*.

Загальний обсяг електронних каталогів (ЕК) бібліотек ВНЗ становить понад 3,5 млн. записів. Найбільші обсяги ЕК в бібліотеці *НПУ ім. М. П. Драгоманова* (472 094 записів), *Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка* (396 700 записів), *Чернігівського НПУ ім. Т. Шевченка* (366 597 записів).

Станом на 01.01.2011 р. лише дві бібліотеки ВНЗ, а саме *Горлівського ДПІ іноземних мов та Глухівського НПУ ім. О. Довженка* не мають ЕК.

Електронні бібліотеки створюють **12 бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації**.

Загальний обсяг баз даних (бібліографічних і повнотекстових) бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілю на початок 2011 року складав 3,537 932 млн. записів.

Електронна доставка документів застосовується у 14 книгозбірнях ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілю.

В обміні електронними бібліографічними записами з питань педагогіки й психології співпрацюють з ДНПБ України **8 бібліотек мережі**, з них **5 бібліотек ВНЗ**. А повинні працювати всі, особливо бібліотеки ВНЗ. Спільно з ДНПБ України **14 освітянських бібліотек мережі** утворюють галузевий сегмент з питань педагогіки та психології у загальнодержавній реферативній БД „Україніка наукова”, її паперовому варіанті УРЖ „Джерело” та галузевій реферативній БД на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Завдяки цілеспрямованій науково-методичній і роз'яснювальній роботі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в останні роки відбулися позитивні зміни в діяльності бібліотек ОІППО. За останні роки, а точніше з 2008 року з **26 бібліотек ІППО** на 01.01.2011 року до всесвітньої мережі **Інтернет** було підключено **23 книгозбірні ОІППО**. **16 бібліотек ОІППО** працюють над створенням **ЕК**.

Отже, можна констатувати, що інформатизація

ПАСПОРТИЗАЦІЯ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснила паспортизацію шкільних бібліотек, що дало підстави для наступних висновків. Із загальної кількості шкільних бібліотек України (17 399) тільки 21 % (3691 бібліотека) мають комп'ютерну техніку і лише 9 % (1683 бібліотек) підключено до Інтернету.

Шкільні книгозбірки міських загальноосвітніх навчальних закладів, яких налічується в Україні 6065, на 41 % забезпечені комп'ютерною технікою, у сільській місцевості – лише 10 % від загальної кількості бібліотек (11 334). Із 3691 комп'ютеризованої бібліотеки України половина має застарілу техніку (до 2005 р. випуску), що суперечить рекомендаціям ІФЛА для шкільних бібліотек.

Так у Львівській області функціонує 1099 шкільних бібліотек, з яких 136 (12 %) мають комп'ютерну техніку і тільки 78 підключено до Інтернету; Донецька область має 1097 шкільних бібліотек, із яких комп'ютеризовано – 224 (20 %), а підключено до Інтернету – 43; Вінницька область – 910 шкільних бібліотек, з яких 85 бібліотек (9 %) мають комп'ютери, а 29 з них підключено до Інтернету.

Найбільше шкільних бібліотек, що мають Інтернет і надають доступ до вітчизняних та світових інформаційних ресурсів у Одеській (із 820 – 200 бібліотек), Хмельницькій (із 1028 – 182 бібліотеки), Харківській (із 885 – 181 бібліотека), Волинській (із 773 – 155 бібліотек), Кіровоградській (із 549 – 155 бібліотек) областях.

Отже, на сьогодні у шкільних бібліотеках України створено незначну кількість робочих місць – 1885, оснащених комп'ютерами та підключених до Інтернету. Найбільше таких місць зосереджено у Полтавській (280), Харківській (193), Одеській (180), Волинській (158), Хмельницькій (149) областях та місті Києві (122). Найменше – у Житомирській (8), Закарпатській (9), Сумській (10), Чернівецькій (11) і Чернігівській (11) областях.

Як відомо, показником значущості бібліотек у сучасному суспільстві є: Інтернет, веб-сайт, електронний каталог, повнотекстова база даних, віртуальна довідка, електронна бібліотека, електронна доставка документів.

Усе зазначене вище ДНПБ України послідовно втілює в практику. Нині її технічний парк налічує близько 80 комп'ютерів, що об'єднані в потужну локальну мережу бібліотеки. Діє медіа-центр, Веб-портал, який на 01.11.2011 відвідало понад 180 тис. користувачів. На веб-порталі бібліотеки розміщена інформація про первинні та вторинні ресурси, багатогранну науково-інформаційну, науково-дослідну і науково-методичну діяльність бібліотеки, також надається доступ до електронного каталогу (ЕК). Нині ЕК бібліотеки нараховує понад 100 тис. бібліографічних записів, робота з формування ЕК розпочата у 2006 році.

Повнотекстова база даних ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського налічує близько 2,5 тис. документів, яка у недалекому майбутньому стане основою електронної бібліотеки, і складатиметься з наступного:

- видань наукового об'єкта „Документи психолого-педагогічного й історико-культурного напрямку XIX – поч. XX ст. (1850–1917 рр.)”, що становить національне надбання України – близько 700;
- дисертацій з питань педагогіки – 1,5 тис.;
- праць видатного українського педагога В. О. Сухомлинського, до яких наданий доступ віддаленим користувачам через веб-портал бібліотеки – понад 150 док.;
- науково-методичної продукції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, доступ до якої надається через веб-портал бібліотеки;
- на порталі діє „Віртуальна бібліографічна довідка”.

Держава і освіта

Заходи, що формують освітянську політику

освітянських бібліотек розпочалася, хоча рівень її у кожного виду бібліотек мережі різний. Сьогодні потрібна системність і послідовність у подальшому розвитку цього процесу, зокрема у технічному, програмному забезпеченні, підвищенні кваліфікації кадрів тощо.

Для того, щоб розв'язати існуючі проблеми у сфері інформатизації

На пути к информационному обществу (реферативный обзор)

Рассматриваются в условиях современного информационного общества особенности перехода от традиционной системы обучения к такой, которая предусматривает активное использование компьютерных педагогических технологий. Обращается внимание на наиболее актуальные и значимые проблемы в развитии информатизации образования: потребность в максимальной компетентности всех участников учебно-воспитательного процесса (особенно это касается управленческих и педагогических кадров), подготовка их к пользованию средствами получения информации.

Акцентируется внимание на таких вопросах: где найти ресурсы для создания электронных учебников, роль библиотек в современном обществе, значимость его библиотечно-информационного обеспечения.

Ключевые слова: информационное общество, информатизация образования, информационно-коммуникационные технологии, компьютерные педагогические технологии, компетентность, электронные образовательные ресурсы.

On the Way to the Information Society: (brief review)

The features of the transition from the traditional teaching system to the one including an active use of computer pedagogical technologies are considered in the conditions of modern information society. The most important and significant problems in the promotion education informatization are highlighted. Those are as listed: the need for all the participants of education process (especially it refers to administration and teaching staff) to be highly-qualified, training them to use the means of getting information.

The most burning and emphasized issues are: finding funds for creating electronic textbooks, the role of the libraries in the modern society, the importance of library bibliographic fund.

Key Words: information society, education informatization, ICT, computer pedagogical technologies, competence, electronic educational resources.

бібліотечно-інформаційного забезпечення педагогічної науки й освіти, на наш погляд необхідно:

- 1) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського продовжувати розробляти науково-дослідні проекти для інноваційного розвитку освітянських бібліотек та проводити систематичну роботу щодо впровадження результатів у практику їхньої діяльності;
- 2) розробити і фінансово забезпечити Державну програму інформатизації мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорт України та НАПН України як впливової складової інформаційного ресурсу національної освіти;
- 3) реалізувати положення Концепції інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України, що сприятимуть наближенню рівня бібліотечно-інформаційного забезпечення навчальних процесів до європейських і світових стандартів;
- 4) забезпечити інтенсивне введення в обіг наявних інформаційних ресурсів через створення електронних копій видань з питань, що становлять найбільший інтерес для користувачів, та надання доступу до них з дотриманням авторських прав;
- 5) забезпечити цілеспрямоване фінансування комплектування фондів бібліотек освітянської галузі України бібліографічними і повнотекстовими електронними базами даних;
- 6) забезпечити ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського власною видавничою (друкарською) базою з метою публікації науково-методичної, бібліографічної, реферативної та інформаційно-аналітичної продукції;
- 7) збільшити набір абітурієнтів у відповідних ВНЗ III–IV рівнів акредитації України на бібліотечну спеціальність, поліпшити стан підготовки кваліфікованих бібліотечних кадрів.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

ЯК ЗРОБИТИ СВОЮ ШКОЛУ ЕФЕКТИВНОЮ?

Сподіваємося, що діалог саме з цими авторами допоможе Вам, шановний читачу, визначитися щодо обґрунтування ключових факторів, які спроможні забезпечити ефективне функціонування сучасних шкіл, їх прогресивний поступ та інноваційний розвиток. .... С. 44–82

АКТУАЛЬНІ ТЕМИ ОСВІТЬНОГО ПРОСТОРУ

- Компетенції ..... С. 83
- Правове поле освіти ..... С. 94
- Профільне навчання ..... С. 100

ЕФЕКТИВНА ШКОЛА: ФАКТОРИ УСПІХУ

*Світовий освітній калейдоскоп:
реферативно-інформаційний
огляд*

Пропонуємо вашій увазі цікаву інформацію про роботу колег із-за кордону, учасників Міжнародної конференції „Ефективна школа: фактори успіху”, яку було ініційовано й проведено Київським університетом імені Бориса Грінченка (м. Київ, червень 2011 р.). Реферативно-інформаційний огляд, сподіваємося, слугуватиме стимулом для дебатів про методи удосконалення систем освіти і таким чином допоможе покращити життя кожної людини, дорослого й малого громадянина України

Це лише окремі штрихи, які наштовхують на подальший пошук інформації для вивчення кращих освітніх технологій.

Ключові слова: політика шкільного прогресу, якість середньої освіти, громадський простір, професійний розвиток педагогів.

УДК 37.013.74

Укладачі:
**Ольга
Виговська,
Олена
Павловська,
Олексій
Виговський**

У Київському університеті імені Бориса Грінченка за підтримки МОНМС і НАПН України у межах Року освіти та інформаційного суспільства відбулася у форматі вебінару Міжнародна конференція „Ефективна школа: фактори успіху”. Її учасники намагалися визначити ключові фактори, які б забезпечили ефективне функціонування сучасних шкіл, їх прогресивний поступ та інноваційний розвиток. Для цього було розглянуто широкі питання з трьох базових напрямів:

- законодавство та політика для розвитку шкіл;
- шкільний прогрес і якість середньої освіти;
- громадський простір і професійний розвиток педагогів.

Тож пропонуємо Вашій увазі реферативно-інформаційний огляд презентацій колег із-за кордону.

Це лише окремі штрихи, які наштовхують на подальший пошук інформації для вивчення кращих освітніх технологій.

Сучасно, актуально, надзвичайно важливо й цікаво відбувалася інтерактивна участь у цій конференції широкої фахової спільноти з усіх регіонів України — це директори ОІППО, шкіл,

* Реферативний огляд підготовлено на основі мультимедійних презентацій колег із-за кордону. Переклад з англійської співробітників КУ ім. Б. Грінченка.

вчені та викладачі ВНЗ, представники видавництва і преси. Результати їхнього інтерактивного голосування – у врізі (див. С. 45).

Шановні читачі! Для більш глибокого Вашого занурення у міжнародний досвід та вітчизняні реалії, запрошуємо Вас до професійного діалогу щодо перспектив розвитку сучасної середньої освіти. Тому далі (після реферативної статті) подаємо статті учасників цієї конференції, а саме: *Віктора Огнев'юка, Валентина Маслова, Тетяни Ковальової та Олександра Уварова.* Маємо надію, що діалог саме з цими авторами допоможе Вам, шановний читачу, визначитися щодо обґрунтування ключових факторів, що спроможні забезпечити ефективно функціонування сучасних шкіл, їх прогресивний поступ та інноваційний розвиток.

Тож знайомтеся!

Результати інтерактивного голосування визначальних факторів наявного стану освіти країни оголосила Світлана Калашнікова, проректор Київського університету імені Бориса Грінченка.

Ось вони:

1. Реформування та розвиток середньої освіти: що нам заважає?

40 % учасників інтерактивного голосування вважають, що відсутність політичного і стратегічного бачення.

2. Як покращити якість освіти, якість навчальних досягнень учнів?

30 % радять змінити курикулум у школах та університетах;

35 % – удосконалити підготовку педагогів.

3. Що заважає українським школам бути відкритими системами із залученням громади до процесу управління, надання освітніх послуг на основі потреб місцевих громад, визначення власних навчальних програм на основі потреб місцевих громад, забезпечення наставницької форми професійного розвитку?

50 % наголосили на відсутності мотивації громади до розвитку та управління школами.

Напрямок перший: Законодавство та політика для розвитку шкіл

ШКІЛЬНІ РАДИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ: ДОСВІД НІДЕРЛАНДІВ

Недержавні, неринкові організації:

- Безпосередньо фінансуються урядом через громадський сектор.
- Фінансуються урядом через приватне надання послуг та субсидій.
- Сосірес: громадське надання послуг через недержавні, неринкові організації.

Відповідальність переходить до місцевих спільнот.

Особливості освіти:

- Велика кількість шкіл.
- Позиція уряду щодо усіх шкіл абсолютно однакова.
- 70 % школярів відвіду-

ють недержавні школи.

- П о з и т и в н и й вплив освітнього плюралізму.
- Зростання загальної якості освіти.

Шкільні ради:

- складаються з батьків і членів спільноти;
- становлять команду відданих волонтерів;
- призначаються керівником;
- беруть участь в управлінні школою;
- допомагають в запровадженні загальної ідеї, на якій засновано школу.

Кор Ван БЕНІНГЕН

Директор фундації Socires, Нідерланди

Роль шкільних рад:

- Сприяти стосункам між школою та спільнотою.
- Нове визначення самої школи:
- *до*: заклад для передачі знань та навичок, *зараз*: шкільна спільнота, в яку залучено багато людей;
- спільнота – це школа, школа – це спільнота.

Єдність між школою та суспільством:

- Забезпечення безперервності освітнього розвитку з дитинства до дорослого віку.

- Спілкування з родинами та спільнотами.
- Створення педагогізованого громадянського суспільства.
- Залучення батьків та інших членів спільноти.
- Внесок до безпеки у спільноті.
- Зміцнюючий ефект у спільноті.
- Допомагає у набутті нових знань і компетенцій.
- Надання людям змоги відчувати зв'язок між свободою і відповідальністю.
- Зростання довіри між людьми.
- Збільшення кількості соціального капіталу.
- Розбудова громадянського суспільства.

Цього не стане, якщо:

- Власником є держава.
- Школою керують лише бюрократи та непрофесіонали.
- Роль батьків зведено до ролі клієнтів, послуги яким надає держава.

ВЕДЕННЯ ШКІЛ ДО ВИСОКИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Маршалл КРІСТЕНСЕН

Президент фундації „Co-Serve International”, США

- Зарядіть вчителів та співробітників енергією для рішення проблем, які стоять перед школами.
- Вчителі не хочуть, щоб ними керували. Вчителям та співробітникам потрібне ваше лідерство.
- Управління школами сьогодні вимагає герої-

чних зусиль та нового мислення.

Політика школи Істлейк

Школа Істлейк – спільнота учнів, де кожна людину знають і цінують за її внутрішні якості. Студенти Істлейк поведуться з гідністю, дотримуються найвищих стандартів поведінки та проявляють ініціативу в освіті. Структура Істлейк базується на найкращих

можливостях для студентів, підтримує креативність і досконалість, дозволяє студентам сприймати знання, як взаємопов’язане явище. Випускники Істлейк мають необхідні навички та знання, щоб досягати успіху в рідному та взаємозалежному світі.

Школа Сімон Рівьєра

- Основний пріоритет – розвиток особистих стосунків з учнями та їх батьками.
- Звітування перед учителями.
- Вчителі також зобов’язалися звітувати перед студентами.

„У нас велика школа, але ми знаємо своїх дітей. Часто вони приходять до мого кабінету просто поспілкуватися.” (Тім Снайдер, директор школи)

Школа Нампа

- Увага до візії школи.
- Візія транслюється на

Виступ Маршалла Крістенсена

екран і переглядається на кожних зборах співробітників.

- Створення відвертої спільноти для навчання у школі.
- Встановлення стандартів освітньої досконалості.
- Уважність до професійного розвитку кожного вчителя.
- Особистий аналіз результатів навчання студентів.
- Постійне студіювання поточної літератури з питань освіти.

Напрямок другий: Шкільний прогрес і якість середньої освіти

ГРОМАДСЬКО АКТИВНІ ШКОЛИ: ОГЛЯД

Громадсько-активні школи у світі:

- Канада та США.
- Великобританія, Скандинавія, Угорщина, Чеська республіка, Польща, Нідерланди та Балкани.
- Молдавія, Україна, Росія, Вірменія, Монголія та Казахстан.
- Південна та Латинська Америка.
- Японія, Індонезія, Філіппіни.
- Австралія.
- Велика кількість шкіл

в Африці і Південно-східній Азії.

Загальні характеристики:

- Батьки – партнери.
- Партнерство для надання послуг.
- Волонтерство: в школі та поза нею.
- Відкритість та плюралізм.
- Включення дітей незалежно від їх соціального статусу, релігії, етнічної приналежності, сек-

Кріс ДЖОНС

Директор Міжнародного центру досконалості для громадсько-активних шкіл, Велика Британія

Інноваційна школа

Міжнародна конференція „Ефективна школа: фактори успіху”

Виступ Кріс Джонс

суальних уподобань. Демонстрація переконання, що діти (також з фізичними вадами), ма-

ють право на доступ до високоякісної освіти.

Міжнародний центр досконалості для громадсько активних шкіл – це:

- Порада.
- Підтримка.
- Розповсюдження.
- Дослідження.
- Проекти.
- Взаємодія.
- Освітня спільнота.

Фундаментальні цінності МЦДГАШ:

- Прозорість та відповідальність.
- Відкритість для всіх, хто прагне цього.
- Спроможність до зросту.
- Доступ до навчання для усіх, включаючи найменш привілейованих.

Міжнародні стандарти якості:

- лідерство;
- партнерство;
- соціальна інклюзія;
- послуги;
- волонтерство;
- навчання протягом життя;
- розвиток спільноти;
- залучення батьків;
- шкільна культура.

Залучення до політики:

- Гнучкість у викладанні освітньої програми.
- Свобода у дотриманні циклів планування для допомоги у побудові партнерства.
- Свобода керівного органу чи керівництва в управлінні шкільною територією поза навчальним часом, щоб використовувати її для спільноти.
- Свобода співробітників щодо залучення волонтерів до школи та дозволу учням виходити за межі школи (із дотриманням необхідних заходів безпеки).

Залучення до навчання:

- завучі та керівництво;
- вчителі;
- допоміжний персонал.

Спільне та відмінне у ролях шкільних керівників: перевага лідерства

Управлінська роль	Лідерська роль – управлінські обов'язки
Брати на себе відповідальність за навчальні досягнення учнів.	Брати на себе відповідальність за навчальні досягнення учнів та визнати, що цьому сприяє навчальна культура у спільноті, яка підтримує учнів та бере на себе додаткову відповідальність щодо внесків до соціального, екологічного та економічного добробуту спільноти.
Відповідальність за прийняті рішення.	Надихати інших розділити візію та реалізовувати її через дію.
Використання шкільних ресурсів.	Ділитися ресурсами з іншими – шкільні ресурси для блага спільноти, а ресурси спільноти – для блага учнів у школі.
Забезпечення роботи персоналу відповідно до високих стандартів їх компетенції.	Надихати та підтримувати співробітників, щоб вони розуміли інновації й брали на себе ініціативу.
Управляти ресурсами ефективно та розсудливо.	Залучати додаткові ресурси від інших. Наприклад, пов'язувати бюджети, отримувати спонсорську допомогу від бізнесу, волонтери від спільноти.
Моніторити роботу.	Моніторити та оцінювати роботу.
Доповідати владі та батькам про досягнення.	Ділитися цілями з іншими, святкувати успіхи і вчитися на помилках.

Навчання лідерству

Лідерство поєднує складний комплекс цінностей, навичок, знань, відношень, концепцій:

- візія;
- соціальне включення;
- розбудова партнерства;
- розширення знань про партнерів та їх пріоритети;
- знання спільноти, якій служите;
- знання, що служите спільноті;
- джерела фінансування;
- процеси стратегічного планування;
- оцінка, моніторинг, аналіз;
- стиль співробітництва та розповсюдження;
- побудова мережі.

Навчання учителів:

- Знання про буття спільноти.
- Обов'язки стосовно соціальної інклюзії та розуміння того, як мова, візуальні репрезентації людей у матеріалах та різноманітні практики можуть збільшити чи зменшити рівність у доступі до навчання.
- Розуміння прихованого навчального плану.
- Знання, як проводити аналіз та оцінку потреб.
- Усвідомлення структури проекту.
- Розуміння, як працює партнерство.
- Бажання та здатність позитивно працювати з партнерами.
- Бажання брати на себе ініціативу та впевненість у цьому.

Допоміжний персонал громадсько-активних шкіл та

навчання волонтерів:

- Політика громадсько активних шкіл.
- Стандарти поведінки очікуваної від усіх на території школи.
- Відданість усіх співробітників соціальній інклюзії.
- Дисциплінарні процеси. Їх власний внесок та цінність для шкільної спільноти.

Потреба у дослідженні:

- Вплив громадсько активних шкіл на навчальні досягнення.
- Внесок громадсько активних шкіл до інших соціальних питань, наприклад, здорових сімей, стабільності, розвитку підприємництва, соціального капіталу, єдності спільноти.

Під час Міжнародної конференції „Ефективна школа: фактори успіху”

Напрямок третій: Громадський простір і професійний розвиток педагогів

ІДЕЇ, НА ЯКИХ БАЗУЄТЬСЯ ШВЕДСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕФОРМА СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2011 та 2012 ввійдуть в історію як роки найбільших реформ в освіті Швеції.

Нова національна реформа системи вищої середньої освіти у Швеції забезпечить школи та їх колективи:

- більшою свободою;
- ширшою автономією у діях;
- значно збільшить їхній рівень впливу на власні рішення і роботу.

Новий Закон про освіту:

- Однакові правила для державних і приватних шкіл.
- Кожен учень має право розвивати свій талант.
- П'ять вступних програм.
- Всі учні повинні мати доступ до медичного обслуговування, психолога, соціального праців-

ника, радника з освіти та бібліотеки.

- Більше можливостей для оскарження.
- Загальні повноваження вчителів і директорів шкіл стають яснішими.
- Освітня система гарантує школярам безпечну і спокійну школу.
- Шведська Шкільна Інспекція має можливість застосувати жорсткіші санкції проти керівництва школи.

Нова середня школа – найважливіші зміни:

- 18 національних програм (12 фахових і 6 теоретичних).
- Нова шкала оцінювання: А–F.
- Загальнонаціональне тестування.
- Два екзамени (фаховий і теоретичний).
- Обов'язкові курси будуть замінені обов'язковими предметами.
- Практикуюче навчання стане можливим у межах фахової програми.
- Програми для учнів класів з відзнакою та програми для класів, набраних на національній основі.
- Освіта для дорослих.
- Новий навчальний план, що акцентує увагу на підприємстві, індивідуальному виборі і саморегулюванні.

Мосад ЗІНЕЛЬДІН,
професор

Пітер БОРЕН,
професор, Університет
Ліннеус, Швеція

Виступ Мосада Зінельдіна і Пітера Борена

ДІЯЛЬНІСТЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗБУДОВІ ШКОЛИ

Асоціація незалежних шкіл:

- Заснована у 1988 р.
- Не політична і не релігійна міжнародна організація.
- Члени: національні організації, як Українська асоціація приватних шкіл.
- Зростає кількість членів зі Східної Європи.

ЕФЕКТИВНА ШКОЛА: фактори успіху

ECNAIS: візія

- Свобода щодо пропонування альтернативних освітніх підходів.
- Свобода вибору батьків.
- Свобода відстоювання своїх власних цінностей.
- Автономія у визначенні власних навчальних програм.
- Соціальна відповідальність.
- Інновації знизу догори.
- Відкритість для нових вимог сучасного суспільства.

Виступ Сімона Стіна

- Проактивність щодо різноманітності.

ECNAIS: місія

- Підтримка національних асоціацій.
- Участь у публічних дебатах (з питань освіти і громадянського суспільства).
- Націлення на політичних діячів європейського рівня.
- Допомога діючим і потенційним членам.
- Функціонування, як мережі національних асоціацій.

Сімон СТИН

Голова Європейської Ради Національних асоціацій незалежних шкіл, Нідерланди

Ольга Выговская, Елена Павловская, Алексей Выговский Международный образовательный калейдоскоп: реферативно-информационный обзор

Предлагаем вашему вниманию интересную информацию о работе коллег из-за границы, участников Международной конференции „Эффективная школа: факторы успеха”, которую было инициировано и проведено Киевским университетом имени Бориса Гринченко (г. Киев, июнь 2011 года). Ее реферативно-информационный обзор, надеемся, будет служить стимулом для дебатов о методах совершенствования систем образования, и таким образом поможет улучшить жизнь каждого человека.

Это лишь отдельные штрихи, которые наталкивают на последующий поиск информации для изучения лучших образовательных технологий.

Ключевые слова: политика школьного прогресса, качество среднего образования, общественное пространство, профессиональное развитие педагогов.

Olga Vigovska, Olena Pavlovska, Oleksiy Vigovskiy International Educational Kaleidoscope: Brief Review

An interesting information about the work of the participants of international conference „Effective School: Success Factors” is offered to the readers. The event was initiated by the Kyiv University of Boris Grinchenko (Kyiv, June, 2011). A brief review hopefully will stimulate debates aiming at improving education system and thus will help to improve the life of every person.

These are just tips that will lead to the further information search, to the in-depth study of the best educational technologies.

Keywords: school progress policy, quality of the secondary education, public space, teachers' professional development.

ШКІЛЬНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ СЕМИ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОСТУПІВ

УДК 37.013.73

Стаття присвячена історіософському огляду ідеї та еволюції освіти, виділено та охарактеризовано сім основних етапів — „еволюційних поступів” шкільної освіти.

Ключові слова: виховання, шкільна освіта, еволюційний поступ, Homo educatus, людина освічена.

Директор школи, ліцею, гімназії № 1'2012

Віктор ОГНЕВ'ЮК

Ректор Київського університету імені Бориса Грінченка, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор

Історія освіти і, зокрема школи, як і будь-якого іншого суспільного явища, пройшла шлях від ідеї до системної інституції певного рівня досконалості завдяки еволюційним змінам. Стосовно розвитку освіти найбільш прийнятним у контексті моїх філософських поглядів є поняття „*еволюційного поступу*”.

Використовую це поняття з декількох міркувань. Перш за все тому, що зміни в освіті відбуваються упродовж тривалого часу. Освіта, як правило, доволі консервативна сфера, й зміни, які досить часто називають революційними, ніколи не протікали в дуже обмежений відрізок часу та не призводили до надзвичайно швидких результатів, оскільки результат освіти завжди відкладений у часі: такою є природа освіти. Відтак для оперування поняттям „революція в освіті” немає підстав. Але

заради об'єктивності варто зазначити, що окремі новації в освіті можуть мати ознаки революційних, проте вони також відбуваються у межах певного еволюційного періоду. Використовуючи поняття „*поступ*”, я хочу підкреслити, що внаслідок нарощування змін та їх поширення відбувався супроводжуваний позитивними змінами цивілізаційний розвиток. Зважаючи на філософське осягнення історичних реалій та логіки розвитку освіти, відбулося шість, а нині відбувається сьомий еволюційний поступ освіти.

Філософи, педагоги та історики практично одностайні в тому, що першою ланкою освіти завжди була сім'я, оскільки, як зазначав Кант: „*Людський рід повинен своїми зусиллями поступово, із самого себе, виробляти всі риси, властиві людській природі. Одне покоління виховує інше*” [3, С. 399]. Найдавніші батьки, вводячи дітей у контекст життя, прагнули передати їм свій досвід. Зрештою вони хотіли, щоб діти успадковували їхній спосіб життя та діяльності, вірування й традиції. На цьому етапі у зародковій формі виникла педагогічна діяльність, виділилися навчання і виховання, адже „людина може

стати людиною тільки шляхом виховання. Вона — те, що робить з неї виховання” [3, С. 401]. Власне сім'я сформувала ідею школи і стала її прообразом. Зародження ідеї навчання, виховання й розвитку дитини в сім'ї, виокремлення відповідних функцій та ролей стали *першим еволюційним поступом освіти*.

Але пройшли тисячоліття важких зусиль людини, які підготували другий поступ освіти. У XII—III тисячоліттях до Р. Х. людство створило перші пам'ятки писемності. Їх і сьогодні можна бачити на території України, поблизу сучасного Мелітополя. Нині там функціонує Державний історико-культурний заповідник „Кам'яна могила”¹.

Процес розвитку суспільства було забезпечено механізмом збереження та передачі інформації засобами письма та способом залучення кожного нового покоління не тільки до культурної спадщини попередніх поколінь, а також до готовності творити нові зразки культури. Це був *другий еволюційний поступ освіти*.

Значною мірою, завдячуючи появі письма та створенню такої інституції, як школа, людство досягло сучасного рівня розвитку, що дало нам підстави стверджувати: сучасна цивілізація все більше стає цивілізацією *Homo educatus*. Саме *Людина освічена стала головним*

¹ ІСТОРИЧНА ДОВІДКА.

Державний історико-культурний заповідник „Кам'яна могила” у 2007 р. внесено до переліку номінацій ЮНЕСКО як найдавніший пам'ятник культури та історії розвитку людства. Російський дослідник Анатолій Кіфішин, який займався дешифрацією цих пам'яток, назвав виявлені зразки писемності протошумерськими [4]. Загальновідомо, що близько 5 тисяч років тому в стародавній державі Шумер виникли перші школи, було започатковано професійну педагогічну діяльність, системне навчання з визначеною метою, а глиняні таблички стали першими засобами навчання. Головним завданням шумерської школи було навчання юнаків складній технології письма на глиняних табличках, тобто підготовка писарів, насамперед, для потреб управління. Винайдення людиною письма і створення школи як соціального інституту — дві події, які стали визначальними для усього подальшого розвитку людства. Вони окреслили напрям культурного розвитку цивілізації.

Слід зазначити, що школа добре послужила індустріальному суспільству, але й воно урізноманітніло школу, вивільнивши її з-під панівного впливу церкви та ввівши у контекст потреб світського суспільства. Із винайденням способу друкування книг у Європі відкрився шлях для самостійної освіти, чому, зокрема активно сприяв протестантизм. Адже обов'язком кожного батька було навчити дітей самостійно читати Святе письмо. Книгодрукування розширило доступ до навчальних докладів та переходу до масової шкільної освіти, яка у свою чергу дала поштовх розвитку шкільної індустрії: будівництву шкіл, виробництву меблів і засобів навчання, що у наші дні є доволі важливим сегментом бізнесу. Окрім того, поширення шкільної освіти сприяло створенню великої кількості робочих місць. Нині це стосується не тільки педагогів, а й працівників таких сфер, як енергетика, промисловість, комунальне й сільське господарство, медицина, торгівля, інформаційні технології тощо. Сучасне суспільство витрачає великі ресурси для створення потужної та різнопланової навчальної індустрії: від крейди і зошита, навчальної літератури і комп'ютерних технологій, проектування і будівництва шкільних приміщень до підготовки педагогів. Спрямовані в освіту інвестиції відомі фахівці визнають найбільш ефективними за співвідношенням затрат і отриманого результату.

Відтак школа стала не тільки освітньою інституцією та механізмом соціалізації особистості, а й важливим чинником суспільного розвитку, вагомим споживачем товарів і послуг. Але це, так би мовити, супутні фактори її діяльності. Важливим надбанням у період зародження індустріального виробництва став гуманізм, пріоритет загальнолюдських цінностей і ліберальна педагогіка. Зусиллями таких європей-

ських мислителів як Руссо, змінювалося ставлення до дитини. „Виховання кожної людини, — писав Руссо в книзі „Еміль, чи про виховання”, — дається природою шляхом безпосереднього розвитку вроджених здібностей”. Звертаючись до батьків і вихователів, він закликав їх розвивати в дитині природність, прищеплювати почуття волі і незалежності, прагнення до праці, поважати в ній особистість, всі корисні і розумні схильності. Незважаючи на доволі критичне сприйняття поглядів Руссо, його ідеї мали значний вплив на поширення гуманізму в освіті. Відтак школа мусила переорієнтуватися на освітні запити людини, враховувати її природні здібності, потреби індивідууму, унікальність та особистісність кожної людини. Проте заради об’єктивності потрібно зауважити, що гуманізм у шкільній освіті утверджувався доволі не просто. Якщо говорити про українську школу, то завдання її гуманізації залишається актуальним і донині.

Зважаючи на запити індустріального суспільства, що все більше утверджувалося у Європі, відомий швейцарський педагог Песталоцці зазначав: „Елементарна освіта, яка готує до індустрії, робить всебічний розвиток особистості завданням професійної підготовки. У той час, як звичайна підготовка до індустріальної діяльності прагне дати у підсумку тільки заробіток, приносячи йому в жертву облагородження людини, елементарна освіта для індустрії не знає іншого шляху до професійної діяльності, як через цілісний розвиток усіх задатків нашої природи, оскільки лише за цієї умови може бути досягнуто облагородження людини” [5, С. 315]. І, хоча ідея всебічного розвитку особистості швидше за все — це педагогічна максима, або ідеал, до якого варто прагнути, постановка питання про поєднання підготовки до професійної діяльності із цілісним розвитком „усіх задатків нашої природи” слід розглядати як важливий крок у розвитку шкільної освіти. А твердження відомого педагога про те, що сила серця, тобто моральність людини, сила розуму і сила руки, як фізичні здібності, мають властивість до саморозвитку — важливе методологічне надбання освіти. Адже не може бути педагогічного успіху без віри в людину та її спроможність до саморозвитку.

Значний поступ у розвитку теорії та практики освіти, зокрема щодо її гуманізації, зробили такі українські педагоги, як Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський, Софія Русова, Борис Грінченко, Яків Чепіга.

суб’єктом сучасності, яка визначає вектори розвитку суспільства.

Трансформація ідеї школи та пошук моделей її діяльності відбувався в добу античності та продовжує відбуватися нині. Виплекана родиною ідея і практика навчання, виховання й розвитку дитини викликала появу когорти людей, які стали першими, хто зробив навчання й виховання своєю професією. Фалес та інші мудреці, Піфагор і члени піфагорійського союзу сформуливали засади, на яких розвивалася професія педагога. Беручи за основу батьківські функції та, висловлюючись словами Сократа, досвід „повивального мистецтва”, софісти і Сократ у Європі, а Конфуцій у Китаї, як перші професійні вчителі, які забезпечували себе засобами для життя тим, що навчали молодь, сприяли *третьому еволюційному поступу освіти*. Їх діяльність розгорнула ідею школи до масштабу суспільного явища. Педагогічна діяльність стала професійною, з’явилися перші навчальні заклади. Цей еволюційний поступ завершили Платон і Аристотель, які розвинули ідею школи, створивши Академію та Ліцей — навчальні заклади, що стали базовими моделями в реалізації не тільки ідеї школи, а також ідеї університету, еталонами, за якими створювалися навчальні заклади ще багато століть поспіль. У цей період було виокремлено теоретичну і практичну підготовку, сформовано навчальні плани, з’явилися підручники й посібники, було започатковано підготовку вчителів, визначено обов’язки держави стосовно навчання й виховання молоді, започатковано ідею законодавчого регулювання освіти, вперше сформульовано освітні вимоги для різних вікових груп населення тощо.

Четвертий еволюційний поступ шкільної освіти відбувся під безпосереднім та визначальним впливом християнства. Потреба християнської церкви в навчених читати, писати й тлумачити релігійні тексти священнослужителях спонукала до відкриття шкіл при церквах та монастирях, а відтак суттєво збільшила можливості для поширення освіти. Відбулося змі-

шення освіти у бік морально-етичних засад, в основі яких були морально-етичні цінності християнства. Освітнім ідеалом стає людина віруюча, але така, що вміє читати і писати. Зважаючи на це, світсько-релігійна влада в особі короля франків Карла Великого (787 р.) зобов'язувала утворювати школи в усіх єпархіях, при кожному монастирі. Київський князь Володимир Великий відразу після запровадження християнства (988 р.) зобов'язав своїх підданих віддавати дітей на навчання.

У кінці X століття започатковано перший університет Європи у м. Болонья (Італія). Так було закладено підвалини для розбудови системи шкільної та університетської освіти у Європі.

П'ятий еволюційний поступ шкільної освіти пов'язаний із великим впливом гуманістичних ідеалів епохи Відродження та добою промислового виробництва. У цей період ідея школи та освіти набула багатогранного розвитку. Еволюційний поступ в освіті відбувався під впливом конституйованої педагогічної науки Я. А. Коменського. А запропонована ним класно-урочна система якнайкраще відповідала потребам народжуваного індустріального суспільства. Цю обставину вдало охарактеризував відомий американський філософ Елвін Тоффлер: „Організована на фабричний зразок загальна освіта давала навички читати й писати, навчала початків арифметики, історії та інших предметів. Це був «відкритий курс навчання». Але під ним лежав невидимий або «прихований курс навчання», що був більш важливим. Він складався, і таким залишається й тепер у більшості індустріальних держав, з трьох курсів: пунктуальності, вміння підкорятися й уміння виконувати механічну, одноманітну працю. Для фабричної праці – а надто на складальному конвеєрі – були потрібні вправні робітники, причому такі, які виконували б накази керівництва без запитань. Потрібні були чоловіки й жінки, готові бути рабами біля машин чи у конторах, які б ретельно виконували тяжкі, одноманітні операції” [7, С. 57–58].

У межах п'ятого еволюційного поступу освіти було сформовано мережу

університетів та навчальних закладів, пов'язаних із набуттям різних професій, утворено навчальні заклади, основним завданням яких була підготовка вчителів. Так зокрема починалася історія Київського університету імені Бориса Грінченка.

Поширення освіти та зростаючі потреби промислового виробництва створили добре підґрунтя для розвитку науки, скероване у прагматичне русло „заради користі для життя і практики” [2, С. 67].

Якщо раніше можна було говорити про якийсь певний тип освітнього ідеалу, то віднині він диференціюється. Освітній ідеал – це людина енциклопедичних знань, але з'являються також освічений та підприємливий джентельмен (Локк), а також інженер, майстер. Конторський службовець і робітник. Кожен володіє відповідним рівнем знань та може бути освітнім ідеалом у відповідному середовищі.

Шостим еволюційним поступом освіти стало запровадження обов'язковості початкової, а пізніше – повної загальної середньої освіти. Цей поступ хоч і відбувався у рамках індустріальних трансформацій, але за своїм значенням він виокремлюється як найбільш системотворчий. Цей процес проходив у період найбільшого промислового розвитку, у більшості країн Європи – перша половина XIX – початок XX століття. В Україні він охопив період 20–70-х років минулого століття. Запровадження обов'язковості шкільної освіти в Радянському Союзі, до якого належала тоді Україна, стало значним цивілізаційним зрушенням. Безперечно, це мало значний історичний вплив на розвиток країни. Але разом з тим, варто зазначити, що такий процес здійснювався на консервативних засадах комуністичної ідеології та авторитарної педагогіки. Він не передбачав розмаїтості освітніх моделей і свободи вибору в освіті. Проте і в умовах панування авторитарної монопедагогіки Василю Сухомлинському вдалося створити авторську модель школи, розвивати та впроваджувати ідеї освітнього гуманізму, що, зокрема знайшло відображення у його поясненні: „хороший учитель” – це насам-

НА ЩО ВАРТО ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

Насамперед слід враховувати, що в Україні суттєво зріс освітній рівень населення, який постійно підтримується різними формами професійного зростання. Вище йшла мова про те, що школа вийшла із лона сім'ї. Сучасна модель освіти має виходити з того, що сім'я, у якій батьки – це освічені люди – беруть на себе певну частину функцій школи. Адже незаперечним є той факт, що значна кількість дітей, яка вступає на навчання до перших класів шкіл, вже вмє читати, писати, рахувати, а доволі часто й користуватися комп'ютером. Більше того, певна частина шкіл, зокрема у м. Києві, ставить це умовою зарахування до першого класу. Звісно, зміщення певних функцій від школи до родини вимагатиме від суспільства вироблення стратегії підготовки сім'ї до виконання таких функцій. Це явище потребує вивчення, але висновок може бути таким: школа має бути суголосною із сім'єю в питаннях навчання і виховання, зокрема релігійного, а при можливості передати сім'ї все те, що вона зголоситься виконувати. Звісно, що цей процес мусить супроводжуватися психолого-педагогічним консультуванням батьків. Зважаючи на те що доволі часто дитині в родині комфортніше, для неї можна підібрати оптимальний час, місце і спосіб навчання. Тоді буде вивільнено час учителя на дітей, батьки яких не спроможні виконувати такі функції. Слід також враховувати, що в Україні батьки мають право на відпустку до досягнення дитиною 6 років, і держава виплачує сім'ї значну суму коштів на кожну народжену дитину. Справа за тим, щоб батьки були підготовлені до виконання певних педагогічних функцій та обов'язків. Освіта, отримана в сім'ї – явище не нове: традиції домашніх учителів добре відомі. Новим є те, що значні функції можуть покладатися якраз на батьків, а не на домашніх учителів. Хоча роль останніх також зростає, адже доволі часто батьки залучають до занять з дітьми, наприклад, для вивчення іноземної мови, педагога-репетитора. То чи є сенс перевантажувати дитину подвійними формами освіти?

Нині через **ДЕМОГРАФІЧНИЙ СПАД** у доволі складному становищі опинилося багато шкіл України. Демографія виразно сформувала проблеми шкільної економіки. За останні 10 років кількість школярів в Україні скоротилася на 2322 тис.: з 6485 тис. до 4163 тис. Серед загальноосвітніх шкіл I–II ступеня (5281) 27,7 % (1461) мають контингент менше 40 учнів. Із 2137 шкіл I ступеня – (806) 37,7 % нараховують менше 10 учнів. Особливо складне становище у сільській місцевості. Зрозуміло, що про ефективну школу, як з позиції якості освіти, так і з позиції раціонального використання коштів, тут не йдеться. Проаналізувавши співвідношення між учителями й учнями, можемо сказати, що в Україні на одного вчителя припадає лише 8,4 учня, а в Тернопільській області це співвідношення складає 1 до 6,1. Ще у 14 областях цей показник є нижчим від загальноукраїнського. Найбільше учнів на одного вчителя випадає у м. Києві – 10,5:1. Але і в столиці майже 40 відсотків шкіл мають наполовину, а то й на 70 % менший контингент учнів від їх проектного потенціалу.

перед „людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вмє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі radoщі й прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що й сам був дитиною” [6, С. 49].

Але повернемося до суті шостого еволюційного поступу в шкільній освіті, внаслідок якого вона стала не тільки масовою, але й обов'язковою, а відтак – важливим рушієм суспільних трансформацій у сучасну епоху. Чим більше пропонувані моделі загальної середньої освіти відповідатимуть освітнім запитам Людини освіченої, тим більш розвинутим буде суспільство. Відтак абсолютною зрозумілою є наша рефлексія щодо школи та її місці у швидкозмінюваному світі, адже **нині ми перебуваємо у руслі сьомого еволюційного поступу освіти**. Для нас в Україні важливим є те, наскільки наша освіта відповідає передовим позиціям нового еволюційного поступу освіти.

Якщо у стародавні часи від появи перших зразків писемності до створення школи пройшло приблизно дев'ять тисячоліть, а від появи писемності до технології друку – не менше 12 тисячоліть, то нині час настільки прискорився, що будь-які взаємопов'язані події спричиняють масштабні та надзвичайно швидкоплинні зміни. Найбільш яскраво про це свідчить розвиток цифрових технологій. Нині вони проникли практично в усі сфери людської діяльності. І якщо школа з часу своєї появи практично не змінювалася упродовж декількох ти-

сячоліть, але при цьому майже повністю відповідала потребам суспільства, то нині вона потрапила у круговерть постійних змін і має весь час докласти зусиль, щоб зберігати свою актуальність для суспільства.

Власне сьогодні мова повинна йти не стільки про школу у класичному розумінні цього поняття, скільки про різні моделі отримання загальної середньої освіти. Загалом освітні послуги все більше переходять у віртуальний простір. Подібні тенденції були описані Е. Тоффлером ще у 80-ті роки минулого століття. Сучасні засоби передавання інформації змінили функції школи. Якщо раніше діти йшли до школи за знаннями, то сьогодні – не стільки за знаннями, як за способами їх отримання, опрацювання та використання. Діюча школа втратила монополію на знання, яке стало широко доступним завдяки різноманітним способам накопичення та передавання інформації. Сьомий еволюційний поступ, якщо вести мову про українську шкільну освіту, покликаний завершити з рудиментами авторитаризму єдиних навчальних планів і програм, забезпечити варіативність, гнучкість, максимальну свободу форм, методів, технологій та методик, подолавши таким чином певні негативні наслідки масовості та усереднення освіти, її орієнтацію на середньостатистичного учня та сумнівні результати навчання.

Зважаючи на демографічний спад (див. вріз на С. 56), якість шкільної освіти в Україні мала б бути досить високою. Проте це далеко не так. **Маємо ряд причин, що зумовлюють неефективність існуючої шкільної системи.** Одна з перших – **відсутність конкуренції** серед учителів через низьку заробітну плату, а в сільській місцевості – відсутність відповідних соціально-культурних умов для повноцінного життя. Змінити таке становище може перехід на контрактну форму оплати праці, відмова від консервативної моделі школи, на місце якої у сільській місцевості може прийти школа-родина або будинок учителя, ідея яких почала реалізовуватися десять років тому, хоча для її здійснення нічого суттєвого так і не було зроблено. Звісно, що такий

підхід може реалізовуватися стосовно школи першого ступеня. Але для цього варто було б подовжити навчання у початковій школі на один рік, з 6 до 11 років, внести зміни до відповідного закону та затвердити положення, у якому передбачити умови фінансового забезпечення школи-родини чи будинку учителя та відповідних умов оплати праці. Загалом навчання у сільській школі має значні переваги, адже дитина перебуває у постійному контакті з природою, родина залучає її до посильної праці на присадибних ділянках, догляду за тваринами тощо. На жаль, ця перевага не належним чином використовується шкільною освітою, яка культивує вивчення світу природи не в контакт з нею, а за підручниками у шкільних класах. *Навчання має вийти за межі приміщень*, як це робив Сухомлинський, переносячи навчання на шкільні ділянки – царство землі, шкільну фабрику органічних добрив, у сад, виноградник, пасіку, мальвові гаї, алеї троянд, голубник. Адже жоден підручник чи мультимедійна презентація не можуть замінити реальний світ природи. У цьому контексті необхідно позбутися наших стереотипів щодо ролі шкільних підручників, більшість з яких варто замінити максимально можливо кількістю різноманітних дидактичних засобів, включенням у навчальний процес найважливіших елементів природи й життя суспільства. Замість школи, яка дає готові знання, має прийти школа, де формується світогляд у процесі досліджень. Ще Песталоцці пропонував стати на „природний шлях пізнання, спостережень і досліджень”. Навчання у початковій школі має завершуватися формуванням, за визначенням академіка О. Савченка, ключової компетентності – вміння учитися, що надто важко здійснити в умовах знанневої парадигми.

Хочу привернути увагу до ще однієї надзвичайно важливої проблеми сільської малокомплектної школи. Парадокс, але навіть тоді, коли на заняття до учителя приходить декілька учнів, він працює за технологією класно-урочної системи. **Український учитель, у переважній більшості, ви-**

Інноваційна школа

Міжнародна конференція „Ефективна школа: фактори успіху”

явився неготовим до індивідуальної навчальної роботи. Таке становище виникло з вини навчальних закладів, що здійснюють підготовку й підвищення кваліфікації вчителя. На жаль, проблема загнана у глухий кут, і держава в особі органів місцевого самоврядування, продорує нерационально витрачати ресурси, не отримуючи взамін компетентної особистості. А в умовах скорочення народжуваності, різкого зменшення населення країни якість кожного фахівця є особливо важливою. І в цьому контексті варто вести розмову про деякі надзвичайно важливі аспекти початкової освіти в Україні. Є доволі аргументовані запитання до щойно затверджених стандартів освіти. На мою думку, *варто відмовитися від стандартів змісту освіти та перейти до стандартів її якості.*

Загалом необхідно надати максимально можливу свободу у частині концепцій, форм і методів реалізації змісту освіти. Насамперед мова має йти про концепцію початкової освіти, у якій максимально реалізовуватиметься принцип природовідповідності: де на першому плані повинен стояти розвиток конкретної особистості та реалізація індивідуальної навчальної траєкторії, а не виконання програми чи навчального плану.

Однією з найбільш важливих і нерозв'язаних проблем української школи є **низький рівень практичних знань** із предметів природничого циклу. Тут варто звернутися до нашого вітчизняного досвіду, зокрема діяльності міжшкільних комбінатів. Створення за їх моделлю науково-дослідних центрів може стати найбільш ефективним вирішенням питання. Концентрація усіх ресурсів природничої і технологічної освіти в таких центрах створить умови для нової якості освіти. Окрім того, це вигідно з економічної точки зору, оскільки вартісним обладнанням буде забезпечуватися не кожна школа, а доступ до нього матимуть усі учні.

Слід зауважити, що запроваджена минулого року модель дворічної старшої школи не може ефективно реалізувати завдання профільного навчання. У контексті забезпечення профільного навчання варто розглянути потенціал коледжів (колишніх тех-

нікумів та училищ), а також системи професійно-технічного навчання. Для цього їх необхідно перевести на місцевий бюджет, який із урахування регіональних умов і загальнонаціональної стратегії зможе вибудувати мобільну мережу навчальних закладів та забезпечити ефективно використання наявних людських, фінансових і матеріальних ресурсів.

Загалом сучасна українська шкільна освіта має відійти від абсолютизації колись ефективної класно-урочної системи, але для цього їй потрібен учитель з іншою філософією, що у свою чергу вимагає концептуальних змін системи підготовки і підвищення кваліфікації учителів. Школа потребує різнобічно підготовленого учителя, цікавого, актуального, компетентного, тобто такого, який адекватно реагує на постійні виклики і зміни, з якими він повсякчас перетинається, а найголовніше, такого, який добре обізнаний у сфері людинознавства. Вважаю, що вчитель школи, щонайменше початкової, має бути учителем-дослідником, готовим вести психолого-педагогічні спостереження за розвитком дітей, робити відповідні узагальнення та вносити корективи, надавати консультації батькам та вміння корегувати навчальний процес. Відтак початковій школі потрібен випускник магістратури. Наш Університет працюватиме над концепцією підготовки саме такого вчителя.

Загалом в українських університетах набуто значного позитивного досвіду щодо підготовки педагогів. Зважаючи на це, необхідно відкрити простір для реалізації різних концепцій, не замикаючись на одній, як це було раніше і є нині. Освіта потребує створення конкурентного середовища ідей, концепцій, підходів, методик, технологій і звісно конкуренції за право зайняти посаду вчителя.

Мені довелося пізнати середню освіту з різних позицій. Як і всі інші, я розпочав її з позиції учня, а пізніше студента педагогічного інституту, вчителя, директора двох шкіл, керівника районного і обласного управління освіти, заступника міністра освіти і науки, зрештою, ректора університету та науковця, який досліджує освіту. Це дає мені підстави стверджувати,

що Україна не використовує найбільший потенціал свого інноваційного розвитку, який криється в людині та її освіті. Інтелект людини ще не став найважливішим чинником розвитку українського суспільства. За умови модернізації освіти, що має передбачати зміну орієнтації з утримання громіздкої та неефективної мережі на розвиток особистості, цільового фінансування перспективних наукових досліджень та їх упровадження в поєднанні з наявними природними ресурсами та вигідним геополітичним розташуванням вже через 15–20 років можемо мати іншу, модерну Україну.

Підсумовуючи сказане, варто наголосити, що в умовах нового еволюційного поступу Україна зможе досягти значних успіхів, якщо її реальним пріоритетом стане розвиток людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березівська Л. Д. Реформи шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: документи, матеріали і коментарі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. : хрестоматія / Л. Д. Березівська; Ін-т педагогіки НАПН України. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2011. – 384 с.
2. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах. 2-е испр. и доп. изд. Т. 1. / Сост., общ. ред. и вступит. статья А. Л. Субботина / – М. : Мысль, 1977. – 567 с.
3. Кант И. Сочинения. В 8-и т. – Т. 8. – М. : Чоро, 1994. – 718 с.
4. Кифишин А. Г. Древнее святилище Каменная могила. Опыт дешифровки протошумерского архива XII-III тыс. до н.э. Том I. – К. : Аратта, 2001. – 872 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти т. – Т. 4. – К. : Радянська школа, 1976. – 640 с.
6. Тоффлер Е. Третя хвиля. – К. : Всесвіт, 2000. – 480 с.

Загалом в Україні варто ще раз повернутися до питання щодо **структури середньої освіти**.

В умовах повернення до 11-річного навчання це може виглядати таким чином:

- початкова школа – 1-5 класи;
- основна школа (гімназія) – 6-8 класи;
- старша школа (ліцей) – 9-11 класи.

Така структура відповідатиме соціальним реаліям суспільства, дозволить сформувати більш ефективну мережу початкових шкіл, у тому числі й у містах, що є нагальною потребою з огляду на вікові особливості учнів початкової та старшої шкіл. Цьому якраз сприяє демографічна ситуація. Така структура у контексті пропонованих змін створює передумови для набуття початкової освіти за місцем проживання дитини та вирішення проблеми підвезення до школи учнів, які досягли 11-річного віку. Основній школі у цій моделі відводиться доволі важлива місія, адже вона покликана сформувати провідні знанняв компетенції та підготувати учня до свідомого вибору майбутнього профілю навчання. Як і в початковій школі, тут необхідно відмовитися від абсолютизації ролі друкованого підручника, що містить готове знання. Можливо, настав час відмовитися від централізованої закупівлі шкільних підручників, як малоефективної, та передати кошти на придбання підручників безпосередньо школі, залишивши за Міністерством і НАПН питання надання відповідних грифів. На жаль, маємо визнати, що підручники підривають устої, на яких покликана засновуватися сучасна школа. Ще автор „Проекту української школи” (1913 р.) Я. Чепіга зазначав: „Наукові винаходи й знання повинні ... опиратися не на книгу, а на факт, не на віру тільки сказаному й прочитаному, а на висновки й з власного досвіду” [1, С. 35].

Виктор Огневьюк

Школьное образование в контексте семи эволюционных ступеней

Статья посвящена историческому обзору идеи и эволюции образования, выделено и охарактеризовано семь основных этапов – „эволюционных ступеней” школьного образования.

Ключевые слова: воспитание, школьное образование, эволюционный этап, Homo educatus, человек образованный.

Viktor Ognevyyuk

School Education in the Context of Seven Evolution Stages

The article is devoted to the historical and philosophical review of idea and evolution of education, seven main phases have been isolated and characterized – „evolution stages” of school education.

Key Words: upbringing, school education, evolution stage, Homo educatus, educated man.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ОРІЄНТОВНИХ СТАНДАРТІВ ЗМІСТУ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ

УДК 37.011.33: 17.013.3:
(378:005.6)

У статті розкрито поняття компетентнісного підходу, визначено відмінності між поняттями „компетенція” та „компетенції”. Автор описує структурні складові стандартів компетентності фахівців та зводить їх до загального стандарту компетентності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, компетенції, стандарти компетентності.

Валентин МАСЛОВ

Завідувач кафедри менеджменту освіти, економіки та маркетингу Університету менеджменту освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Об'єктивне прагнення до інтеграції у європейський та світовий освітній простір і врахування відповідних вимог та міжнародних стандартів не повинно вступати у протиріччя з накопиченим позитивним педагогічним досвідом, особливостями організації та управління навчально-виховною діяльністю закладів різних форм і рівнів освіти конкретних держав.

Реалізація міжнародних і національних освітніх проектів, головним чином, здійснюється безпосередньо у навчальних закладах і багато у чому залежить від компетентності і лідерських якостей їх керівників. Формування цих якостей відбувається у процесі практичної діяльності керівників, а також у системі післядипломної освіти.

Ефективність післядипломної освіти багато в чому залежить від якості змісту її діяльності. Розробку науково обґрунтованих орієнтовних стандартів змісту компетентності керівників навчальних

закладів і установ освіти, які враховують сучасні концептуальні підходи та міжнародні вимоги, ми розглядаємо як актуальну теоретичну проблему і практичну необхідність для функціонування системи післядипломної освіти.

Так званий компетентнісний підхід у роботі з підготовки і підвищення кваліфікації працівників освіти набуває все більшого поширення як в теоретичній, так і у практичній площині у різних країнах світу та нашій державі. Формуються різні концептуальні підходи і наукові обґрунтування для розв'язання актуальної проблеми. З'являються нові дефініції, набуває поширення термінологія, яка іноді викликає дискусії та різні тлумачення їх змісту.

Стандарт змісту компетентності є, з нашого погляду, провідним у системі формування і підвищення кваліфікації особистості у процесі навчання. Зміст компетентності повинен визначатися на основі аналізу нормативно-правової, регламентуючої, сертифікуючої, посадово-інструктивної документації, а також професіограм, якщо вони існують

для певних категорій посадовців і фахівців. Дуже важливим для визначення стандартів змісту компетентності є цілеспрямоване вивчення різними методами (спостереження, інтерв'ю, тестування та ін.) безпосередньої діяльності особистості у конкретних типових та формалізованих умовах. Отримана інформація повинна бути проаналізована досвідченим фахівцем (експертом) з метою визначення змісту і обсягу теоретичної, нормативно-правової, фахової основи (певних знань), а також відповідних форм, методів, технологій (конкретних умінь), необхідних для здійснення посадово-функціональних (професійно-фахових) обов'язків.

Відібрана на основі аналізу сукупність інформації, що повинна забезпечувати якісне виконання відповідних прав та обов'язків (повноважень), структурується та систематизується у відповідності до тієї чи іншої концепції систематизації. Найбільш доцільним підходом до систематизації інформації є її структуризація та систематизація у відповідності з головними напрямками діяльності особистості (цільові функції), а також з орієнтацією на послідовність етапів процесу логічної діяльності у відповідності до функцій універсального управлінського циклу (розробки та прийняття рішення, моделювання, організація і виконання рішення, контроль, аналіз, оцінки результатів та корекція наступної діяльності). Структуризація та систематизація інформації стандартів змісту компетентності, як підтвердив багаторічний особистий досвід, найбільш раціональна і ефективна у сис-

ПРОФЕСІЙНА, ПОСАДОВО-ФУНКЦІОНАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Під професійною, посадово-функціональною компетентністю ми розуміємо теоретичну, технологічну (практичну), а також моральну і психологічну готовність особистості виконувати функції, що входять до її обов'язків і прав відповідно до повноважень певної посади (адміністративно-керівний склад, спеціалісти, методичні працівники та ін.), або певної професійно-фахової спрямованості (професорсько-викладацький склад, вчителі, майстри виробничого навчання тощо), тобто до визначеної і визнаної у конкретному суспільстві компетенції.

Компетенція — законодавчо або нормативно чітко визначене коло повноважень та прав особистості на здійснення відповідних дій у межах конкретної посади або спеціальності у певній професії і предметно-фаховій спрямованості у педагогічних працівників, а також відповідальність за якість і результати своєї роботи.

Компетенції — упорядкована сукупність методологічних, загальнотеоретичних, спеціально-теоретичних (фахово-професійних) знань та адекватних для їх реалізації технологічних умінь, об'єктивно-необхідних для якісної діяльності особистості, яка обіймає конкретну посаду або працює у професійно-фаховій сфері (науково-викладацькі, наукові, методичні працівники, вчителі, вихователі та ін.). Визначені, теоретично обґрунтовані і систематизовані компетенції є науковим підґрунтям об'єктивно необхідним для формування і подальшого розвитку компетентності особистості у конкретній сфері діяльності відповідно до її посадово-функціональних обов'язків або професійно-фахової спрямованості, а також для оцінки ступеня готовності до виконання відповідних обов'язків.

Компетентнісний підхід — наукова концепція, що покладена в основу визначення мети, змісту, методів та організації навчання, діагностики рівнів готовності і адекватності особистості до ефективної діяльності на відповідній посаді, або у конкретній професійно-фаховій сфері.

У сучасних умовах суспільного розвитку виникла необхідність подальшого поглиблення теорії і покращення практичної діяльності післядипломної педагогічної освіти, підвищення посадово-функціональної компетентності керівників навчальних закладів і працівників управлінської ланки різних рівнів відповідно до потреб і вимог сьогодення нашої держави та взаємодії з іншими країнами, що обумовлено інтегративними процесами у сфері освіти.

Концепція формування посадово-функціональної (професійної компетентності) працівників освіти, на наш погляд, повинна базуватися на необхідності розробки наступних головних структурних складових стандарту компетентності: змісті навчання, організації навчання, технологіях (методах) навчання, а також суспільних, науково-обґрунтованих вимогах до психологічних та морально-етичних якостей особистості, які об'єктивно необхідні для ефективного виконання посадово-функціональних (професійно-фахових) обов'язків.

Стандарт (англ. standard) — норма, зразок, мірило, продукт, що відповідає певним прийнятим вимогам. Стандартизація — встановлення єдиних норм, вимог до чогось. У той же час поняття стандартності може вживатись, як певний шаблон, щось позбав-

лене оригінальності, новизни, як антитеза інноваційності. Ми вживаємо дефініцію „стандарт” не в розумінні чогось шаблонного, позбавленого розвитку та змін, а як умовне, науково обгрунтоване обмеження чітко визначеного змісту, форм, методів, технологій, умов і засобів організації підвищення компетентності керівних кадрів освіти у системі післядипломного безперервного навчання. У нашому випадку стандарт — це орієнтовний взірць, який взятий за основу для формування та підвищення компетентності керівників навчальних закладів і установ освіти відповідно до потреб та вимог суспільства на певному етапі його розвитку, що дозволяє і вимагає оновлення змісту структурних складових стандартів.

До загального стандарту посадово-функціональної (професійно-фахової) компетентності особистості повинні входити такі головні складові: концептуальна, нормативно-правова, змістовна, організаційно-технологічна, оціночно-аналітична (діагностична).

У концептуальній складовій відображаються головні положення щодо мети і основних напрямків змісту діяльності відповідного посадовця або фахівця та принципи побудови моделі компетентності, її структура та її теоретичне обгрунтування з визначенням змісту компетентності, його систематизації.

Нормативно-правова складова компетентності відображає законодавчо-нормативні, інструктивні застави діяльності відповідно до конкретної посади, фахової діяльності особистості, правову основу її повноважень та обов'язків.

Змістовна складова компетентності містить науково обгрунтовану, систематизовану й структуровану сукупність теоретичних положень (знань) та відповідних видів, форм, методів діяльності (умінь), що повинні забезпечити ефективну роботу конкретного працівника.

Організаційно-технологічна складова містить засоби організації навчального процесу, його види, форми, методи тощо.

Оціночно-аналітична складова компетентності спрямована на отримання достовірної обгрунтованої інформації про рівні сформованості компетентності на всіх етапах її формування.

Валентин Маслов

Концептуальные основы разработки ориентировочных стандартов содержания компетентности специалистов

В статье раскрыто понятие компетентностного подхода, определены отличия между понятиями „компетенция” и „компетенции”. Автор описывает структурные составляющие компетентности специалистов и сводит их к общему стандарту компетентности.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, компетенции, стандарты компетентности.

Valentin Maslov

Conceptual Principles of Developing The Indicative Standards of Specialist Competence Contents

The concept of the competence approach is disclosed in the article. The difference between the concepts of „competence” and „competences” is defined. The author describes the structural components of the competency standards for professionals and brings them to general competence standard.

Key Words: the concept of the competence approach, competency, competences, competence standards.

темі підвищення посадової та професійно-фахової кваліфікації керівних працівників освіти. У першу чергу це стосується так званого базового професійно-посадового, фахового компонента (складової) компетентності.

Але до загального стандарту компетентності, на наш погляд, повинні входити й інші стандарти, залежно від конкретної посади і фаху працівника. Зокрема для керівників ЗНЗ пропонуються такі додаткові компетентності: загальнокультурна, суспільнознавча, нормативно-правова, віталогічна, ІКТ, мовна, психологічна, які, у свою чергу мають певну структуру, що складається з опису цілеспрямованості змістовної компетентності і модулів змісту, у яких розкривається структура цієї компетентності. А у кожній структурі модуля відображаються вже деталізовані теми та форми їх реалізації, які використовуються для розробки програм, навчально-тематичних планів, тематики випускних робіт, діагностичних методик тощо.

Наявність певних концептуальних положень щодо розробки стандарту компетентності керівників освіти і вже розробленого та частково апробованого орієнтовного варіанту стандарту змісту керівників ЗНЗ дає можливість для подовження цієї роботи в теоретичному й практичному напрямках для всіх категорій керівних кадрів освіти, що проходять підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти України з урахування особливостей і умов їх посадово-функціональної (професійної) діяльності.

ТЮТОРСТВО – ИНСТИТУАЛИЗАЦИЯ НОВОЙ ПРОФЕССИИ В РОССИЙСКОЙ ШКОЛЕ

УДК 37.011.3-051(470)

У статті описано принцип відкритості як якісної характеристики сучасної російської освіти, наведено історичні факти про феномен тьюторства. Автор надає увагу відкритим освітнім технологіям і тьюторським практикам, пояснює аспекти нормативно-правового оформлення тьюторської діяльності в школі.

Ключові слова: феномен тьюторства, відкриті освітні технології, тьюторська діяльність.

Открытость – это качественная характеристика современного российского образования.

Открытость образования – это прежде всего такой взгляд и такой тип рассуждения, при котором не только традиционные институты (детский сад, школа, вуз и т. п.) имеют образовательные функции, но и каждый элемент социальной и культурной среды может нести на себе определенный образовательный эффект. В этом случае образовательное пространство для школьника начинает задаваться уже не столько какой-то жестко определенной, единой для всех учебной программой, сколько *осознанием* различных образовательных предложений и их определенной организацией.

С точки зрения социального подхода, в процессе образования всегда выделяются *две составляющие цели образования*:

- заказ государства – установление четких приоритетов в содержании обучения в соответствии с осмыслением тех качеств

и того потенциала, который нужен в современном государстве от каждого человека, в нем проживающего;

- частный (внутренний) заказ – осмысленный ответ самого молодого человека на вопрос: „Чему и зачем он намерен учиться?” [8].

В сегодняшней образовательной ситуации вторая составляющая целевых ориентаций процесса образования – формирование *осознанного заказа обучающегося* на собственный процесс образования – становится чрезвычайно важной. А это, в свою очередь, и является главным содержанием принципа открытости образования. В связи с этим разработка качественных характеристик образования является сегодня мощнейшим ресурсом для всей современной педагогики и позволяет увидеть актуальность принципа открытости.

Для того, чтобы принцип открытости образования

Татьяна КОВАЛЕВА

Профессор кафедры педагогики Московского педагогического государственного университета, Российская Федерация

ІЗ ІСТОРІИ ТЬЮТОРСТВА

Английський університет не заботився про те, щоб всі студенти прослушали певні курси. Студенту предстояло самому вирішувати, яких професорів і які предмети він буде слухати. Університет же пред'являв свої вимоги тільки на екзаменах. Таким чином, студент повинен був сам вибрати шлях, яким він досягне знань, необхідних для отримання ступеня. В цьому йому і допомагав тьютор [3].

Тьютор – найближчий радник студента і помічник у всіх труднощах [5].

В XVII столітті тьюторська система офіційно визнана частиною англійської університетської системи, поступово витісняючи професорську. В період XVIII–XX століть в старіших університетах Англії тьюторська система не тільки не втратила своїх позицій, але й зайняла центральне місце в навчанні; лекційна система служила лише доповненням до неї [6].

В Росії тьюторство довгий час було практично невідомо, так як вітчизняна система освіти асимілювала ідею університетів значно пізніше, орієнтуючись переважно на німецьку модель університетської освіти.

Опираючись на 20-річні дослідження нашої науково-практичної групи (см. www.thetutor.ru), ми вважаємо, що суттю тьюторського супроводу на всьому протязі існування самої ідеї і практики тьюторства є спеціально організована тьютором робота по усвідомленню і вибору учасними різних освітніх пропозицій і складанню ними своїх індивідуальних освітніх програм.

Таким чином, основний принцип роботи тьютора в сучасній освіті – це принцип „розширення” освітнього простору кожного учасного.

Простір роботи тьютора графічно можна зобразити в формі трьох взаємно перпендикулярних координатних осей X, Y, Z, задаючи відповідно вектор тьюторської дії:

X – соціальний вектор тьюторської дії,

Y – предметний вектор тьюторської дії,

Z – антропологічний вектор тьюторської дії.

Розглянемо кожен з векторів тьюторської дії докладніше.

1) X – соціальний вектор тьюторської дії.

Завдання тьютора полягає в тому, щоб разом з ним тьюторантом побачити і проаналізувати всю інфраструктурну карту освітніх пропозицій з точки зору їх ресурсності для реалізації індивідуальної освітньої програми.

2) Y – предметний вектор тьюторської дії.

Цей вектор вказує на спрямованість роботи тьютора з „предметним матеріалом”, вибраним його тьюторантом. Зміна меж предметного знання стає напрямком спеціальних тьюторських консультацій і вносить корективи в реалізацію індивідуальної освітньої програми кожного учасного.

3) Z – антропологічний вектор тьюторської дії.

Кожний учасний повинен розуміти, які вимоги реалізація цієї програми пред'являє йому і на які свої якості він уже може опертися.

Таким чином, робота тьютора в кожному з вказаних нами напрямків (соціальному, предметному, антропологічному) дозволяє школяру побачити своє освітнє простір як відкрите і почати ефективно використовувати його потенціал для побудови своєї власної індивідуальної освітньої програми.

може реалізуватися, кожному школяру необхідно володіти культурою вибору і організації різних освітніх пропозицій в особисту освітню програму.

Вот це завдання і вимагає в сучасній ситуації спеціальних освітніх технологій і роботи педагога, володіючого для цього спеціальними засобами. Таким педагогом, на наш погляд, є тьютор, який організує тьюторське супроводження кожного учасного.

ВІСВЕРТІ ОБРАЗОВАТЕЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ І СУЧАСНІ ТЬЮТОРСЬКІ ПРАКТИКИ

Відкриті освітні технології відрізняються трьома важливими характеристиками:

- бути відкритими візрасту, т. є. застосовуватися для роботи з будь-якими візрастними категоріями навчальних;
- бути відкритими навчальному предмету, т. є. дозволяти працювати з будь-яким предметним змістом;
- бути відкритими організаційно, т. є. працювати в будь-яких організаційних умовах, як в класі, так і в позанавчальній діяльності.

В ситуації сучасної російської освіти можна виділити три типи основних тьюторських практик, кожна з яких пропонує власні основи для організації різних освітніх пропозицій в ін-

дивidualьную образовательную программу:

1) *Тьюторская практика открытого дистанционного образования (информационный контекст тьюторства).*

В системе дистанционного образования обосновывается главная цель открытого образования, которая заключается в умении жить в информационном обществе и использовать все его возможности.

Моделью открытого образования в данном случае является сама модель использования человеком информационных технологий, и именно под эту задачу начинает работать тьюторское сопровождение, помогая учащемуся выстраивать обучение, используя навыки работы в Интернет-среде. Одной из ведущих открытых образовательных технологий в данном контексте является технология РКМЧП („Развитие критического мышления через чтение и письмо”).

2) *Тьюторская практика открытого образования (социальный контекст тьюторства).*

В социальном контексте открытое образование обсуждается в неразрывной связи со становлением открытого общества.

В этом случае главной целью открытого образования является умение человека жить в мире, где существуют на паритетных началах разные культуры, присутствуют разные логики и разные типы мышления. Основными качествами при этом становятся толерантность, коммуникативность, умение слушать собесед-

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ОФОРМЛЕНИЯ ТЬЮТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ШКОЛЕ

Рассмотрим их на примере российской школы [4].

Внесение тьютора в реестр профессий в 2008 году позволяет сегодня в России ввести эту должность в штатное расписание школы или вуза и оплачивать его работу из бюджетных средств. Задачами школьной управленческой команды, в свою очередь, является совместная с самими тьюторами разработка функционала тьютора, создание условий для реализации различных тьюторских проектов; организация внутри педагогического коллектива анализа и рефлексии тьюторской работы. Для координации этих задач в школе необходимо создать структуру, объединяющую тьюторов – методическое объединение тьюторов или Тьюторский Совет.

Существующее положение для образовательных учреждений, как мы уже отмечали ранее, предусматривает как введение специальной должности „тьютор” (сегодня она может быть занесена в трудовую книжку), так и возможность реализации тьюторского сопровождения педагогом (психологом, классным руководителем и т. д.), имеющим тьюторскую компетентность.

Юридическое оформление тьюторской работы осуществляется в зависимости от нормативно-правовых и экономических возможностей учреждения (образовательной организации): либо за счет расширения или изменения существующих должностных обязанностей социального педагога, школьного психолога и др. в условиях профильного обучения, либо за счет выделения специальной позиции тьютора и заключения с ним отдельного трудового договора (контракта). В последнем случае должны быть представлены *документы, регламентирующие деятельность тьютора в школе:*

- 1) устав школы, в котором определяются задачи тьюторского сопровождения как обеспечения процесса индивидуализации в школе;
- 2) положение о школе, где прописываются цели тьюторской работы в соответствии с концепцией школы и задачами каждой возрастной ступени.

В тексте любого **договора** об организации тьюторского сопровождения в условиях процесса индивидуализации обучения в той или иной степени должно быть отражено следующее:

- стратегия развития образовательной организации, направленная на индивидуализацию образования;
- концепция формирования педагогической

команды, включающая отдельную тьюторскую позицию;

- модернизация процессов управления в соответствии с идеями индивидуализации образования;
- наличие определенных программ по выбору профиля, элективных курсов, образовательных мероприятий, в том числе сетевого характера;
- формы реального участия учащихся и их родителей в построении индивидуальных учебных планов;
- организация мониторинга учебной траектории школьника;
- создание портфолио учащихся;
- финансовая схема деятельности тьютора или осуществления тьюторской услуги.

Должностная инструкция тьютора в школе в условиях обеспечения процесса индивидуализации для каждого школьника предполагает работу по нескольким основным направлениям:

- способствовать проявлению и реализации учебной и общественной инициативы при выборе и освоении программы обучения;
- создавать условия для формирования индивидуальных учебных планов учащихся с учетом образовательных и профессиональных интересов и планов на будущее;
- организовывать коммуникацию с учащимся, направленную на анализ выбора, результатов, корректировку индивидуальных учебных планов.

Для учащегося тьютор появляется в образовательном пространстве школы либо в результате административного решения (назначения и закрепления тьютора за определенной группой учащихся), либо в результате выбора тьютора самим учащимся. Основанием для такого выбора является желание учащегося работать по конкретной теме с конкретным педагогом, основанное на опыте предыдущих контактов школьника, коммуникативной совместимости, общности предметных интересов.

В зависимости от существующих организационных и временных ресурсов количество школьников у одного тьютора может варьироваться от одного учащегося до группы наполняемостью до 30 человек. При этом группа может быть как разновозрастной и состоять, например, из учащихся одного класса (параллели), так и разновозрастной, объединяющей ребят с общими познавательными интересами.

Поскольку основная форма работы тьютора – индивидуальные и групповые консультации, то количество тьюторантов может рассчитываться, исходя из оптимальной почасовой нагрузки тьютора с учетом того, что каждый учащийся должен иметь возможность часовой тьюторской консультации не реже двух раз в месяц.

ника, понимание другой точки зрения и построение диалога, умение работать в группе и т. д.

Наиболее значимыми открытыми образовательными технологиями в данном контексте являются такие технологии, как „Дебаты”, проектирование, технология социально-контекстного образования и др., позволяющие через открытое образование воссоздавать институты гражданского общества. Таким образом, в данном контексте открытое образование понимается, прежде всего, как реализация политики становления открытого общества.

3) *Тьюторская практика открытого образования как сопровождение индивидуальной образовательной программы (антропологический контекст тьюторства).*

Открытое образование в антропологическом контексте представляется, в первую очередь, как пространство любых возможных ресурсов для собственного образовательного движения человека.

Главная цель открытого образования в этом случае – научить человека максимально использовать различные доступные ресурсы для построения своей образовательной программы. Именно он, как никто другой, являясь заказчиком на собственное образование, способен проектировать его содержание и нести связанные с этим риски и ответственность, приобретая в конечном итоге тот или иной уровень и качество образованности.

Тьюторська практика в антропологічному контексті реалізує супроводження всього процесу побудови підопечним своєї освітньої програми, починаючи з роботи з його первинним пізнавальним інтересом, через углублення цього інтересу за рахунок освітніх досліджень або проектів і спеціальну роботу по формуванню цього проекту як освітнього і до тьюторського консультування в області професійних освітніх програм.

Ведущими відкритими освітніми технологіями в даному контексті є технології ситуаційного аналізу, дослідження і проектування, „Портфоліо”.

Конечно, в процесі реалізації своєї індивідуальної освітньої програми учасник об'єднує різні освітні контексти, але при обговоренні змісту тьюторської діяльності дуже важливо розуміти, який тип педагогічної практики розворахує тьютор і, в зв'язі з цим, на які відкриті освітні технології він переважно опирається в своїй роботі.

Таким чином, сьогодні в умовах повернення цінностей особистого вибору, індивідуальної траєкторії розвитку людини в межах шкільної освіти стає все більш важливим звернення до особистої відповідальності учасника за свій навчальний досвід, прийня-

ття рішень про своє подальше навчання, можливість реалізації самонавчання.

На наш погляд, це сьогодні і продиктовано, в більшій мірі, возоб-

Для **матеріального стимулювання якості роботи тьютора** необхідно створити систему оплати його праці. Для цього можна використовувати *різні варіанти фінансового оформлення роботи тьютора* в залежності від типів тьюторської діяльності, які вибрані конкретним освітнім закладом:

- організація платних додаткових освітніх послуг (ПДОУ) по тьюторству;
- введення посади тьютора в штатний розклад школи;
- внесення навантаження тьютора до позааудиторного навантаження педагогів в тарифікації, яка створюється в межах нової системи оплати праці (НСОТ);
- розробка показників якості роботи педагога, який виконує тьюторську посаду, для стимулюючих доплат таким педагогам з фонду стимулювання якості роботи в тій же ситуації НСОТ.

Ресурсами для оплати роботи тьютора, таким чином, сьогодні можуть бути:

- спеціально виділені в навчальному плані школи години на проведення тьюторських консультацій, на керівництво дослідницької і проектної діяльністю учасників і т. д.;
- оплачувані з бюджету години, відведені на додаткове навчання (клуби, студії, секції і т. д.), частина з яких може бути оформлена як „тьюторський клуб”;
- кошти, отримані школою за надання платних освітніх послуг. При цьому тьюторське супроводження може бути оформлено як одна з таких послуг.

7 лютого 2007 року з метою інституційного оформлення тьюторства на ХІ тьюторській конференції в Томську була створена Міжрегіональна Тьюторська Асоціація, яка об'єднала тьюторські групи з 18 регіонів Росії, а також України і США (www.thetutor.ru). В завдання Асоціації входить науково-методичне і нормативно-правове забезпечення тьюторської практики, експертиза і сертифікація діючих тьюторських центрів, встановлення партнерських зв'язей з зарубіжними освітніми центрами, створення інформаційних баз по проблематиці тьюторства. Тепер, коли в російській освіті офіційно затверджено посаду тьютора, першочерговою завданням Асоціації стане також підготовка тьюторів.

ЛИТЕРАТУРА

1. Барбарига А. А., Федорова И. В. Британские университеты: Учеб. пособие для пед. институтов. – М. : Высш. школа, 1979 .
2. Гордон Эдвард, Гордон Элайн. Столетия тьюторства. – Ижевск, 2008.
3. Иностранные университеты. Вып. I. Университеты Англии и годы студенчества знаменитых людей / под ред. Л. А. Богдановича. – М., 1899.
4. Ковалева Т. М. О деятельности тьютора в современном образовательном учреждении // Организация тьюторского сопровождения в образовательном учреждении: содержание, нормирование и стандартизация деятельности тьютора: Материалы Всероссийского научно-методического семинара. – М. : АПКППРО, 2009.
5. О началах английского университетского воспитания: Пер. с англ. М. И. Попова. – М., 1859.
6. Пилипчевская Н. В. Тьюторская деятельность: теория и практика. – Красноярск, 2009.
7. Тьюторство: концепции, технологии, опыт. Юбилейный сборник, посвященный 10-летию тьюторских конференций. 1996–2005. – Томск, 2005.
8. Щедровицкий П. Г. Очерки по философии образования. – Кемерово, 1993.

Татьяна Ковалева
Тьюторство – институализация новой профессии в российской школе

В статье описан принцип открытости как качественной характеристики современного российского образования, наведено исторические факты о феномене тьюторства. Автор уделяет внимание открытым образовательным технологиям и тьюторским практикам, объясняет аспекты нормативно-правового оформления тьюторской деятельности в школе.

Ключевые слова: феномен тьюторства, открытые образовательные технологии, тьюторская деятельность.

Tatyana Kovaliova
Tutoring as Establishing the New Profession in the Russian School

The article reveals the principle of the openness as a qualitative characteristic of the modern Russian education. Historical facts regarding tutoring phenomenon are presented. The author pays attention to the open educational technologies and tutor practices. Legal aspects of registration tutor's activity at the school are explained.

Key Words: tutoring phenomenon, open educational technologies, tutors' activity.

новившийся в педагогической среде интерес к реализации принципа индивидуализации и различным тьюторским практикам, а также процесс освоения новой тьюторской профессии в российском образовании.

Під час Міжнародної конференції „Ефективна школа: фактори успіху”

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ: КЛЮЧЕВЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ШКОЛЫ*

УДК 37.013.41:
37.014.3(470)

У цих замітках автор хоче нагадати, що в сучасному світі вкладення у реформування освіти дають дуже високу віддачу, а також обговорити декілька складових трансформації школи, які можна назвати ключовими. Вони вибудовують за собою весь ланцюг необхідних перетворень, які потрібні для якісного вдосконалення навчально-виховного процесу, на ділі ведуть до формування нових освітніх результатів, підвищення освітніх досягнень школярів, їх успішної підготовки до життя в умовах інноваційної економіки.

Ключові слова: трансформація школи, інноваційна економіка, нові освітні результати.

Сьогодні і керівники освіти, і політики багатьох країн світу все частіше говорять про важливість масової школи для соціально-економічного

Александр Уваров більше сорока років займається проблемами використання комп'ютерів в освіті. В якості начальника Управління інформатики і вичислительної техніки Міністерства освіти СРСР керував інформатизацією школи в 1985–1988 рр. Разом з академіком А.П. Ершовим підготував першу національну концепцію інформатизації освіти.

Сьогодні створює першу в Росії експериментальну освітню мережу MoSTNet і керує багатьма дослідницькими проектами в області інформатизації школи.

Александр Уваров – лауреат премії Уряду РФ в області освіти.

розвитку, а також якості освіти для всіх. Школи повинні забезпечити досягнення нових освітніх результатів (навички ХХІ-го століття), орієнтуватися на індивідуалізацію освітнього процесу. Наприклад, в концепції довготривалого соціально-економічного розвитку Російської Федерації на період до 2020 рр. сказано: „Розвиток системи загальної освіти передбачає індивідуалізацію, орієнтацію на практичні навички і фундаментальні вміння, розширення сфери додаткової освіти” [1]. Ці установки підтримуються впливовими педагогічними публікаціями, з якими погоджені і багато практичних працівників шкіл. Цей процес уже затримав багато країн світу, що підтверджується, наприклад, результатами

**Александр
УВАРОВ**

Головний науковий співробітник Федерального інституту розвитку освіти і ВЦ РАН, науковий керівник центру педагогічних інновацій Microsoft в Москві, дійсний член міжнародного партнерства Education Impact, тренер міжнародної програми Intel „Обучение для будущего”, доктор педагогічних наук

* Статтю укладено Ольгою Вигівською та Олексієм Вигівським

ОБ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЕФОРМЫ ШКОЛЫ

Естественным требованием к широкомасштабным вложениям при построении инновационной экономики является их высокая экономическая эффективность. В настоящее время вложения в общее образование, которые направлены на заметное повышение образовательных результатов, — одни из самых эффективных долгосрочных вложений.

Известно, что повышение результативности процессов учения происходит, прежде всего, благодаря тому, что в учащимся становится больше возможностей выстраивать свои знания [3]. Появление в образовательных учреждениях новых результативных педагогических практик, которые обеспечивают повышение уровня образовательной подготовки учащихся, связано с внедрением и использованием цифровых (или электронных) образовательных ресурсов (ЦОР). Освоение средств новых информационных технологий (ИКТ) ведет к трансформации общеобразовательных учреждений, распространению индивидуализированной модели учебно-воспитательной работы. Это гарантия того, что дети получат возможность раскрыть свои способности, подготовиться к жизни в высокотехнологичном конкурентном мире, а учиться в школе будет и увлекательно, и интересно.

На Диаграмме 1 показаны кривые возврата инвестиций на реформирование образования при росте его качества на 0,5 стандартного отклонения, которые разработаны экономистами в рамках проекта, финансируемого Всемирным банком реконструкции и развития [4]. Как следует из математической модели, десятилетние вложения, приводящие в конечном счете к заметному повышению уровня образовательных результатов школьников, дают надбавку к ВВП, сопоставимую по объему с общими затратами на образование в стране.

Эту модель можно использовать, в том числе, для оптимизации вложений в образовательную реформу. Например, в ходе международных исследований *PIRLS-2006* российские школьники продемонстрировали высокие показатели на выходе из начальной школы, однако они существенно отстают в основной и старшей школе [5]. Проект обновления образовательного процесса на основе новых информационных и педагогических технологий, направленный на основную и старшую школу, может обеспечить возвращение инвестиций уже через 5-8 лет, фактически до его завершения¹.

Рассмотренная выше эконометрическая модель позволяет проводить вариативные расчеты эффективности широкомасштабных вложений в образование, определять минимальные, плановые и критические темпы повышения образовательных достижений школьников по направлениям, а также предлагать варианты масштабирования этих вложений по годам.

¹ Подробнее об упущенной выгоде как следствии низких образовательных результатов см.[6].

Диаграмма 1

Кривые возврата инвестиций в образование при повышении качества подготовки учащихся на 0,5 стандартного отклонения

международного исследования *SITES* [2]. Вместе с тем, как показывает это же исследование, провозглашаемые установки редко находят отражение в практике учебно-воспитательной работы.

Среди причин такого положения дел называют отсутствие политической воли и средств для финансирования масштабных образовательных реформ. Экономические трудности понуждают руководителей страны вкладывать средства туда, где они дают наибольшую отдачу. Другая причина в том, что проводимые реформы чаще направлены на латание дыр в существующей образовательной системе, нежели на ее качественное совершенствование.

КЛЮЧЕВЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ ШКОЛЫ

Перечислим шесть составляющих преобразования школы, которые можно назвать ключевыми для перехода к индивидуализированной модели организации образовательного процесса.

Внутришкольные нормы результативности, цели учебной работы, которые хорошо понятны самим учащимся, их родителям и педагогам. Будучи операционально представлены и соотнесены с образовательными областями и степенями работы школы на каждом этапе этой работы (вплоть до учебного модуля и/или темы), они создают основу для построения промежуточного/формирующего и итогового/констатирующего оценивания. Их наличие позволяет начать движение к индивидуализации образовательного процесса, переходить от „управления по процессу” к „управлению по результатам”, использовать индивидуализированные образовательные траектории.

Без явно заданих цілей неможливо надати кожному учаснику свій власний темп руху по матеріалу, виявити і підтримати талантливіх дітей в умовах школи.

Інструменти аутентичної оцінки рівня освітніх досягнень школярів, які забезпечують об'єктивні, зрозумілі і визнані всіма учасниками освітнього процесу практично дієві процедури формуючого і результативного оцінювання.

Моніторинг, систематичне оцінювання індивідуальних освітніх досягнень, які підтримані всіма учасниками освітнього процесу і добросовісно проводяться. Їх результати:

- відкриті учасникам освітнього процесу;
- доступні всім зацікавленим сторонам;
- служать дійсною основою для удосконалення повсякденної навчальної роботи, оновлення використовуваних педагогічних практик і навчально-методических матеріалів.

Варіативні навчально-методическі матеріали, цифрові освітні ресурси і нові педагогічні практики, які підтримують сучасні високоефективні педагогічні практики і допомагають учасникам навчально-виховного процесу досягати бажаних освітніх результатів на вибраних ими рівнях з використанням різних форм навчальної роботи (фронтальної, групової, індивідуальної).

Професійне розвиток і методическа підтримка педагогів, які організують і забезпечують навчальну роботу школярів по досягненню необхідних освітніх результатів. Подібно до того, як школа орієнтується на індивідуалізовану роботу учасників, методическа підтримка повинна відповідати на індивідуальні запити педагогів, допомагаючи їм освоювати нові ефективні педагогічні практики, які забезпечують успішну навчальну роботу школярів.

ІКТ-наповнена освітня середовище, надійне і загальнодоступне, повинно реально підтримувати і спрощувати найскладнішу роботу по індиві-

Діаграма 2. Ієрархія особистих навчальних цілей школярів

дуалізації освітнього процесу: управління індивідуальними освітніми траєкторіями, індивідуальною і груповою роботою учасників з цифровими освітніми ресурсами, автоматизований контроль і т. п.

Щоб перераховані вище складові змішалися в стійку практику роботи школи, школа повинна стати „навчальною організацією”¹. Слід побудувати ефективну систему послідовного виявлення і освоєння необхідних нововведень, яка:

- переводить освітні установи в інноваційний цикл розвитку (формування бачення, вивчення досвіду, залучення, планування, реалізація, рефлексія і оцінка);
- широко відкрита для використання найкращих вітчизняних і зарубіжних розробок, ґрунтується на міжнародно визнаній експертизі;
- включає в себе систематичну оцінку доказової результатив-

¹ Про навчальні організації див. наприклад, роботу [7].

ИНСТРУМЕНТЫ ОЦЕНКИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ

Разработка инструментов и процедур для использования цифровых портфелей достижений, которые поддерживают функционирование цифровых дневников школьника, а также методик использования этих инструментов для проведения формирующей (текущей) и итоговой (констатирующей) оценки результатов учебной работы является важнейшей составной частью проекта. Эти инструменты должны быть вписаны (интегрированы) в информационную среду школы и стать основой для перехода к индивидуализации учебной работы учащихся. Подобная работа считается одной из самых приоритетных во многих развитых странах мира⁵.

Между педагогами существует согласие по поводу того, что старые методы оценивания (например, вопросы с выборочной формой ответа, которые используются в России в рамках ЕГЭ) должны быть качественно улучшены. Это можно сделать, в том числе, путем включения в их состав таких заданий, которые отвечают на вопрос об уровне компетентности учащихся в той или иной предметной области. А также путем моделирования эффективных способов учения и обучения, которые известны из высоко результативных педагогических практик. Автоматизированные процедуры и инструменты оценивания позволяют учителям документировать достижения учащихся, помогать планировать и индивидуализировать их учебную работу, а школьникам – самостоятельно работать на достижение ожидаемых образовательных результатов.

В соответствии с современными представлениями, системы оценивания, которые работают в ИКТ-насыщенной образовательной среде, являются составной частью образовательного портала школы. При этом процедуры оценивания естественно интегрируются с образовательным процессом.

Такие системы автоматизированного оценивания – не просто набор специализированных модулей, которые помогают проводить итоговый контроль по любой учебной дисциплине. Это предметно ориентированное средство, которое обеспечивает системное решение для диагностического, формирующего и итогового оценивания с учетом специфических требований конкретного учебного предмета. Система оценивания строится с учетом единой педагогической (методической) модели, в явном виде опирается на результаты психолого-педагогических разработок, учитывает требования федеральных стандартов и внутришкольные нормативы результативности образовательной работы. Она должна в частности, предоставлять школам профессиональную методическую поддержку. При этом каждый из блоков системы (Диаграмма 3) может, при необходимости, использоваться администраторами, учащимися и педагогами независимо от других блоков.

Современные конструируемые задания для компьютерного оценивания обычно содержат развернутый сценарий работы с материалом. Поэтому для учащихся и педагогов они выглядят скорее, как практические задания, нежели как традиционные контрольные работы. Выполнение оценочных заданий позволяет учащимся, в том числе, улучшить усвоение материала, а не просто получить (или повысить) свою оценку. Здесь объективированными оказываются и такие результаты учебной работы, которые раньше лишь субъективно оценивались учителем (например, запись веб-камерой аудирования при оценке результатов обучения чтению, выразительное воспроизведение выученных наизусть текстов, танцев, использование лабораторного оборудования при изучении естественнонаучных дисциплин и т. п.).

⁵ См. работы ETS по программе CBAL, где разработаны автоматизированные инструменты аутентичной оценки по чтению, письму и математике (<http://www.ets.org/research/topics/cbal/examples/>).

ности осуществляемых нововведений;

- открыто демонстрирует все промежуточные и итоговые результаты выполняемых работ общественности, морально и материально поддерживает исполнителей за результативное, качественное и своевременное выполнение работ.

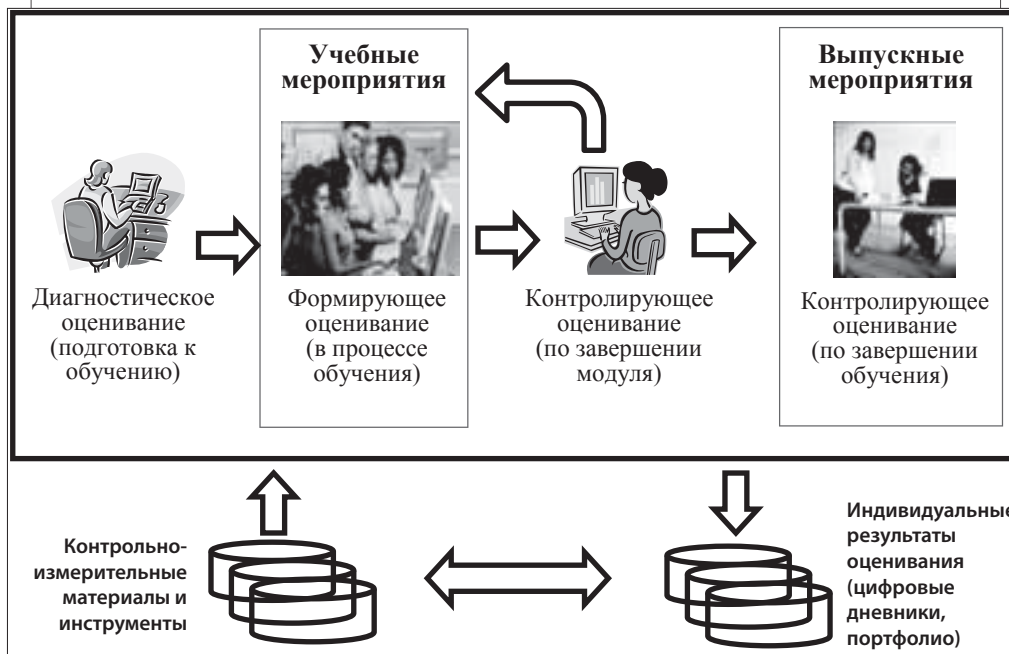
В основе такой системы лежит ясное видение смысла, содержания и этапов проводимой работы всеми учащимися, их родителями, педагогами и другими членами местного образовательного сообщества, без всесторонней поддержки которых успешное выполнение работ по трансформации школы невозможно.

Рассмотрим каждую из выделенных составляющих и опишем международную программу поддержки инновационных школ, которую осуществляет сегодня корпорация „Microsoft”. Эта программа помогает образовательным учреждениям по всему миру стать инновационными, вернуться в „школы будущего”, начать систематическую работу по своему непрерывному совершенствованию и развитию.

ВНУТРИШКОЛЬНЫЕ НОРМАТИВЫ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ УЧЕБНОЙ РАБОТЫ

Общеизвестно, что многие образовательные стандарты носят рамочный характер. А учебные планы и программы, как правило, не содержат операционального описания образовательных результатов. Поэтому каждое образовательное учреждение, все реальные участники учебно-воспитательного процесса должны сами проинтерпретировать действующие стандарты, описав в терми-

Діаграма 3. Блоки системи оцінювання в рамках учебного курсу

нах демонструємих освітальних результатів, котрі:

- фіксують необхідний і можливий рівень освоєння матеріала;
- явно різняться при переході с одного рівня на другий;
- зрозумілі і однаково інтерпретуються всіма стейкхолдерами² і, прежде всего учащимися, их родителями и преподавателями;
- з'єднані с процедурами, позволяющими каждому ученику продемонстрировать свои образовательные достижения;
- улічують утвержденные законом федеральные, региональные и местные требования к подготовке школьников;
- признаны внутришкольным нормативом учебных достижений, на вы-

полнение которого ориентируется весь образовательный процесс, работа каждого учащегося и педагога;

- позволяют использовать автоматизированную (где это возможно) оценку образовательных достижений школьников.

В ходе разработки и утверждения внутришкольных нормативов образовательных достижений учащихся члены педагогического коллектива всесторонне изучают требования федеральных, региональных и местных органов управления образования и сознательно ими руководствуются при разработке требований к учебным достижениям учащихся своей школы. Важной частью этой работы становится согласование нормативов со всеми стейкхолдерами.

При этом коллективам образовательных учреждений, учащимся и партнерам школы необходимы:

- методические материалы, процедуры, формы и успешные образцы выполнения такой работы, различные цифровые ресурсы (в том числе, сетевые);
- средства для организации сетевого взаимодействия (через Интернет) и методической поддержки педагогов

² **Стейкхолдеры** (от англ. Stakeholders – заинтересованные стороны) – лица и/или группы лиц внутри или за пределами образовательного учреждения, которые могут непосредственно влиять на функционирование этого учреждения, либо заинтересованы в результатах учебной работы школьников. К стейкхолдерам относятся учащиеся, родители, работники школы, члены местного сообщества, представители администрации, бизнеса, законодатели и др.

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ, ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ И НОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРАКТИКИ

Достижение каждым школьником желаемых образовательных результатов, невозможно без опоры на высокорезультативные современные педагогические практики. Они ориентируются на использование вариативных форм учебной работы, которые зафиксированы в современных учебно-методических материалах и поддержаны широким многообразием образовательных ресурсов. Все эти материалы и ресурсы доступны, в том числе, в цифровой форме через хранилища цифровой информационной системы школы.

Традиционная школа была рождена информационными технологиями своего времени, основана на учебной книге и рассказе учителя. Требуется изменение организационных форм учебной работы и позиции учителей, чтобы использовать ИКТ как инструмент педагогических инноваций. Так, знакомый всем текстовый процессор обычно используют как заменитель пишущей машинки. А в новой школе его можно использовать как инструмент для преобразования учебного процесса, формирования у ребенка опыта творчества (например, для перевода в текстовый формат записанных ребенком на диктофон рассказов ветеранов войны, литературной обработки этих текстов, снабжения комментариями и подготовки сводных документов для школьного исторического музея). Здесь появляется возможность улучшать промежуточные результаты творчества, которые служат материалом для анализа работы самим учащимся, обсуждения ее с учителем и одноклассниками.

Развивающиеся в школе инновационные процессы и распространение технологической модели „1 ученик – 1 компьютер” (или „1:1”) меняет организационные формы и методы учебной работы, порождает новые педагогические практики за счет использования средств ИКТ в качестве инструмента для:

- отработки навыков письма и счета в виртуальных лабораториях (микромирах), где учащиеся действуют, используя сенсорные экраны;
- выполнения упражнений в „живой” мультимедиа-среде при изучении родного и иностранного языков (подкастинг, активное использование плееров и т. п.).

При выполнении учебных проектов и изучении естественнонаучных дисциплин становится нормой использование компьютерных лабораторий, видеосъемка и аудиозапись, цифровые датчики для измерения значений параметров наблюдаемых процессов в комбинации с компьютерными моделями и другими средствами наблюдения. Развитие вычислений в облаке позволяет школьникам оперировать такими инструментами, которые прежде были доступны лишь узкому кругу профессионалов. Уже сегодня каждый учащийся может разглядывать на экране компьютера Землю с помощью Google Earth, или исследовать звездное небо с помощью Worldwide Telescope в любой точке планеты⁶.

Примером того, как высокопроизводительные вычисления изменяют представления школьников о мире и помогают формировать адекватные представления о нанотехнологиях, может служить молекулярный кон-

для организации и неформального проведения этой работы на местах.

За рубежом, где подобная работа проводится уже сравнительно давно, хорошо известны примеры ее успешного осуществления³.

Введение внутришкольных нормативов результативности образовательной работы важно по нескольким причинам.

Во-первых, явно заданные (сформулированные) цели обучения – основа для выбора (определения) содержания, организационных форм, используемых источников материала и разработки методов учебной работы.

Во-вторых, без них трудно определить, в какой мере обучаемые освоили требуемый материал. Упражнения, контрольные вопросы, итоговые задания можно составить лишь тогда, когда ожидаемые результаты обучения точно сформулированы. Иначе учащиеся будут неизбежно получать задания, которые слабо связаны с целями курса.

В-третьих, ясность формулировок целей позволяет учащимся и педагогам сконцентрировать внимание на существенных сторонах учебной работы. Информировать учащихся о целях обучения, значит – проявить к ним уважение, предложить разделить ответственность за результаты учебной работы, пригласить к разговору на равных. На практике учащиеся нередко тратят много сил в попытке понять, что от них хотят. Предоставить обучаемым четкую информацию о целях обучения, зна-

³ См., например, образовательные нормативы учебных достижений для школ округа Adams-50 в штате Денвер, США (http://wiki.adams50.org/mediawiki/index.php/SBS:Main#Instructional_Leader_Support).

⁶ См. <http://www.worldwidetelescope.org/Home.aspx>

чит – сделать их союзниками в учебной работе.

Наличие детально проработанных внутришкольных нормативов результативности образовательной работы позволяет практически двинуться по пути индивидуализации учебной работы (Диаграмма 2).

Для фиксации и объективной оценки образовательных успехов школьников могут (и должны) использоваться все доступные в школе контрольно-измерительные материалы (КИМ) и инструменты. В ходе внедрения цифровых дневников школьника значительную часть этой работы составляет подготовка цифровых КИМ и инструментов оценки, которые обеспечивают оперативную и аутентичную формирующую оценку достижений учащихся. Помимо (вместо и вместе) традиционных КИМ с выборочной формой ответа (компьютерных и бумажных тестов), существенное место должны занять, теснящие их сегодня по всему миру, автоматизированные средства оценки сценарного типа.

МОНИТОРИНГ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ

Появление ясных каждому участнику образовательного процесса внутришкольных стандартов и наличие автоматизированных инструментов оценки учебных достижений позволяют перейти от традиционного управления учебно-воспитательным процессом (выполнение учебного плана, своевременное прохождение тем, соблюдение расписания занятий) к управлению на основе индивидуально достигаемых каждым учащимися образовательных результатов.

Цифровой дневник и другие составляющие автоматизированной информационной системы управления образовательным процессом обеспечивают систематический мониторинг учебно-воспитательного процесса и индивидуальных образовательных достижений школьников, дают возможность избежать пробелов и индивидуализировать работу учащихся, чтобы добиться безусловного выполнения внутришкольных нормативов и максимальных образовательных результатов от каждого с учетом его индивидуальных особенностей.

структур (Диаграмма 5)⁷. Одним из основных источников учебно-методических материалов и педагогических разработок становятся сетевые коллекции цифровых образовательных ресурсов⁸.

Сегодня школе доступны⁹ многочисленные коллекции цифровых учебно-методических материалов, которые помогают достижению современных образовательных результатов. В них представлены как знаниевый, так и деятельностный аспекты содержания образования, а учебная работа ориентирована на применение новых методов и организационных форм учебной работы, включая:

- индивидуальную и групповую работу с ЦОР (в том числе, самоконтроль и отработку навыков);
- систематическую работу учащихся в малых группах и взаимную оценку ими работы друг друга;
- обучение в профильных сетевых сообществах (интернет-обучение, сетевые проекты и т. п.);
- использование сетевых социальных сервисов для общения, совместной работы над текстами (в широком смысле слова) и ведения совместных архивов;
- подготовку и ведение личных портфелей учебных достижений.

Чтобы в полной мере реализовать этот потенциал и обеспечить достижение новых образовательных результатов каждым школьником, требуется не только переход на новую модель работы школы, но и, прежде всего, качественное изменение подхода к профессиональному развитию педагогов.

⁷ См. <http://mw.concord.org/modeler/>

⁸ См., например, <http://school-collection.edu.ru/>

⁹ См., например, <http://schoolofone.org/>

Диаграмма 4

Процедуры мониторинга индивидуальных образовательных достижений

Проведення експеримента з допомогою цифрової лабораторії

Діаграма 5

„Молекулярний конструктор” – інструмент для формування молекулярної грамотності та вивчення нанотехнологій в школі

Діаграма 6

„Безумний трикутник” основних обов'язків вчителя

Процедури моніторингу індивідуальних освітніх досягнень – складова частина і платформа для формування у кожного школяра універсальних навчальних дій, розвитку навичок навчання і самоуправління на основі рефлексивного ставлення до своєї роботи (Діаграма 4).

Освоєння і застосування типових процедур і регламентів роботи освітнього закладу з використанням цифрових щоденників і автоматизованих інформаційних систем для управління освітнім процесом на основі індивідуалізованого обліку прогресу учасників – одна з найскладніших завдань, рішення якої вимагає від колективу школи фактичної зміни педагогічної парадигми. Сьогодні в світі є багато шкіл, де ця задача успішно вирішена⁴. Багато з них діляться своїм досвідом з школами в інших країнах світу, беручи участь в проєкті „Інноваційні школи”, який підтримує компанія „Microsoft”.

ПРОФЕСІОНАЛЬНЕ РОЗВИТТЯ І МЕТОДИЧЕСЬКА ПІДТРИМКА ПЕДАГОГІВ

Використовуючи ресурси ІКТ-насыщеної освітньої середовища школи, члени педагогічного колективу отримують все необхідне для продуктивної роботи, педагогічного творчості і професійного розвитку. **В основні обов'язки педагогів (Діаграма 6) входять:**

- 1) вчительська робота, її постійне планування і виконання відповідно до регламентів роботи школи і функціональними обов'язками;
- 2) методическа і дослідницька робота, передбачаюча:
  - підготовку/оновлення (в складі тимчасових робочих груп і методических об'єднань) навчально-методических матеріалів і регламентів роботи, які є основою навчально-виховного процесу;

⁴ Серед лідерів цієї роботи в Європі Kunskaapsskolan, Швеція і NewLine Learning Academy, Великобританія (<http://partnersinlearningnetwork.com/Connect/layouts/itn/ViewSchool.aspx?schoolid=121402>).

- експертизу і оцінку доказательної результативності учебно-методических разработок (в ходе педагогических наблюдений и экспериментов);
- выполнение (по мере необходимости) обязанностей методиста (или наставника) для других работников школы.

3) профессиональное развитие, а именно: участие в работе профессиональных педагогических сообществ (в том числе, сетевых), участие в различных профессиональных мероприятиях (семинары и методические конференции разного уровня) в стенах школы и за ее пределами; постоянное (в соответствии с действующими регламентами) повышение квалификации (внутри школы, и за ее пределами); прохождение процедур подтверждения (повышения) своего профессионального статуса.

Школьная цифровая информационная среда становится основным инструментом текущей преподавательской работы при подготовке, хранении и совместном использовании учителями своих разработок к каждому занятию, а также презентаций, заданий и других учебно-методических материалов. На школьном портале располагаются пакеты материалов для каждого из обязательных занятий, входящих в учебную программу школы. Единые пакеты доказательно-результативных разработок включают описание ожидаемых результатов учебной работы и средства для оценки ее результативности (макеты заданий, батареи тестов и т. п.). Ими пользуются все педагоги, ведущие аналогичную учебную работу. По окончании занятий они добавляют в пакет страницу своего рефлексивного

ИКТ-НАСЫЩЕННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА

Для функционирования школы с индивидуализированной моделью учебной работы нужна соответствующая технологическая инфраструктура. Это новая составляющая – ИКТ-насыщенная образовательная среда, куда входят:

- мобильные рабочие места с постоянным широкополосным доступом в сеть Интернет и в школе, и дома для каждого участника учебного процесса (учащийся, учитель, администратор);
- единая цифровая информационная среда (в том числе, школьный портал), позволяющая решать все задачи информационного обеспечения, которые возникают в ходе планирования и реализации индивидуализированного образовательного процесса, а также при оценке его результативности;
- система постоянного технического обслуживания мобильных рабочих мест (включая замену вышедших из строя компьютеров за счет использования обменного фонда), горячая линия для непрерывной технической поддержки всех пользователей 24 часа в сутки, 7 дней в неделю.

В качестве автоматизированных рабочих мест педагогов и школьников естественно использовать принадлежащие им (или школе) личные мобильные компьютеры. Вся необходимая информация и программные средства для текущей работы (среди которых учебно-методические материалы и ресурсы, цифровые дневники и портфели учебных достижений школьников) размещают в школьной информационной среде (портал школы). Она предоставляет всем участникам образовательного процесса защищенный доступ в Интернет и к информационным ресурсам школы, возможность компоновать/формировать/создавать, хранить и использовать необходимые цифровые образовательные ресурсы, накапливать данные о результатах учебной работы, формировать необходимые справочные и отчетные формы (Диаграмма 7).

Применение дистанционных образовательных технологий (ДОТ) позволяет на равных использовать очные (лицом к лицу) и сетевые формы учебной работы. Смешанное учение/обучение (*blended learning*) становится нормой.

Необходимые для школы экономичные программные решения уже существуют. Они наследуют проверенные технологические разработки для банков и крупного бизнеса, гарантируют высокую надежность, стабильность и безаварийность работы, а также защиту данных от несанкционированного использования. Единая цифровая информационная среда для всех участников учебно-воспитательного процесса может (и должна) также поддерживать продолжающийся процесс целенаправленных изменений в работе школы. Прогнозирование, планирование и реализация в жизнь желаемых изменений становятся составной частью каждодневной работы педагогического коллектива. Работа школы в условиях непрерывных (хорошо спланированных) изменений превращается в норму. Исчерпывающая информация о ходе образовательного процесса позволяет работникам школы заранее распознавать потенциальные проблемы у отдельных школьников и своевременно принимать меры.

Таким образом, в основе новой информационной инфраструктуры школы лежат цифровая информационная образовательная среда, технологическая модель „1:1” вместе с другими информационными технологиями, которые поддерживают передовые педагогические и управленческие технологии, помогают профессиональному развитию педагогов.

ПРОГРАММА ISP

Программа ISP содержит пять ключевых элементов.

Разрушение барьеров. Корпорация „Microsoft” помогает школам преодолеть экономические и социальные барьеры, которые мешают подготовить учащихся к жизни и труду в условиях инновационной экономики, которая доминирует в XXI-ом веке.

Практический подход. ISP предоставляет школам путеводитель, который позволяет реализовать педагогическое видение, сформированное коллективом школы, и интегрировать ИКТ в образовательный процесс.

Двухлетнее обязательство. В течение двух лет школы, которые участвуют в программе, сосредотачиваются на достижении четырех основных целей: создание общественно-делового партнерства, пересмотр образовательных программ, проведение широкого диалога в экспертно-педагогическом сообществе, стимулирование экономического и социального развития путем решения задач образования.

Разработка процесса изменений. Школы получают методические материалы, которые помогают им найти возможные варианты решений проблем и выбрать оптимальные решения в конкретных условиях. Кроме того, школы получают помощь экспертов в ходе планирования необходимых изменений.

Распространение результатов. Корпорация „Microsoft” обеспечивает распространение результатов и уроков Программы, делает их доступными для школ по всему миру. Это позволит сформировать общедоступные ресурсы, которые помогают любой школе во всех странах.

Один из таких ресурсов – восемь мастерских, которые помогут вам преобразовывать школу, справляться с непрерывными изменениями, перевести их из катастрофических событий в события, не мешающие планомерному достижению поставленных целей (Диаграмма 8). Каждая мастерская помогает фиксировать рамку внутришкольного проекта изменений, включает выработку идей, планирование мероприятий, содержит ссылки на полезные ресурсы. Материалы для проведения мастерских опираются на опыт других школ проекта, которые можно назвать школами будущего. Эти школы выступают в роли школ-менторов.

Предлагаемые мастерские можно легко адаптировать к условиям своей собственной школы. Так, сегодня многие образовательные учреждения способны добиться заметного улучшения работы в рамках традиционной модели работы школы (Т-модель). Другие образовательные учреждения уже добились заметных учебных достижений в рамках Т-модели, исчерпали ее потенциал и готовы перейти на следующий уровень совершенствования своей работы. Они заинтересованы во внедрении и использовании инновационных педагогических практик, которые требуют существенного реформирования традиционного образовательного процесса (Р-модель). И те, и другие могут с успехом использовать предложенную систему мастерских для непрерывного совершенствования своей работы. Сравнение характеристик учебного процесса в рамках каждой из этих моделей приведено в Таблице 1.

Перечислим пять шагов процесса изменений в работе школы, которые предлагает программа ISP:

журнала с анализом хода и результатов урока. Это, в частности, облегчает работу при замещении учителей, повышает результативность занятий.

Учителя используют ЦОР для самостоятельного (индивидуально и в малой группе) знакомства школьников с учебным материалом, который представлен в различных форматах. Они побуждают учащихся постоянно задействовать техники учебной кооперации для освоения и закрепления нового, стремятся к тому, чтобы универсальные учебные действия стали нормой для школьников. Условия преподавания и роль учителя существенно меняются. Позиция „урокодателя” сменяется на позицию воспитателя и организатора учебного процесса. Повышая свое профессиональное мастерство, учитель стремится стать „мастером учения” и передать умение учиться своим ученикам.

У педагогов появляются условия для методической и исследовательской работы, одно из направлений которой – совершенствование и пополнение пакетов учебно-методических материалов и регламентов работы, используемых в школе. Другое направление – поиск результативных решений проблем, с которыми сталкиваются члены педагогического коллектива. Третье направление – подготовка и обоснование программ развития школы и составляющих ее мероприятий, анализ и оценка их результативности.

ИКТ превращаются в один из важнейших инструментов профессионального развития педагогов. Школьный портал используется учителями для работы в сетевых профессиональных сообществах,

повищення кваліфікації с применением дистанционных образовательных технологий. Сетевые методические объединения позволяют учителям различных школ обсуждать возникающие проблемы и искать их решения. Цифровая информационная среда школы интегрируется в общую информационную образовательную среду.

Как известно, лучшим местом профессионального развития учителей является их рабочее место в школе. Современная система взаимного наставничества учителей, использование техники „peer-coaching”¹⁰ помогает сделать эту работу максимально результативной. Этому также способствуют интернет-семинары и курсы.

Обязательные курсы повышения квалификации, куда учителей направляли по разрядке, отмирают. Умение педагога критически относиться к собственному и чужому опыту и строить траекторию своего профессионального развития становится важным показателем его подготовки, а планирование этой работы в личном календаре — его повседневной обязанностью. Высококачественные курсы профессиональной подготовки, которые ведущие педагогические центры предоставляют через Интернет, современный учитель совмещает с посещением профессиональных конференций, семинаров и других встреч педагогов на муниципальном, региональном или федеральном уровне. По мере своего профессионального роста педагога все лучше демонстрируют способности:

● анализировать и совер-

1). *Вовлечение и планирование.* Формируются отношения сотрудничества, складывается организационный механизм поддержки со стороны внешней среды школы (родители, местные и региональные руководители, представители бизнеса, другие образовательные учреждения и т. п.). Вырабатывается более широкое видение предполагаемых в школе изменений. Определяется объем потенциально доступных школе ресурсов, и на этой основе оценивается реалистичность и устойчивость предполагаемых нововведений. Проводится оценка всего собранного материала для определения содержания и масштабов осуществляемой инновации. Выясняется, что будет достигнуто при реализации разрабатываемых планов. В первую очередь рассматриваются возможности использования лучших учебно-методических материалов, методов и организационных форм учебной работы, новых педагогических и информационных технологий; возможности оптимальной организации физического пространства для проведения учебного процесса, возможности оптимального решения проблем управления нововведениями.

2). *Формирование видения.* В школе формируется общее видение возможных и желаемых изменений. Вырабатывается совместное представление о том, в чем состоят образовательные результаты, и что такое „учение в школе XXI-го века”. Для этого всесторонне рассматриваются процессы образовательных инноваций и лидерства, необходимые, чтобы успешно инициировать и обеспечить устойчивость процесса изменений. Определяются отправные точки в области школьной культуры, педагогики и проектной работы, а также формируется представление о том, как будет оцениваться успешность проводимой работы. Эти положения будут развиваться и уточняться на протяжении всего проекта.

3). *Изучение возможностей.* Выявляется и изучается опыт других школ (реальные педагогические практики и инновации). При этом рассматриваются все возможные, а не только близкие по типу, образовательные учреждения, где получены заслуживающие внимания результаты. Упор делается на рассмотрении учебных программ и учебно-методических материалов, на организации образовательного процесса и руководстве изменениями. Для осуществления этой работы формируется экспертная поддержка с привлечением местных, региональных и международных экспертов. Их задача — помочь найти источники такого опыта и ранжировать их с точки зрения интересов конкретного образовательного учреждения.

4). *Реализация.* Идеи и планы воплощаются в жизнь. Состав и продолжительность отдельных мероприятий в различных школах могут заметно различаться и включать в себя, например, строительство и перепланировку учебных помещений, переподготовку педагогического и вспомогательного персонала, развитие технологической инфраструктуры, освоение новых педагогических практик.

5). *Оценка хода и результатов внедрения инновации.* Анализируется процесс осуществления разработанных планов. Достигнутые показатели соотносятся с ранее установленными показателями результативности и успешности работ по преобразованию школы. Успехи развития школы сравниваются с успехами развития других аналогичных школ. Разрабатываются предложения по дальнейшему развитию школы, уточняется видение будущего.

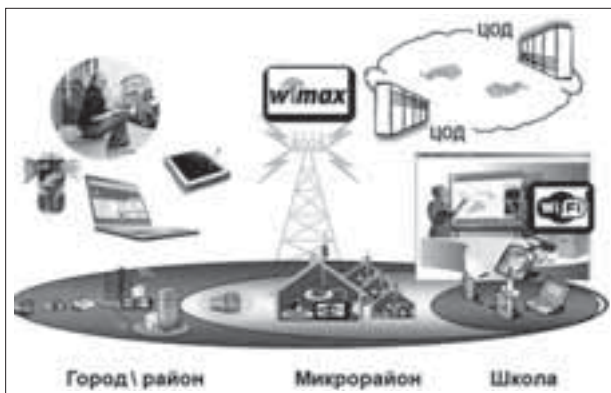
¹⁰ <http://webserver3.ascd.org/ossed/peercoaching.html>.

Інноваційна школа

Міжнародна конференція „Ефективна школа: фактори успіху”

Діаграма 7
Мобільний
доступ к сетевым
центрам
обработки данных
(ЦОД) и ресурсам
школьной
цифровой среды

шенствовать практику преподавания;

- пользоваться советами коллег и наставников, учитывать их мнение;
- выявлять и компенсировать свои профессиональные дефициты;
- следить за инновациями и вводить их в свою педагогическую практику (если

преимущества нового доказаны).

Ясно, что учитель нуждается в полной мере овладеть умениями и навыками человека XXI-го века. Требования, предъявляемые к педагогу, — это требования к компетентному и успешному менеджеру, которых так не хватает в инновационных сферах бизнеса. Хороший учитель сможет успешно работать не только в школе, но и в других сферах, что делает его позицию на рынке труда весьма привлекательной. Prestиж педагогов будет неизбежно расти, что, в свою очередь, приведет к изменениям в системе оплаты труда, сделает школу конкурентоспособной, привлекательной для высококвалифицированных профессионалов.

ШКОЛА БУДУЩЕГО СЕГОДНЯ

Идея школы с индивидуализированной системой учебной работы не нова. Этот подход пытались и продолжают пытаться реализовать с помощью «бумажных» технологий многие инновационные школы. Развитие новых информационных технологий делает эту модель доступной и для массовой школы. Индивидуализированная система уже реализована во многих школах Австралии, Европы и США. В предстоящем десятилетии распространение новой модели школы станет одним из основных трендов развития мирового образования [7, 8].

Многие работники школы хорошо понимают, что современное общество и все его институты находятся в процессе непрерывной трансформации; что изменения в жизни образовательных учреждений неизбежны, а возвращение к «стабильно-

Таблица 1

Т-модель	Р-модель
Направляется учителем	Направляется учащимся
Изложение знаний	Добывание знаний
Учащийся потребляет мультимедийный контент	Учащийся производит мультимедийный контент
Соревновательность учащихся	Партнерство учащихся
Оценивается учителем	Взаимная оценка и самооценка
Формализация отношений, избегание неформальных отношений	Весь континуум формальных и неформальных отношений
Движение из класса в класс по учебным годам	Вызов индивидуальным возможностям
Единый курс обучения	Разнообразие образовательных траекторий
Использование единого общего стиля учения	Широкий выбор возможных учебных стилей
Работа в разновозрастных группах	Работа с ровесниками и в разновозрастных группах
Индивидуализация по усмотрению учителя	Индивидуализация по выбору

сти» не только невозможно, но и нежелательно; что пришла пора решать непростую задачу превращения школы в структуру, способную к изменениям, в обучающуюся организацию. В 70-е годы прошлого века, когда Д. Шён описывал связанные с этим проблемы [7], еще можно было сомневаться в его пророчестве о том, что нестабильное состояние стало постоянной данностью, что изменения неизбежны, и нам уже не удастся вернуться к жизни в мире «устойчивого состояния». Но сегодня его слова о необходимости не просто трансформировать наши институты в ответ на изменяющуюся ситуацию и предъявляемые к ним требования, но и превратить их в институты, способные к изменениям, сделать их обучающимися системами, стали руководством к действию.

Одной из главных отличительных особенностей школы будущего является ее постоянная готовность к управляемым изменениям. Можно сказать, что школа XXI-го века – это школа, где педагогический коллектив и местное сообщество, без специальных „указаний сверху”, сами осознанно, планомерно, день за днем строят свое будущее, будущее школы и своих учеников.

Первыми в бизнес-сообществе изменениями научились управлять высокотехнологичные корпорации, которые сегодня готовы прийти на помощь школе. Весной 2007 года корпорация „Microsoft” объявила о Программе поддержки инновационных школ (InnovativeSchoolProgram)¹¹.

¹¹ Подробнее об этой Программе можно прочесть в Интернете (www.microsoft.com/education/innovativeschools.mspx).

Ее задача – помочь школам стать школами XXI-го века

и самим осознанно творить свое будущее. Программа поддержки инновационных школ (ISP) – часть более широкой инициативы, которую в корпорации «Microsoft» называют Партнерство в образовании – PiL (Partnership in Learning). В рамках программы ISP корпорация „Microsoft” помогает отдельным школам и образовательным сообществам успешно пройти через процесс необходимых преобразований, предоставляя для этого типичные решения и развернутые планы их осуществления. Можно сказать, что ISP предоставляет школе путеводитель, который помогает ей уверенно двигаться в будущее (см. врез).

Другой ценный ресурс развития, который предоставляет участникам Программа ISP, – ежемесячные виртуальные университеты. Здесь ведущие мировые спе-

**ЗА УМЕНИЕ РАБОТАТЬ
С ЛЮДЬМИ Я ГОТОВ
ПЛАТИТЬ БОЛЬШЕ,
ЧЕМ ЗА ЛЮБОЕ
ДРУГОЕ УМЕНИЕ НА
СВЕТЕ**

Дж. Рокфеллер,
американский бизнесмен

Диаграмма 8
Мастерские,
предлагаемые
участникам
Программы под-
держки инноваци-
онных школ

ЛИТЕРАТУРА

1. Концепция долгосрочного развития Российской Федерации до 2020 года (<http://www.economy.gov.ru/mines/activity/sections/strategicPlanning/concept/>).
2. Pedagogy and ICT Use in Schools around the World: Findings from the IEA SITES 2006 Study / N. Law, W.J. Pelgrum, T. Plomp (eds.). Hong Kong: CERC & Springer, 2008.
3. Papert S. Constructionist Learning. Cambridge, MA: The Media Laboratory, MIT, 1990.
4. Hanushek E., WuYmann L.. The Role of Education Quality in Economic Growth. World Bank Policy Research Working Paper. 2007. N 4122 (<http://info.worldbank.org/etools/docs/library/242798/day1hanushekgrowth.pdf>).
5. Progress in International Reading Literacy Study. PIRLS 2006 Encyclopedia: A Guide to Reading Education in the Forty PIRLS 2006 Countries (http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/graphics/Publications/P06Encyclopedia.pdf).
6. The High Cost of Low Educational Performance: The Long-run Economic Impact of Improving PISA Outcomes. Paris: OECD, 2010.
7. Schon D. Beyond the Stable State. Public and Private Learning in a Changing Society. Harmondsworth: Penguin, 1973.
8. DeLorenzoR.A., BattinoW.J., SchreiberR.M., Carrio G. Delivering on the Promise: The Education Revolution. Blumington, In.: Solution Tree Press, 2008.
9. Lloyd M. Schooling at the Speed of Thought: A Blueprint for Making Schooling More Effective. L.: Spiderwize, 2010.

Александр Уваров
Индивидуализация образовательной работы: ключевые составляющие трансформации школы

В этих заметках автор подчеркивает, что в современном мире вложения в реформирование образования дают очень высокую отдачу, а также предлагает обсудить несколько составляющих трансформации школы, которые можно назвать ключевыми. Они вытягивают за собой всю цепь необходимых преобразований, которые необходимы для качественного совершенствования учебно-воспитательного процесса, на деле ведут к формированию новых образовательных результатов, повышению образовательных достижений школьников, их успешной подготовке к жизни в условиях инновационной экономики.

Ключевые слова: трансформация школы, инновационная экономика, новые образовательные результаты.

Aleksandr Uvarov
Individualization Of The Educational Work: Key Components Of The School Transformation

The author emphasizes education reformation to be highly profitable investments of our time. Some components of the school transformations which can be considered the key ones are suggested to be discussed. Those components cause numerous innovations required for improving the study process. The key components of the school transformation lead to developing new educational results, rising educational achievements of the schoolchildren and assist the latter in getting prepared properly to living in the conditions of the innovative economy.

Key Words: school transformation, innovative economy, new educational results.

циалисты и наиболее продвинутые участники программы делятся опытом решения проблем, возникающих в процессе инновационных преобразований школы. Здесь обсуждаются *наиболее острые вопросы*, среди которых:

- использование автоматизированной информационной системы школы для управления учебно-воспитательным процессом;
- инновационные практики учения и обучения;
- перспективные технические решения и информационные технологии для школы;
- индивидуализация образовательного процесса;
- преобразование внутри-школьной среды;
- профессиональное развитие педагогов;
- примеры удачных инновационных педагогических решений в разных странах и т. п.

Участники программы ежемесячно обсуждают ход своей работы с использованием веб-конференций, а также имеют возможность лично встретиться друг с другом и обменяться опытом на региональных и всемирных форумах, которые организывает для них корпорация „Microsoft”.

Сегодня Программа ISP разворачивается во многих странах, и каждая школа сможет стать ее участником, воспользоваться ее результатами. Школы, которые допускаются к участию в программе, проходят отбор, в ходе которого они описывают свое видение будущего, рассказывают о своем лидерском потенциале, а также об опыте использования ИКТ для решения задач развития своей школы.

ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЮВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ

У статті розглядаються проблеми розвитку компетенцій та тренінг як засіб їх удосконалення. Представлено тренінговий модуль¹ з тайм-менеджменту в контексті персонального розвитку та вміння управляти власним часом.

Ключові слова: компетенція, компетентність, тренінг, тайм-менеджмент, персональний розвиток.

Компетенції і компетентності фахівців є сьогодні основним об'єктом дискусій в галузі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців як у країнах Європи, інших країнах світу, так і в Україні. Це стосується, насамперед, організаторів навчання різних рівнів, тому що в епоху глобалізації та уніфікації професійних стандартів і стандартів діяльності гостро постає проблема удосконалення компетенцій тих, хто навчає.

Думки вчених репрезентують різні погляди на структуру компетенцій і переконують у доцільності застосування системного підходу й аспектного аналізу до вивчення феномену з метою з'ясування його сутності та структури, а також пошуку шляхів їх удосконалення [2–7].

¹ Авторський тренінговий модуль розроблено на основі теоретичних матеріалів з книги: Архангельский Г. А. Организация времени. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 448 с.: ил.

² *Двовекторність* – авторський термін, був уведений (Павленко О.О., 2010) свідомо з надією на сприйняття його і впровадження в науковий обіг.

Компонентно-структурний підхід, згідно якого сутність тих чи інших компетенцій фахівців у певних галузях розглядається нами, як динамічна система, що постійно розвивається й удосконалюється, дає змогу говорити про функціональність, яка має

значний вплив на феномен компетенцій. Уперше зазначений підхід відкрив можливість також представити двовекторну² структуру компетенції, а саме: розрізнити компетенції фахівця і компетенції посади.

На нашу думку, визначаючи компетенцію як *компетенцію фахівця*, мова йтиме про готовність фахівця до виконання певної діяльності з необхідним рівнем якості. Отже, акцентуються поведінка та відношення у певних ситуаціях, основою

**Олена
ПАВЛЕНКО**

Начальник відділу міжнародних зв'язків Академії митної служби України, професор кафедри державної служби та митної справи, доцент кафедри іноземних мов, виконавчий директор Регіонального навчального центру Всесвітньої митної організації, доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук

Інноваційна
школа

УДК: 378.147:339.543

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2012

СТРУКТУРА ТРЕНІНГОВОГО МОДУЛЯ:

№п/п	ВИДИ РОБІТ	Тривалість (хв.)	Оснащення
1. 1.1. 1.2. 1.3.	Вступ у тренінг Представлення тренерів та привітання (очікування; від імені якоїсь речі розповідь про її господаря) Презентація тренінгу з тайм-менеджменту як елементу кар'єри та розвитку організації шляхом узагальнення і акцентування базових характеристик з привітань учасників (місія, ціль, завдання, очікувані результати).	5 хв. 15 хв. 3 хв.	стікери, кулькові ручки Фліпчарт, папір А-3 – чотири листи, 2 маркери.
2.	Вправа „Відчуття часу”	10 хв.	годинник із секундоміром
3. 3.1. 3.2. 3.3 3.4 3.5.	Вправа „15 років по тому”. Інформаційне повідомлення „принцип Парето”. Вправа „Вікно Ейзенхауера або Мої справи”. Інформаційне повідомлення „Сходишки тайм-менеджменту”, притча про С. Спілберга. Інтерактивне повідомлення з вправами „Особистий реінжинірінг або Створюємо передумови для успіху”.	15 хв. 3-5 хв. 5 хв. 3-5 хв. 20 хв.	Фліпчарт, папір А-3 – чотири листи, 2 маркери Фліпчарт, папір А-4 для кожного учасника
4.	Інтерактивне повідомлення „Поглиначі часу” Управління власним часом Підведення підсумків.	10 хв.	
Додаткова інформація та матеріали – Приклади ефективного управління часом.			
Очікуваний результат Учасники тренінгу оволодіють деякими прийомами ефективного управління часом, прийомами самоменеджменту; удосконалять власну комунікативну компетенцію.			

яких розглядається рівень сформованості тієї чи іншої компетенції фахівця та можливості її удосконалення. Ми дійшли висновку, що сутність, наприклад, комунікативної компетенції як компетенції фахівця полягає в тому, що вона виступає поведінковою компетенцією (особистісною компетенцією): „Я знаю, *ЯК* себе поводити”. Поведінкові компетенції визначаються як „відносно сталі характеристики особистості, причинно пов’язані з ефективним або відмінним виконанням роботи” [6, С. 9].

У випадку, коли будь-яка компетенція розглядається як **компетенція посади**, на наш погляд, йдеться про вимоги, які необхідні для успішного виконання виробничих завдань згідно посади, тобто про стандарти роботи і процесів для певного рівня посад. В основу вимог мають бути покладені функціональні обов’язки, знання, вміння та досвід. Вважаємо за потрібне зазначити, що сутність компетенції, як компетенції посади, полягає в тому, що вона виступає функціональною (процесуальною) компетенцією (навички або ноу-хау) і включає те, що “людина, яка працює в цій професійній сфері, має бути спроможна зробити...[і] здатна продемонструвати” [там само, С. 9]. Ми дійшли висновку, що можна відзначити ієрархічність двовекторної структури компетенції, а саме: компетенція посади шляхом застосування стандартів роботи і процесів визначає необхідний рівень компетенції фахівця.

Зважаючи на вище викладене та враховуючи думки практиків-фахівців з розвитку людських ресурсів (HR-менеджерів) щодо тренінгу як одного з найдієвіших засобів удосконалювання компетенцій, нами було апробовано тренінговий модуль з

тайм-менеджменту в контексті персонального розвитку та вміння управляти власним часом, який і пропонується увазі організаторів навчання з метою його подальшого впровадження в системі підвищення кваліфікації педагогів та каскадного навчання.

Тренінговий модуль „ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ У КОНТЕКСТІ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ”

Мета:

Надати учасникам знання з тайм-менеджменту в контексті персонального розвитку та вміння управляти власним часом.

Завдання:

- Ознайомити учасників з підходами до планування часу; прийомами самоменеджменту;
- Ознайомлення учасників з „квадратами важливості” та так званими „поглиначами часу”;
- Ознайомлення з „принципом Парето”;
- Набуття навичок управління часом через виконання практичних вправ.

Тривалість: 1 година
30 хвилин.

Оснащення: фліпчарт, папір А-3 та А-4 – по чотири листи; ручки, 2 маркери.

ХІД РОБОТИ

1.1. Загальне привітання тренерів (5 хв.):

Тренер вітає учасників та розпочинає роботу з таких слів: „Доброго ранку. Хотілося б почути, які у вас сьогодні очікування від тренінгу за темою „Тайм-менеджмент”? Кожен з вас отримає зараз стікер. На ньому напишіть, будь ласка, від одного до трьох ваших очікувань. Давайте вивісимо їх на дошку, щоб потім повернутися до них.” (Стікери тренер готує заздалегідь. Це прямокутники невеликих розмірів, на яких надруковано запитання „Які Ваші

ПРИНЦИПИ ОСОБИСТОГО РЕІНЖИНІРІНГУ

Послідовність дій тренера: він записує по черзі кожен з 7 фактів, які слід враховувати під час відпрацювання й удосконалення свого власного стилю роботи (Додаток 2), після чого пропонується для виконання відповідна вправа. Як підсумок після кожної виконаної вправи демонструється відповідний принцип. Наступний крок: тренер дає своє підсумкове інформаційне повідомлення як узагальнення результату роботи групи (таким чином, на фліпчарті будуть стисло занотовані 7 принципів особистого реінжинірингу і 7 фактів, які слід враховувати під час відпрацювання й удосконалення свого власного стилю роботи).

Факт 1. Ефективність людини залежить від різного роду ритмів: денного, тижневого, річного.

(Більш докладна інформація до теми на сайті www.improvement.ru/bibliot/kozlovsk.shtm).

Вправа 1. „Наші ритми” (3 хв.).

Тренер пропонує учасникам згадати і записати на стікерах: 1) які справи вони роблять щоденно і о котрій годині; 2) яку діяльність вони виконують регулярно щотижня. Коли саме; 3) що вони роблять щорічно, приблизно в однаковий термін (період часу). Учасники після виконання завдання розкладають стікери 1–3 на три різні купи. Тренер зазначає, що наочно видно: є багато справ, які ми робимо з певною регулярністю, ►

тобто в денному, тижневому або річному ритмах. Це означає, що саме на них слід орієнтуватися під час організації діяльності, намагатися „вписати” в них логічно завершені одиниці діяльності (проекти, етапи проектів), запланувати їх завершення на час завершення біологічних періодів. Так, використання ритмів на „макрорівні” у плануванні дня, тижня дозволяє створити автоматизм, звичність виконання відповідних справ (наприклад, щоденної фізичної зарядки, щотижневої оперативки або засідання шкільної ради) і тим самим підвищити ефективність їх виконання. Крім того, знижуються витрати уваги і пам'яті на ці справи – напрацьований ритм вам підкаже, що прийшов час їх зробити.

Приклад „Власний досвід” (Додаток 3)

Тренер показує Принцип 1.: Управляйте ритмами діяльності.

На фліпчарті тренер записує принцип 1. – створення передумов успіху (форму листка наведено у Додатку 2).

Факт 2. Працездатність людини змінюється в часі.

Вправа 2. „Чи знаєте ви свої біоритми?”

Тренер пропонує учасникам згадати свій останній тиждень і записати години піку активності, години спаду активності протягом дня. Тренер пропонує прочитати декільком бажаючим те, що вони записали і, апелюючи до цих записів, продовжує інформаційне повідомлення.

Протягом основних біологічних ритмів (дня, тижня, року) працездатність людини змінна, що також слід урахувати під час організації діяльності. Денні біоритми нарастають з 4.00 години ранку приблизно до 10.30 год. ранку, а потім з 15-ої години до 18.00 години, тобто найбільш продуктивні періоди: з 4.00 до 13.00 години і з 15.00 до 20–21.00 години.

Далі з метою утримання уваги тренер наводить один або декілька **прикладів** (Додаток 4), а після цього висловлює побажання, щоб учасники до запропонованої інформації додали своє самостійне бачення власних біоритмічних переваг і звичок. Для цього достатньо 1–2 тижні оцінити свою працездатність протягом дня, малюючи приблизний графік активності, і таким чином виявити притаманні саме йому закономірності.

Тренер показує Принцип 2.: Вивчіть свій оптимальний режим дня і використовуйте ці знання при плануванні діяльності.

Факт 3. Людині притаманна певна ступінь інертності.

Вправа 3. Тренер: Уявіть собі, що вам належить виконати важливу і важку, велику роботу. Вона потребує значних інтелектуальних зусиль, концентрації розумових зусиль. Слід включитися, перейнятися справою. Це знайомо всім, хто писав як мінімум курсові та дипломні роботи.

Згадайте і скажіть, хто бажає, що ви робите для полегшення «втягування» в роботу? Що допомагає вам налаштуватися? ▶

очікування від тренінгу сьогодні?”)

1.2. Налаштування на тему (15 хв.): тренер пропонує учасникам уявити себе річчю та далі, по колу, від імені речі розповісти про так званого свого господаря, але з акцентом на те, як ця річ допомагає своєму господарю управляти часом. Тренери починають першими розповідати один про одного, наприклад: „Я – фліпчарт. Моя хазяйка Ольга дуже дбає про результативність кожного спілкування, вона часто мною користується, щоб швидше і наочніше донести інформацію до співрозмовників, щоб зекономити час.” Другий тренер: „А я – маркер. Моя хазяйка Ірина виділяє мною головне або маркує послідовність. Я широкій допомагаю економити час і бути завжди послідовною”. Наприкінці один з тренерів підсумовує, що група вже зазначила багато ключових моментів, які саме їй допомагають „працювати на нас” знанням з тайм-менеджменту.

До уваги тренера!

Важливо пам'ятати, що в разі, якщо учасник, називаючи предмет, не може знайти відповідне дієслово (або словосполучення) ЯК ця річ допомагає своєму хазяїну управляти часом, тренер може закінчити фразу за нього (не кожного разу). Завданням тренера є дати місток до ключових слів з теми „Тайм-менеджмент” (планувати, економити час, управляти часом, укладати плани, розвиватися, кар'єрний успіх і планування (кар'єрний менеджмент), аналіз можливостей тощо).

1.3. Презентація тренінгу з тайм-менеджменту як елементу кар'єри та розвитку організації шляхом узагальнення й акцентування базових характеристик з привітань учасників (місія, ціль, завдання, очікувані результати) (5 хв.).

Тренер: Ми з вами назвали головні характеристики тайм-менеджменту, а тим самим з'ясували, в чому нам допомагає тайм-менеджмент — планувати, економити час, управляти... Я переконаний, більше і точніше ми зможемо сказати наприкінці цього заняття.

На фліпчарті тренер пише назву „Я допомагаю управляти часом — яким чином/чим саме?” та нотує висловлені думки:

- тайм-менеджмент допомагає:
  - швидше і точніше донести інформацію,
  - зекономити час,
  - бути послідовним...

Тренер акцентує увагу на тому, що цей перелік вони ще доповнять.

2. Вправа „Відчуття часу“ (10 хв.).

Тренер пропонує декільком бажаючим та іншому тренеру виконати вправу на „відчуття часу”. Тренер запрошує учасників гри сісти на стільці, заплющити очі. Коли, на їх думку, хвилина пройде, вони піднімають руку. Інші учасники тренінгу спостерігають за часом.

Після закінчення вправи тренер підводить підсумок: 1) хто з учасників і наскільки помилився при визначенні 1 хвилини, 2) що час кожен з нас відчуває по-різному, але тре-

Тренер записує все, що називає група і підсумовує, що це можуть бути і суто **технічні** вправи/дії (розкладання документів; кава + обмірковування майбутньої розмови), і **змістові** (правка результатів попереднього етапу роботи, внесення в нього незначних необхідних змін, які були залишені для етапу „розкачки”).

До уваги тренера!

Слід відзначити, що ці закономірності „розкачки і втягування” працюють і на високих рівнях планування — за деякий час до великого серйозного проекту слід починати виконувати невеликі справи, які так чи інакше пов'язані і дозволяють поступово на нього „налаштуватися”.

Тренер показує Принцип 3. Враховуйте інертність людини: усвідомлено „втягуйтеся” у масштабну роботу і захищайте її від переривань.

Факт 4. Людині необхідно відновити сили.

Вправа 4. Тренер спонукає учасників назвати, що вони роблять під час невеличких перерв на відпочинок, які їм необхідні протягом дня. Висловлюються бажаючі.

Зворотній зв'язок: інформація тренера.

Цей Факт 4. на рівні поточної щоденної діяльності означає необхідність невеликих перерв на відпочинок. Як правило, оптимальний режим — 3–5 хвилинна перерва раз в 1–1,5 години. Найкращий відпочинок — викинути з голови всі справи, порухатися, зробити декілька фізичних вправ або просто подивитися у вікно. Сила переключення уваги може варіюватися — від виходу з приміщення на вулицю до простого розгрібання дрібних справ як відпочинок від складнішої справи. Також може варіюватися частота переключень — людям з більш рухливим психотипом переключення необхідні частіше, з більш стабільним — рідше.

Для більш високих рівнів планування можна сформулювати ще один **принцип: бездефіцитності сил**. До кінця кожного з основних біологічних періодів (дня, тижня, року) слід повністю відновити сили, що витратили в поточному періоді. Якщо у вівторок і середу був „аврал”, то в четвер і п'ятницю слід знизити звичайне навантаження, щоб підійти до кінця тижня з приблизним звичним рівнем втомленості й гарантовано відновити сили протягом вихідних днів. За невиконання принципу бездефіцитності накопичується довготривала втома, що може перерости у хворобу. Зростання показників особистої ефективності відбувається не лінійно, а хвилеподібно. Важливо вірно уловлювати „приливи” і „відливи”, відповідно варіюючи навантаження.

Як **приклад**, і з метою сфокусувати увагу на роботі учасників, тренер двом бажаючим дає картки. На одній написано історію (Приклад 4., Додаток 5), яку одному учаснику пропонується виразно зачитати. Завданням групи є прокоментувати з наукової точки зору, навіщо герой історії це робив. Після декількох коментарів інший учасник зачитує зі своєї картки коментар, рекомендований тренером. ▶

Далі тренер продовжує думку: отже, зростання показників особистої ефективності відбувається не лінійно, а хвилеподібно. Важливо правильно уловити „приливи” і „відливи”, відповідно варіюючи навантаження. Зручно прив'язати один цикл зміни навантаження до половини біоритмічного циклу. Тобто поступово підвищувати навантаження протягом першої половини дня; ближче до обіду плавно його знизити і піти на відпочинок. У другій половині дня аналогічно. Але розпочинати можна вже з більш високого рівня навантаження. Аналогічний підхід можна використовувати і до тижня, року та до інших періодів.

Тренер показує Принцип 4. Управляйте робочим навантаженням так, щоб до кінця кожного біологічного періоду сили повністю відновлювалися. Збільшуйте і зменшуйте навантаження лише плавно.

Факт 5. Запас уваги людини обмежений.

Тренер підкреслює, що найважливішим конкретним прикладом втоми і перевантаження є втома і перевантаження уваги (велика кількість нагадувань про справи, уривки думок тощо, які перевантажують увагу людини, не дають можливості зосередитися, викликають стрес). Є декілька простих прийомів, які дозволяють послабити цей тиск і вивільнити ресурси уваги для дійсно важливих справ.

Вправа-гра 5. „Ресурси уваги” (див. Додаток 6).

Мета: показати прийоми економії ресурсів уваги.

Хід гри: Тренер викликає трьох бажаючих і роздає їм картки з індивідуальними завданнями. На виконання роботи відводиться 2 хв. Потім тренер пропонує кожному з учасників цієї гри зачитати, що він написав і сказати, що він робив. Після цього узагальнює інформацію щодо прийомів економії ресурсів уваги. Тренер записує їх на фліпчарті.

Прийом 1. – огляд і матеріалізація інформації.

Прийом 2. – переключення, забування проблеми.

Прийом 3. – підкреслене завершення справи.

Психологи називають це „закрити гештальт” (образ) – завершення деякої логічної цілісності, що дозволить легше викинути цю справу з зони підвищеної уваги і перейти до іншої справи.

Тренер показує Принцип 5. Економте ресурси уваги: концентруйтеся на завданні, що виконуєте, і забувайте про інше; намагайтеся не залишати „відкритих гештальтів”, що нагадують про себе і перевантажують увагу.

Факт 6. Час неоднорідний, ефективність залежить від контексту.

Вправа 6. Тренер запитує учасників, чи помічали вони, що, коли йдуть до іншого міста або просто переходять в іншу кімнату, вони випадково знаходять рішення проблеми, над якою довгий час „билися” до того? Бажаючі висловлю-

нування допомагає в цьому (приклад тренера, який був майже точним, відмірюючи 1 хв.). Тому слід навчатися планувати і відчувати час.

До уваги тренера!

Тренеру, який буде виконувати вправу слід заздалегідь потренуватися, щоб дійсно продемонструвати максимальну точність у відчутті 1 хвилини

3.1. Вправа „15 років по тому” (15 хв.).

Мета: допомогти окреслити свої цілі та засоби, зорієнтувати на пошук внутрішніх ресурсів для планування своїх життєвих цілей, успіхів, сфери діяльності.

Тренеру: Запропонувати учасникам уявити собі, де вони будуть у 2021 році. Уявити приміщення, меблі, оточення, місцезнаходження. Уявити, що він/вона робить, чим займається (якомога докладніше). Все це бажано записувати. Учасникам пропонується прислухатися до себе, своїх почуттів та записувати, якими вони стали, що вони вмюють, що знають; що з уявленої картинки в них є вже сьогодні, а чого ще треба набути.

Звернути увагу учасників на те, що, говорячи про мету, мають на увазі те, що людина *має* або *хоче мати*. Але успіх, у першу чергу, залежить від того, якою людина *є* та *ЩО* вона *робить*. *Мати-робити-бути* чи *бути-робити-мати*. Обговорення і місток до наступного інформаційного повідомлення, до думки: якщо хочеш щось мати, слід розуміти, що для цього треба зробити, які етапи пройти, а

тим самим, ким бути (професія, посада тощо).

3.2. Інформаційне повідомлення „принцип Парето” (1 хв.).

Останнім часом і на нашому пострадянському просторі стало звичним говорити про планування кар’єри, активне управління нею. Багато хто з нас чув про співвідношення 80:20 (так званій „принцип Парето”). Йдеться про те, що у процесі роботи за перші 20 % часу, що витрачається, досягається 80 % результатів. Останні 80 % часу, що витрачається, приносять лише 20 % загального результату. ІНАКШЕ КАЖУЧИ, 80 % витраченого часу (численні „другорядні” проблеми) ДАЮТЬ 20 % кінцевого результату. А 20 % витраченого часу (декілька „життєво важливих” проблем) ДАЮТЬ 80 % кінцевого результату. Стосовно повсякденної роботи це означає, що не слід братися спочатку за найлегші, цікаві справи чи ті, які потребують мінімальних витрат часу. Слід приступати до питань згідно їх значення і важливості: спочатку деякі „життєво важливі” проблеми, а потім вже – численні „другорядні”! Тренер пропонує виконати вправу.

3.3. Вправа „Вікно Ейзенхауера або Мої справи” (5 хв.).

Тренер пропонує учасникам на листочку прописати переліком ті справи, які йому потрібно виконати найближчим часом (перелік не обмежується кількістю, але обмежується часом на виконання вправи). Учасники пишуть. Потім

ються – тренер констатує далі: так, відіграла свою роль зміна обставин, що збило стереотипи та підказало нові ідеї. У робочих приміщеннях кожна деталь нагадує підсвідомості про звичні способи роботи, звичні стереотипи і не дає можливості за своїти нові думки або способи дії.

Дуже важлива зміна контекстів для правильного відпочинку. Тренер наводить Приклад 5 (Додаток 7), а після цього пропонує на стікері записати свою пропозицію щодо зміни контексту. Бажано, але не обов’язково, щоб вона могла бути корисна аудиторії слухачів.

Стікери вивішуються на дошку. Якщо є однотипні, тренер згрупує їх в одному місці. Далі тренер просить одного, хто бажає, зачитати для всієї групи пропозиції. Після цього проголошує і записує на фліпчарті Принцип 6.

Принцип 6. Керуйте зміною контекстів: використовуйте їх для пошуку нових думок та відпочинку.

Факт 7. Стан людини суттєво впливає на її діяльність.

Уява людини тісно пов’язана з дією, тому, щоб налаштувати себе на якусь роботу/дію, слід її уявити, як мінімум, головні етапи та досконало обміркувати перші кроки. І навпаки, щоб щось не відбулося, про це слід менше думати і говорити. Саме через зв’язок уяви з дією людині, яка йде вузькою колодою небезпечно кричати: „Не впади!” Мозок відобразить це, а тіло повторить дії, що з’явилися в думках. Краще підтримувати такими словами: „Йди впевненіше!” Аналогічно не слід говорити собі: „Я це не можу”, значно краще і результативніше: „А чому б не спробувати?”. До подібних способів самоналаштування відносяться також „вивчити до кінця цього тижня 50 німецьких слів”, або „скласти іспит з психології на відмінно”.

Також самоналаштуванню допомагає максимально можливе використання дієслів, тобто слід під час планування записувати не „зустріч з Петровим”, а „узгодити з Петровим питання Х”. Важливо, щоб формулювання запису максимально спрямовувало на результат (не „15.00 год. обговорюємо пропозиції з педрадою”, а „15.00 год. сформулювати і затвердити пропозиції з педрадою”). Завдяки такому прийому ви мотивуєте на *результативну дію*.

Тренер показує Принцип 7. У думках налаштувайтесь на майбутню роботу, уявляйте собі максимально наочно, образно та відчутно бажаний результат – цим ви запрограмуєте себе на його досягнення.

Зворотній зв’язок:

Далі тренер звертає увагу на те, що корисний не принцип, про який почули або прочитали. Корисний той принцип, який перетворився в навичку, сталу звичку. Тренер може навести метод „Бенджаміна Франкліна” (Приклад 6, Додаток 8).

тренер пропонує їм у колонках II і III визначити та відмітити відповідними літерами В (важливо) та Т (терміново) свою оцінку кожної справи.

I. Справи, що необхідно виконати	II.	III.
1.		
2.		
3.		

Після цього тренер пропонує звернутися до так званого „вікна Ейзенхауера” (малює чотирикутник на фліпчати та розділяє його

на чотири частини, потім маркером проставляє цифри I, II, III, IV). Принцип вікна полягає в тому, що всі завдання, справи розподіляються на 4 групи за ступенем важливості і терміновості.

Тренер: Коли ви визначилися зі справами, слід зважити на те, що ви будете з ними робити:

I. Важливі і термінові справи **робимо самі**.

II. Термінові, але не важливі **делегуємо** комусь.

III. Важливі, але не термінові **плануємо**.

IV. Не важливі і не термінові справи **не робимо зовсім**.

Візьміть це на озброєння.

Тренер переходить до необхідності планувати своє майбутнє, свою кар’єру, активно управляти нею. Відзначає місце досвіду як менеджера в побудові кар’єри (робиться акцент на тому, що це етап і певний досвід лідерства, коли можна робити помилки).

3.4. Інформаційне повідомлення „Сходінки тайм-менеджменту” (5 хв.).

В японській мові з’явилося нове слово „кароши”, яке означає смерть від перевтоми на роботі. Перевантаження, стрес, зростання тривалості робочого дня – постійні супутники сучасного фахівця, насамперед лідера, керівника, менеджера.

Ми працюємо багато і старанно, але чи завжди робота дає результати? Скільки разів хотілося все кинути? Чи неминуча така платня за успіх у сучасному світі, за конкурентні переваги? На

Додаток 1

ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ ПЕРЕДУМОВ УСПІХУ

(принципи особистого реінжинірингу)

1. Управляйте ритмами діяльності.
2. Вивчіть свій оптимальний режим дня і використайте ці знання при плануванні діяльності.
3. Враховуйте інертність людини: усвідомлено „втягуйтеся” у масштабну роботу і захищайте її від переривань.
4. Управляйте робочим навантаженням так, щоб до кінця кожного біологічного періоду сили повністю відновлювалися. Збільшуйте і зменшуйте навантаження лише плавно.
5. Економте ресурси уваги: концентруйтеся на завданні, що виконуєте і забувайте про інше; намагайтеся не залишати „відкритих гештальтів”, що нагадують про себе і перевантажують увагу.
6. Керуйте зміною контекстів: використовуйте їх для пошуку нових думок та відпочинку.
7. Подумки налаштовуйтеся на майбутню роботу, уявляйте собі максимально наочно, образно та відчутно бажаний результат – цим ви запрограмуєте себе на його досягнення.

Додаток 2

СИМ ОСНОВНИХ ФАКТІВ, які слід враховувати під час відпрацювання й удосконалення свого власного стилю роботи:

1. Ефективність людини залежить від різного роду ритмів: денного, тижневого, річного.
2. Працездатність людини змінюється в часі.
3. Людині притаманна певна ступінь інертності.
4. Людині необхідно відновити сили (принцип бездефіцитності сил).
5. Запас уваги людини обмежений.
6. Час неоднорідний, ефективність залежить від контексту.
7. Стан людини суттєво впливає на її діяльність.

цьому занятті ми продемонструємо, що можна досягати високих результатів у короткі терміни і не страждати від стресів, повністю радіти життю.

Оволодіння відповідними технологіями, у тому числі із самоменеджменту, тайм-менеджменту потребує деякого часу, але це ваші інвестиції в самого себе, у свій успіх і свій розвиток, тому вони обов'язково окупляться.

Лайф-менеджмент (life-management), **самоменеджмент** (self-management) – комплексна технологія управління собою, управління своїм життям. Відмінність від тайм-менеджменту: **тайм-менеджмент** у вузькому розумінні – управління часом; в широкому розумінні – технологія організації, побудова структури діяльності, яка оперує абстрактними поняттями (мета, план, ресурси тощо). Самоменеджмент – більш конкретна, предметна технологія самоуправління, яка може включати, наприклад, „управління емоціями”, „навички переговорів”, сходинок тайм-менеджменту, на чому ми зараз і зупинимося.

Сходинок тайм-менеджменту – модель управління собою, яка розбиває особистий тайм-менеджмент на три рівні: **ефективність** (управління термінами, завданнями, ресурсами часу, продуктивністю праці тощо), **стратегія** (визначення особистої стратегії і довгострокових цілей), **філософія** (визначення особистих цінностей).

Модель дозволяє зв'язати світоглядний і оперативний рівні в діяльності та управління власним часом.

Тренер розповідає або зачитує зі стікера притчу про Стіва Спілберга (як приклад і розрядка): коли ще С. Спілберг не досяг успіху, він кожного дня ходив до Голівуду як на роботу і представлявся режисером. З часом його так і запам'ятали. А коли прийшлося вибирати між сценарієм невідомо-

Додаток 3

ПРИКЛАД „ВЛАСНИЙ ДОСВІД”

Голова ради директорів навчається у немовлят

Сергій Козловський, генеральний директор софтверної компанії „Нілітіс”, Мінськ. Уривок з інтерв'ю для сайту www.improvement.ru [1, С. 145–146].

Питання: *Сергію, чи не могли б Ви навести приклад, коли тайм-менеджмент відіграв у Вашому житті особливу роль?*

Відповідь: У 1997 році я перестрибнув декілька кар'єрних щаблів і став головою ради директорів декількох невеликих, але швидко зростаючих фірм. Навантаження було неймовірним. Людина витримати такого в нормі може, лише якщо розподілить свою календарну добу на декілька періодів, тобто буде спати декілька разів протягом доби, невеликими „порціями”.

Саме такий, розподілений упродовж доби, сон допомагає немовлятам упоратися з колосальним обсягом нової інформації, який вони отримують з навколишнього світу. Цим способом послуговувалися, наприклад, французький президент Жискард д'Естен і полководець О. В. Суворов.

Сказано – зроблено. Я навчився спати на роботі, поклавши голову на стіл. Ніякого кабінету в мене тоді не було. У цій кімнаті працювало тоді ще від 3 до 14 осіб. Але якщо заткнути вуха папером, змоченим у воді, то шум не заважає. 20 хвилин сну – і можна працювати далі.

Та ось, якось з-за океану телефонує мій шеф. І питає: „Спиш у робочий час?” „Сплю”, – відповідаю. І ми обидва розуміємо, що це не від спокійного життя. „Не потрібно, – радить, – знайди інший спосіб релаксації. Кава. Прогулянки в обід...”

Кава, прогулянки – ні, це не моє. Не той ефект. Тоді я зняв кімнату поряд з місцем роботи і почав спати на законних підставах. Коштувало це не дорого.

Так вдалося поєднати особистий тайм-менеджмент і корпоративний. А особлива роль тайм-менеджменту в тому, що навантаження я витримав завдяки запозиченню методів передового дитинства.

Додаток 4

Приклад 1.

Тренер: Цікаво цей ритм співставити з режимом роботи Боярської думи. Аж до кінця XVII ст. засідання починались з ранку, біля 4.00 години, і продовжувалися до полудня. Після цього відводився час на обід і денний сон; друга половина дня, приблизно до 20–21.00 години, присвячувалася домашнім справам.

Приклад 2.

Обов'язковий денний сон Уїнстона Черчилля його помічники мали право перервати з приводу не меншого, ніж початок війни.

Приклад 3.

Відомі приклади переходу на нестандартний режим дня на корпоративному рівні: директор фірми Mary Kay Cosmetics організувала Mary Kay Five O'Clock Club („клуб п'ятої години Мері Кей”), домовившись зі своїми топ-менеджерами телефонувати один одному о 5 годині ранку і таким чином починати робочий день.

До уваги тренера! Висловлення, яке тренер проговорює після цих прикладів: можливі сурогати, наприклад, 15–20-хвилинна дрімота, тикнувшись у щось м'яке на столі (нам усім це знайоме зі студентських років).

Додаток 5

Приклад 4.

Картка 1. (Історія) Рецепт особистого росту у великому тенісі одного топ-менеджера, чие основне хобі – великий теніс: „Як правило, я намагаюся грати з супротивником, який сильніший за мене. Але періодично граю декілька партій з рівним, після чого відчуваю сильне покращення якості моєї гри”.

Картка 2. (Коментар) У цьому випадку етапи гри з рівним давали можливість відпочити від основних навантажень і підготувати організм до нового етапу росту.

Додаток 6

Гра „РЕСУРСИ УВАГИ”

Картка 1. У голові кожного з нас „кружляє” велика кількість нагадувань про справи, уривки думок, ідей тощо. Якщо тобі прийшла в голову думка або інформація, що може знадобитися, запиши її.

Картка 2. Уяви, що тобі зараз одночасно потрібно вирішувати декілька питань, обмірковувати декілька думок, на горизонті маячить важка проблема. А ти береш участь у тренінгу і тобі це цікаво і корисно. Що ти зробив, щоб забути про проблеми?

До уваги тренера! Тренер тут „відловлює” відповідь: „Переключився”.

Картка 3. Розстав у послідовності твоїх пріоритетів, що ти частіше робиш, коли бажаєш підкреслити завершеність справи:

Викреслюю з Переліку („Перелік справ, які слід зробити”).

Зіжмакую і викидаю до корзини стікер-нагадування. Інше (що?) .....

мої людини і ним, перевагу віддали йому.

Також можна планувати відносини з потрібними людьми (знайомства, спілкування, відпустку, тощо).

3.5. Інтерактивне повідомлення з вправами „Особистий реінжинірінг або Створюємо передумови для успіху” (20 хв.).

Тренер на фліпчарті показує послідовно принципи особистого реінжинірінгу (передумови для успіху) (Додаток 1), кожен з яких він вводить **фактом і вправою** (1–7 відповідно). Усі 7 наведених у вірзах основних фактів вводяться послідовно (див. вірзи на С. 85–89).

4. Інтерактивне повідомлення „Поглиначі часу” (10 хв.).

Тренер об'єднує учасників у групи, роздає перелік „поглиначів часу” і пропонує міні-групам визначити, які з 10 перелічених факторів є для членів групи найбільш характерними. Далі шляхом порівняння результатів різних груп повторюються найбільш частотні для студентської аудиторії.

Зворотній зв'язок:

Тренер пропонує учасникам стати/сісти по колу і в декількох словах сказати, що кожен з них запланує зробити найближчим часом.

Тренер підводить підсумки, дякує за роботу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельский Г. А. Организация времени. 2-е изд. – СПб. : Питер, 2005. – 448 с.: ил.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2005. – 112 с.

3. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.

4. Developing Corporate Competence. William Tate, Gower, Aldershot, Hampshire, 1995. – 286 p.

Електронні джерела.

5. Борьба за таланты, или компетенции в компетенции HR-а. [Електронний ресурс]. – 24 січня 2007. – Режим доступу: URL <http://pocada.com.ua/news/1772/>. – Заголовок з екрана.

6. Гордеев М. Некомпетентность в компетенциях [Електронний ресурс] / М. Гордеев, М. Московчук, М. Соболев // Management.com.ua.: Интернет-портал для управлінців. – 14.12.2005. – Режим доступу до порталу: <http://www.management.com.ua/hrm/hrm115.html>.

7. Francoise Delamare le Deist, Jonathan Winterton. Что такое компетенции? (переклад Епугаєв Я. Ю.) / *Human Resource Development International, Vol. 8, No. 1, 27 – 46, March 2005.* [Електронний ресурс] // Интернет – журнал “HR-Portal”. – 17 листопада 2008. – Режим доступу: <http://www.hr-portal.ru/node/14330.html>

Павленко Елена

Тренинг как средство совершенствования компетенций

В статье рассматриваются проблемы развития компетенций и тренинг как средство их совершенствования. Представлено тренинговый модуль по тайм-менеджменту в контексте персонального развития и умения управлять личным временем.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, тренинг, тайм-менеджмент, персональное развитие.

Pavlenko Olena

Training as a means of improving the competencies

The problems of development of competencies and training as a means of their improvement are considered in the article. Training module on time-management is presented in the context of personal development and ability to manage personal time.

Key Words: competence, competency, training, time-management, personal development.

Додаток 7

Приклад 5. Метод „Зміна контексту”

Один з бізнесменів розповідав про те, як вони з партнером одного чудового дня прийшли до висновку, що „ще п’ять років такого життя – і їм обом можна буде бронювати місце на кладовищі”. У результаті вони встановили залізне правило: на час обідньої перерви виїжджати з офісу до гарного ресторану і протягом обіду забувати про поточні справи та обговорювати більш абстрактні або стратегічні питання. Таким чином, зміна декорацій допомагала переключитися з поточних проблем, на деякий час забути про них і добре відпочити. Така зміна „контексту” допомагає не лише освіжити увагу, але й збагатити свідомість новими враженнями, які необхідні для стабільної роботи мозку.

Додаток 8

Приклад 6. Метод „Бенджаміна Франкліна”

Бенджамін Франклін сформулював декілька чеснот, яких хотів би дотримуватися. На кожен тиждень він брав одну з них як основну і намагався протягом тижня її практикувати.

Аналогічно можна зробити з принципами організації праці: наприклад, виписати собі до органайзеру відповідну „думку на тиждень”, час від часу її перечитувати і намагатися використати її у своїх поточних справах. Таким чином, застосування деяких принципів ефективної роботи ви поступово доведете до автоматизму і вам не потрібно буде про них пам’ятати, щоб застосовувати.

На допомогу тренеру (як запасний матеріал, коли є додатковий час):

● Вправа „Успіх: необхідні і достатні умови”

Тренер запитує групу, з чого складається таке важливе явище, як успіх. Чи пов’язаний успіх з самореалізацією людини, з її кар’єрним зростанням? На фліпчарті у центрі аркуша він записує слово „успіх” і як промінці сонця нугує всі ідеї групи, а потім обводить контрастним маркером ключові для розкриття поняття „успіх” слова (вдача, результативність, ефективність, розвиток, нові можливості, результати, продуктивність праці) і повторює їх.

На фліпчарті тренер показує вислів (готує заздалегідь): *щоб досягти успіху слід бути ефективним і розвиватися. Ефективність досягається створенням правил і стереотипів; розвиток – їх руйнуванням.*

● Вправа „Аналіз власних можливостей” (Портфоліо можливостей) – 15 хв.

Тренер пропонує учасникам зробити **письмово** на папері А-4 *поетапний аналіз власних можливостей* у контексті власної кар’єри, наголошуючи: слід пам’ятати, що інші перебувають приблизно в аналогічній ситуації.

Тренер підбиває підсумки роботи: „Враховуючи результати аналізу власних можливостей, Ви можете поставити перед собою ясні цілі. Ставте перед собою високі цілі. Образливо буде терпіти невдачу не тому, що якесь завдання було нездійсненим а через те, що ви не спробували докласти необхідних зусиль. Звідси починається конкретне і деталізоване управління вашою власною кар’єрою, та перший крок на цьому шляху – самоаналіз”.

Якщо перед тим, як приступити до досягнення будь-якої мети, розписати всі свої дії, то з’являється зміст і наповненість кожного кроку, не будуть втрачені можливості досягати бажаного, і разом з тим буде проведено аналіз ресурсів, які необхідні, щоб бажання здійснилося.

Інноваційна
школа

УДК 37.013.74
: 37.014.25 :
34(477+438)

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2012

**Фабіан
АНДРУШКЕВИЧ**

Здобувач НПУ
імені М. П. Драгоманова

УКРАЇНА – ПОЛЬЩА: ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО ПОЛЯ ОСВІТИ

Досвід формування правового поля освіти в Україні й Польщі свідчить про необхідність розвитку цієї сфери на засадах інноваційно-гуманістичних принципів.

Ключові поняття: освіта, освітні інновації, трансформація освіти, гуманізм, толерантність.

Значне місце серед сучасних інноваційних виховних концепцій гуманістичного спрямування посідають концепції українських учених антропоцентричної та соціоцентричної орієнтації. Провідне місце в системі антропоцентричних

концепцій займає концепція особистісно зорієнтованого виховання І. Д. Бега [1, С. 112]. Вихідним положенням цієї концепції є ідея са-

моцності особистості, її духовної суверенності, метою – „формування особистості як творця самого себе і навколишніх умов, розвиток її духовних цінностей” [2, С. 13]. Основними положеннями концепції є: свобода; відповідальність; справедливість; творчість; співпраця; дитяча самодіяльність, її активний характер; вільна, творча продуктивна праця як базис виховання; розвиток творчої індивідуальності (при цьому індивідуальність не суперечить колективізму й культурі, а навпаки, справжній колективізм і справжня культура пов’язані з розвитком інди-

видуальності); виховна полісистемність (індивідуально-типологічна диференціація вихованців вимагає відповідних виховних систем).

За розглянутою концепцією, психологічними витокami природи цінностей, є людські бажання (хотіння), оскільки вони – справжній зміст нашого життя, особисте ставлення до усіх явищ світу [1, С. 23]. Отже, цінності людини є завжди фактом бажання, а їх виховання рівнозначне їхньому переживанню. Кожна особисто вироблена цінність поза переживанням узагалі неможлива.

Серед соціоцентричних концепцій виховання [10, С. 178–180] значне місце посідає „Концепція національного виховання” (авторський колектив під керівництвом П. М. Шербаня) та „Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності” (авторський колектив під керівництвом О. В. Сухомлинської).

Найважливішою цінністю першої концепції є сформованість національної свідомості особистості, любові до

свого народу, рідної землі, готовності до праці в ім'я України. Формування національної свідомості передбачає усвідомлення молоддю своєї етнічної спільності, а саме: спільної мови, культури, території, „відчуття своєї причетності до розбудови національної держави, патріотизм, який сприяє утвердженню власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою землю” [2, С. 13].

Вихідним положенням другої концепції є ідея громадянськості як інтегральної якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною. Тут інтегративно поєднуються цінності виховання і навчання, у зв'язку з чим „постановка питання стосовно того, який процес містить більший виховуючий потенціал, а значить виступає головною умовою ефективності особистісного та професійного самотворення студента: навчання чи виховання, очевидно, є не зовсім коректною, оскільки ці процеси можна диференціювати лише на теоретичному рівні, на практиці вони органічно поєднані, інтегровані” [12, С. 48]. Громадянськість розглядається як духовно-моральна цінність, основана на усвідомленні й розумінні основних цінностей громадянського суспільства, як світоглядно-психологічна характеристика людини, зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни.

Отже розгляд сучасних інноваційних концепцій, теорій, підходів до виховання особистості свідчить про неухильний пошук шляхів розвитку її індивідуальності, становлення самотності та можливості постійно самовдосконалюватися. А визначальним для її цілеспрямованого розвитку є формування національної свідомості, громадянськості, духовності, суверенності тощо. Такі національні пріоритети українських освітніх інновацій у галузі виховання особистості цілісного, творчого, національно

свідомого типу є дуже важливими в теоретичному і практичному значенні для польських дослідників цієї проблеми та для розвитку польської навчально-виховної системи в цілому, адже, за словами польської дослідниці Урсули Ордон, пріоритетною метою польської системи освіти – є „створення умов для повного розвитку особистості, які визначаються аксіологічними орієнтирами, ведуть до саморозвитку; і в меншій мірі увага звертається на оснащення учнів знанням і інформацією” [8, С. 51]. Таким чином, інноваційний розвиток виховних технологій має стати ще одним інструментом налагодження тісного співробітництва між Україною і Польщею в освітянській сфері.

З огляду на це важливим елементом освітніх інновацій і їхньою обов'язковою основою повинна стати новітня правова база, що забезпечила б доступність, демократичність, мобільність та інвестиційну привабливість системи національної освіти. „У галузі національної системи освіти вже відбулися певні зрушення. Сьогодні стратегія держави стосовно розвитку системи освіти спрямована на її подальше вдосконалення, адаптацію до умов соціально-орієнтованої економіки та інтеграцію в європейське і світове співтовариство. Зокрема, на конференції міністрів освіти в місті Бергені (Норвегія) 19–20 травня 2005 року Україна підписала документи про приєднання до Болонської декларації, чим визначила подальший шлях розвитку системи вищої освіти” [11, С. 317]. Таким чином, існує нагальна необхідність паралельно з процесами демократизації системи освіти проводити синхронізацію правового поля освіти з європейським правовим полем. У цьому найближчим партнером України є Польща, адже інтенсифікація і поглиблення контактів між освітянами двох країн вимагає правового внормування.

Окрім того в Україні розробляється і впроваджується законодавча підтримка для розвитку інноваційно-

гуманістичних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток особистості, громадянськості, людяності і толерантності. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, затвердженій Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002, відзначається: „Головна мета української системи освіти створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління здатного навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства” [7, С. 4]. Звичайно, в подальшому необхідно створювати правовий клімат, який сприяв би втіленню й реалізації тих принципів, які встановлюються цією доктриною.

Реалізація мети, завдань і доктрини в цілому на законодавчому рівні повинна забезпечити *реалізацію національних пріоритетів українських освітніх інновацій*, окреслених нами вище, а саме:

- перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти;
- підвищення самостійності, самодостатності й творчої активності;
- активізацію процесу національної самоідентифікації;
- підвищення конкурентоспроможності освіти;
- зростання освітнього потенціалу суспільства й держави;
- випереджальний розвиток освіти й підвищення на цій основі рівня життя гідного XXI століття [6, С. 17].

Розвиток національного законодавства, спрямованого на підтримку інноваційно-гуманістичних принципів функціонування системи освіти водночас повинен співвідноситися і синхронізуватися з інтеграційними новаціями, які створюються в європейському освітньому просторі, адже головною метою української освіти є входження в якості рівноцінного, конкурентоспроможного партнера в європейський і світовий освітній простір. Зокрема, „сучасне рефор-

мування вищої освіти вимагає термінової розробки та затвердження державних переліків спеціальностей, кваліфікацій, первинних посад фахівців з вищою освітою й одночасного формулювання узагальнених об'єктів їх діяльності та компетенцій, що сприятиме свідомому вибору абітурієнтами майбутньої професії (кваліфікації)” [9, С. 23]. Тобто, ми бачимо, що як на загальному доктринальному, так і на рівні безпосередньої конкретно-понятійної правової роботи перед українською системою освіти і державою загалом стоїть завдання удосконалення законодавства, що забезпечує роботу і розвиток системи освіти. Така робота, насамперед повинна враховувати два загальні принципи, за якими, по-перше, повинен забезпечуватися інноваційно-гуманістичний критерій вибудови освітньої діяльності, а, по-друге, повинен враховуватися європейський досвід правового забезпечення діяльності системи освіти.

Підсумовуючи, на основі досліджень науковців і правознавців у сфері освіти, можна говорити про те, що перед українською освітою в правовому плані постають такі головні інноваційно-трансформаційні виклики: вжиття заходів для подальшого удосконалення правового статусу суб'єктів освітніх відносин покликане забезпечити належні умови для реалізації конституційного права громадян України на якісну загальну і професійну освіту, реальну дієвість принципів доступної і безкоштовної вищої професійної освіти (для порівняння: основними принципами системи освіти в Польщі визнані: а) вільний доступ до здобуття освіти і б) рівність умов для повної реалізації людиною своїх можливостей під час здобуття освіти [3, С. 36]); визначення статусу європейського додатка до диплома на території України; введення двох ступенів вищої освіти шляхом внесення змін у Закон України „Про вищу освіту”, надання освітньо-кваліфікаційному

рівню „бакалавр” статусу повної вищої освіти; підтримання на законодавчому рівні інтеграції науки і вищої школи, створення таких правових умов, які стимулюють розвиток науки у вищих навчальних закладах, зокрема шляхом зняття наявних обмежень на одержання статусу наукової організації і проведення стимулюючої податкової політики; розширення автономії університетів і забезпечення єдності освіти і науки шляхом зміни статусу університету вбік розширення академічних і господарчих прав. Їхній особливий статус можна визначити за допомогою внесення змін до Закону України „Про вищу освіту” або прийняття спеціального закону „Про університети” [4, С. 50–51]. Подальший розвиток законодавства може йти шляхом зміцнення правової бази трирівневої системи вищої освіти (бакалаврат, магістрат, докторантура), закріплення правових гарантій академічної мобільності студентів і викладачів, розвитку автономії університетів, демократизації системи вищої освіти вцілому.

Розв’язання проблеми пошуку нових педагогічних інновацій, обґрунтування і впровадження у навчальний процес перспективних освітніх нововведень, урахування законів розвитку інноваційних процесів і вибір оптимальних засобів упровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес сприятимуть випереджальному розвитку освіти вцілому, оновленню професійної підготовки майбутніх фахівців. Це послаблюватиме суперечності між колективною формою навчання та індивідуальним характером діяльності, традиційними методами навчання і потребою впровадження інноваційних засобів управління навчально-пізнавальною діяльністю. Створюватимуться передумови для реалізації прогресивної державної політики в галузі освіти, яка має бути спрямована на розвиток видавничої бази (створення навчально-методичних матеріалів) і забезпечуватиме формування нової (демократич-

ної) суспільної свідомості та досягнення нового якісного стану суспільства – відкритості і багатовимірності [5, С. 23]. Таким чином, розглянувши основні напрямки національних пріоритетів українських освітніх інновацій та їх значення для польської системи освіти, а також можливості співпраці у цих напрямках українських і польських освітян можемо зробити низку узагальнюючих висновків.

По-перше, сучасна українська теорія освіти і педагогіки особливо цікава європейським і, зокрема польським, дослідникам та педагогам з точки зору її інноваційно-гуманістичного характеру. Людиноцентризм, як основний інноваційний принцип розвитку української системи освіти, ґрунтується на глибинних історичних традиціях, які представлені у творчості таких видатних діячів української культури і освіти, як Г. Сковорода, П. Юркевич, В. Сухомлинський та ін. Сьогодні їх ідеї знаходять продовження в розробках українських науковців і освітян. Це унікальні інноваційні концепції і технології антропоцентричного характеру, за якими основним пріоритетом системи освіти може бути лише формування творчої особистості, громадянської та національної гідності, толерантності, комунікативної здатності сприймати досягнення вітчизняної і зарубіжної культури. Саме на основі таких інноваційно-гуманістичних технологій можливе створення умов для формування нового типу людини, яка буде дотримуватися у своїй життєдіяльності цінностей гуманізму, толерантності, поваги і гідності до власного народу, а також сприйнятливості і терпимості до інших світоглядних форм.

По-друге, важливим підґрунтям для інноваційного розвитку української системи освіти є високий рівень її внутрішньої організації, цілісність і спадкоємність. Одним з основних завдань у цьому плані є збереження важливих елементів організаційної структури національної системи освіти в процесі її трансформації та

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Науково-методичний посібник / І. Д. Бех. – К. : ВНЗ, 1998. – 204 с.
2. Богданова І. М. Педагогічні інновації в системі підготовки вчителя: кінець XX – початок XXI століття / Інна Богданова. – О. : М. П. Черкасов, 2009. – 157 с.
3. Довідник українсько-польської співпраці у сфері освіти для органів влади та громадських організацій України та Польщі / упоряд. : Розлуцька Г. М., Бордакова О. М.; пер. А. Лепетюк. – Ужгород : Ліра, 2009. – 155 с.
4. Кислицька Ю. О. Необхідність формування нормативно-правового поля освіти України в контексті Болонського процесу / Ю. О. Кислицька // Нова парадигма: Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – Вип. 63. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 44–52.
5. Ковальчук Т. І. Історичні аспекти аналізу педагогічних інновацій у системі освіти / Т. Ковальчук, Ю. Тернова // Проблеми освіти: Наук. зб. / Кол. авт. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2009. – Вип. 59. – С. 17–24.
6. Коротаєв Б. І., Освітній простір: очікування та виклики часу й життя / Б. І. Коротаєв, В. С. Курило. – Луганськ : ДЗ „ЛНУ ім. Т. Шевченка”, 2009. – 307 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта: Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. – 2001. – № 54–55. – 26 березня – 3 жовтня. – С. 4–5.
8. Ордон У. Характеристика освітніх тенденцій у польській системі освіти на окремих етапах її розвитку / Урсула Ордон // Проблеми освіти: Наук. зб. / Кол. авт. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – Вип. 54. – С. 49–52.
9. Панасевич Б. Д. До питання про триступеневу систему вищої освіти в Україні / Б. Д. Панасевич // Проблеми освіти: Наук. зб. / Кол. авт. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. – Вип. 53. – С. 20–24.
10. Сбруєва А. А. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах: Навч. посібник / А. А. Сбруєва, М. Ю. Рисіна. – Суми : СумДПУ, 2000. – 208 с.
11. Султанова Л. Особливості розвитку національної системи вищої освіти / Лейла Султанова // Педагогічна освіта і освіта дорослих: європейський вимір. – К.; Хмельницький, 2008. – С. 317–325.
12. Франчук Т. Й. Цілісний освітній простір: педагогічні основи його формування / Тетяна Франчук. – Кам'янець-Поділ. нац. ун-т імені І. Огієнка, 2009. – 243 с.

пристосуванні до вимог і стандартів європейського освітнього простору. В організаційному плані інноваційні зусилля необхідні для демократизації освіти, налагодження міцних зв'язків між освітньою, науковою і виробничою сферами, автономізації вищої освіти тощо. Інноваційні завдання з організаційного реформування і вдосконалення системи освіти в Україні в умовах значного поглиблення контактів і співпраці важливі і для дослідників і для функціонерів польської системи освіти.

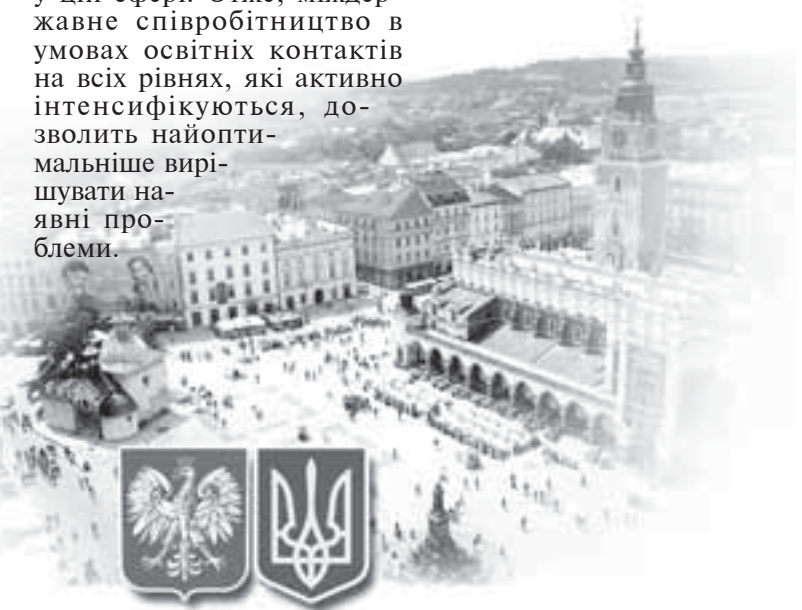
По-третє, важливим інноваційним пріоритетом розвитку національної системи освіти є її забезпечення новітньою, прогресивною методологічною основою. Українські традиції методичного забезпечення освітньої і педагогічної діяльності достатньо міцні і ґрунтовні. Саме така фундаментальність може бути сприятливою для розробки і впровадження інноваційних методів, які наблизять систему освіти нашої країни до європейських методик і стандартів. Польські дослідники також відзначають необхідність реформування і розвитку методичного забезпечення функціонування польської системи освіти. У такій ситуації поглиблення співпраці між українськими і польськими освітянами в галузі розробки інноваційних методик освітньої, наукової і виховної роботи є важливим фактором конкурентоспроможності східноєвропейської освіти на загальноєвропейському і

світовому ринку освітніх послуг.

По-четверте, значним інноваційним потенціалом українська система освіти володіє в галузі виховної роботи. Розглянуті нами прогресивні концепції виховної роботи антропоцентричного і соціоцентричного спрямування, які розробляються і впроваджуються українськими дослідницькими і педагогічними колективами, є цікавими й актуальними для європейської, у тому числі й польської, теорії і практики виховної роботи. Одним з основних завдань національних інноваційних концепцій виховної роботи є подолання авторитарних тенденцій глибоко вкорієних у радянській традиції. Українська освітня спільнота активно впроваджує інноваційно-гуманістичні методи виховної роботи, що сприяє значним науковим і практичним досягненням у цій галузі.

По-п'яте, одним з ключових інноваційних завдань для реформування української системи освіти є забезпечення її функціонування правовою основою, яка б у повній мірі відбивала національні реалії, виклики і потреби, а також синхронізувала правове поле освітньої діяльності в Україні з правовими реаліями європейського освітнього простору. Україна зробила євроінтеграційний вибір розвитку своєї системи освіти, тому важливим завданням правового забезпечення інноваційного розвитку є збереження автентичності національної системи освіти за умови забезпечення ім-

плементации загальноєвропейських правових принципів співвідношення функціонування національних і загальноєвропейських освітніх структур. Розглянувши основні напрямки реформування правового забезпечення освітньої діяльності в Україні, можемо зробити висновок, що в своїй основі вони мають багато спільного з польськими завданнями у цій сфері. Отже, міждержавне співробітництво в умовах освітніх контактів на всіх рівнях, які активно інтенсифікуються, дозволить найоптимальніше вирішувати наявні проблеми.

Фабиан Андрушкевич

Украина – Польша: опыт формирования правового поля образования

Опыт формирования правового поля образования в Украине и Польше свидетельствует о необходимости развития этой сферы на основе инновационно-гуманистических принципов.

Ключевые понятия: образование, образовательные инновации, трансформация образования, гуманизм, толерантность.

Fabian Andrushevych

Ukraine – Poland: the experience of creating the legal framework of education

The experience of forming the legal framework of education in Ukraine and Poland, indicating the need for development of this sector based on innovative and humanistic principles.

Key Words: education, educational innovation, the transformation of education, humanism, tolerance.

**Інноваційна
школа**

УДК 016 : 37.091.214.18-
027.557 +[37.016

**Ірина
БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ**

Молодший науковий співробітник. Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2012

Покажчик презентувався на XV ювілейній міжнародній виставці „Сучасна освіта – 2012” й отримав схвальні відгуки директорів шкіл

„ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ В СТАРШІЙ ШКОЛІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ (випуск 2)” БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

З метою інформаційного забезпечення інноваційної педагогічної науки і практики Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, крім традиційного обслуговування, готує бібліографічну, реферативну та аналітичну продукцію.

У 2010 р. бібліотекою видано науково-допоміжний бібліографічний покажчик „Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку. Випуск 2”. Це видання є продовженням покажчика „Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку. Випуск 1” 2005 року, але з більшою кількістю джерел. Випуск 1 означеного посібника містив бібліографічні описи наукових монографій та збірників, дидактичних і навчально-методичних видань, журнальних і газетних статей з 1917 р. до 2004 р. Випуск 2 охоплює 2783 документи, що були опубліковані у 2005–2009 рр.

В укладанні покажчика значну до-

помогу надавали фахівці Інституту педагогіки НАПН України.

Науковий консультант посібника – кандидат педагогічних наук В. І. Кизенко; рецензенти – доктор педагогічних наук, професор Л. П. Величко, та доктор педагогічних наук, професор О. М. Топузов. Автори вступної статті – Н. М. Бібік, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, дійсний член-кореспондент НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України та В. І. Кизенко, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України. Укладачі – Л. О. Пономаренко, завідувач відділу наукової бібліографії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Н. А. Стельмах, н. с. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Л. М. Айвазова, н. с. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

До покажчика увійшли друквані матеріали: монографії, автореферати дисертацій, збірники наукових праць, тези доповідей та повідомлень, публікації з періодичних видань та ви-

дань, що продовжуються, українською і російською мовами; а також електронні видання.

Матеріал у бібліографічному виданні в межах розділів та підрозділів згруповано за абеткою прізвищ авторів або назв праць. У першому розділі документи розміщуються за принципом верховенства права, а в межах кожної групи – за абеткою назв.

Для зручності користування до посібника додаються допоміжні покажчики: іменний покажчик; список скорочень; передмова; схема групування (зміст).

Основними вимогами, які висувалися до складання покажчика, є науковість, повнота, достовірність у поданні матеріалів.

Посібник доступний на веб-порталі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського¹ у розділі „Науково-інформаційна діяльність”. Кожен бажаючий може роздрукувати його повнотекстовий варіант.

Покажчик призначений для наукових працівників, викладачів та керівників навчальних закладів, управлінців освіти, аспірантів, психологів, фахівців суміжних наук, бібліотечних працівників, а також для всіх, хто причетний до впровадження профільного навчання у старшій школі.

У розділі I „Законодавчі та нормативно-правові акти в галузі профільної освіти. Концепції” розстановка документів здійснена за принципом верховенства права, а в межах окремих груп документів – за абеткою.

Зміст розділу II „Диференціація як методологічна основа профільного навчання в старшій школі” становлять публікації про психологічні та дидактичні аспекти диференціації навчання, його організації.

Матеріали розділу III „Зміст профільного навчання в старшій школі” розкривають сутність, мету, принципи, основні завдання та структуру профільного навчання відповідно до Концепції профільного навчання в старшій школі.

Підрозділ 3.2 „Основні напрями профільного навчання в старшій школі. Формування і реалізація профілів навчання” висвітлює шість напрямів профілізації старшої школи, які виділено в окремі підрозділи.

- у підрозділ 3.2.1 „Суспільно-гуманітарний напрям” увійшли матеріали з таких профілів навчання: історико-правовий, правовий, економічний, юридичний, філософський тощо.
- підрозділ 3.2.2 „Філологічний напрям” охоплює документи про такі профілі: українська філологія, іноземна філологія, історико-філологічний.
- підрозділ 3.2.3 „Природничо-математичний напрям” містить матеріали з фізико-математичного, хіміко-біологічного, географічного, медичного, екологічного, агрохімічного, біотехнологічного профілів тощо.
- підрозділ 3.2.4 „Технологічний напрям” представлено такими профілями навчання, як інформатика, виробничі технології, проектування і конструювання, дизайн, транспорт, менеджмент, побутове обслуговування, народні ремесла тощо.
- документи з музичного, образотворчого, хореографічного, театрального мистецтва згруповано у підрозділі 3.2.5 „Художньо-естетичний напрям”.
- у підрозділі 3.2.6 „Спортивний напрям” представлено документи з питань атлетики, гімнастики, плавання, спортивних ігор, туризму тощо.

Документи розділу IV „Форми організації профільного навчання в старшій школі: внутрішньошкільні, зовнішньошкільні” розкривають такі форми організації профільного навчання, як: профільні класи в загальноосвітніх навчальних закладах, профільні групи в багатопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах та міжшкільні профільні групи, динамічні профільні групи, профільні школи інтернатного типу, навчально-виховні комплекси (НВК), міжшкільні навчально-виробничі комбінати (МНВК) та загальноосвітні навчальні заклади на базі вищих навчальних закладів (ВНЗ) тощо.

У розділі V „Допрофільна підготовка” представлено документи про психологічний супровід допрофільної підготовки учнів ЗНЗ, різноманітні форми допрофільної підготовки у 8-9 кл.: курси за вибором (факультативи), поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі, предметні гуртки, наукові товариства учнів, Малу академію наук, предметні олімпіади; профільну орієнтацію учнів.

Документи розділу VI „Особливості організації навчально-виховного процесу в профільній школі” розкривають питання психологічного супроводу профільного навчання у старшій школі, формування кадрових, навчально-методичних, матеріально-технічних та фінансових ресурсів.

Умови сільської школи потребують особливих підходів до організації профільного навчання, тому ці публікації виділено в окремий VII розділ „Особливості організації профільного навчання в сільській школі”.

Розділ VIII „Профільне навчання у зарубіжній педагогіці” складається з підрозділів:

- 8.1. Організація профільного навчання у Російській Федерації;
- 8.2. Профільне навчання в інших зарубіжних країнах.

¹ www.library.edu-ua.net

РАЗОМ З АКАДЕМІЄЮ 13-ИЙ РІК ПОСПІЛЬ

УДК 37(061.12)

Ольга ВИГОВСЬКА

Головний і науковий редактор Всеукраїнського науково-практичного журналу “Директор школи, ліцею, гімназії”, керівник проекту “Педагогі-новатори в Україні”, заслужений працівник освіти України, доцент, кандидат педагогічних наук

Академія – і батько, і мати для нашого видання, вона його головний співзасновник. Хоча характер статті вітальний, дозволю собі коротко охарактеризувати ситуацію, в якій доводиться працювати сьогодні всім нам і особливо керівникам шкіл, нашим читачам.

Ми живемо і працюємо у непростий час становлення нового суспільства, коли українці ще не стали єдиною нацією: звичні традиційні уявлення та світоглядні орієнтири втратили свою силу, а нові лише формуються. На цьому етапі важко переоцінити роль освіти. Ситуація й без того складна, а тут ще додаткові навантаження через відсутність у суспільстві розуміння пріоритетності освітньої галузі як для вирішення внутрішніх проблем країни, так і для створення її конкурентоспроможності на світовому рівні. Наслідок цього – довготривала декларація пріоритетності освіти та, як один із її проявів, – хронічне недофінансування галузі й недооцінка праці освітян.

Це врешті призводить до переобтяження обов’язків зокрема директора школи,

який тепер змушений займатися просвітою вчителів, надавати фахову допомогу батькам, формувати громадську думку щодо пріоритетності освіти в країні. Разом з тим він мусить і як барон Мюнхгаузен „витягувати школу за чуприну”, прагнути найбільших успіхів у своїй роботі, та як атлант бути опертям для своїх колег і учнів.

Додамо ще й те, що все це проходить у контексті загальноцивілізаційних змін й об’єктивно потребує модернізації освіти в країні. Остання, щоб бути успішною, потребує ефективних дій не лише на загальнодержавному рівні, а й у повсякденній діяльності того ж таки директора школи.

Вочевидь, такий директор – неординарна особистість: патріот, ентузіаст, духовний і жертвний, креативний і професійний, мужній і терпеливий, свідомий та самодостатній, одночасно майстер-педагог і кваліфікований психолог, менеджер-організатор і стратег. Наш журнал взяв на себе відповідальність всебічно допомагати керівнику школи виконувати його державницьку місію, бути для нього оберегом.

Щоб така допомога була більш дієвою, у часописі “Директор школи, ліцею, гімназії” започатковані відповідні рубрики, де систематично на високому нау-

ковому рівні висвітлюються як проблеми сучасного суспільства та його школи, так і філософське осмислення причин таких проблем та усвідомлення багатоваріантності шляхів їх вирішення.

Основою концепції журналу “Директор школи, ліцею, гімназії” є об’єднання зусиль високої науки, практики та досвіду середньої освіти щодо вирішення актуальних проблем сучасної школи. “Наука – школі” – головна ідея, яку журнал ефективно реалізує з моменту свого заснування. Можливим це стало тому, що до складу редакційної Ради журналу входять 22 академіки НАПН України, вчені й освітянські керівники з усієї управлінської вертикалі – від школи до МОНмолодьспорту України, троє директорів шкіл – Народні вчителі України, двоє директорів – членкореспонденти НАПН.

Василь Григорович Кремень, президент НАПН України, академік НАН і НАПН є головою редакційної Ради журналу й найактивнішим його автором.

Тож наші читачі мають чудову нагоду з „перших уст” отримувати ідеї найпрактичнішої теорії й відразу впроваджувати їх у школи, бо на сторінках журналу наочно демонструється як наука працює в школах і чим реально їм допомагає (див.: вріз на С. 103).

Наш журнал – фахове видання з 3-х галузей знань: філософських, психологічних і педагогічних наук. Тож на його площах директори шкіл, ліцеїв, гімназій, як наукові дослідники й розробники інноваційної методології, створюють і

НОТАТКИ ДИРЕКТОРА ШКОЛИ*

Проблема: Яку людину має готувати освіта: філософсько-психолого-педагогічні засади.

Ціль і бажаний результат: Модернізувати освітню діяльність в школі на основі сучасних наукових розробок вчених НАПН.

Джерело: Статті авторів журналу, академіків НАПН – В. Кременя, С. Максименка, І. Беха, І. Зязюна.

Для чого дорога, яка не веде до храму, для чого навчання, що не формує особистість?

Василь КРЕМЕНЬ
Президент НАПН України

Людина розумна у XXI столітті – це людина, для якої отримання знань стає сутнісною рисою способу життя. Таку людину повинна формувати школа, а створити умови для безперервної освіти впродовж життя повинні суспільство і держава. У процесі навчання треба перетворити знання на органічну, сутнісну складову особистості, що визначає її поведінку і характер дій. При звичній, традиційній, освіті навчити людину на все життя неможливо не тільки в хорошій школі, а й у найкращому університеті. Отже, слід змінювати функції навчального процесу в школі та інших освітніх закладах.

Суб’єктно-об’єктний тип взаємовідносин того, хто навчає і того, хто навчається ще досить поширені. Як наслідок: формується не самодостатня особистість, а людина-приспосованець, людина, що діє за принципом „чого изволите” та яка у дорослому віці, навіть несвідомо, вимагатиме і творитиме авторитарне, а не демократичне суспільство. Такий тип відносин слід залишити в минулому якомога швидше, бо ніколи не матимемо сталого демократичного суспільства і цивілізованої ринкової економіки.

Цінності особистості отримують нове тлумачення. Неадекватні часові цінності стриножують людину, перекреслюють її самореалізацію.

Сергій МАКСИМЕНКО
Директор Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

Психологічна наука забезпечує „зіткнення” і теорії, і практики в навчально-виховному процесі. Гармонійність особистості не у пропорційності й уродженості розвитку всіх структур і рис, а у повноцінному розгортанні основних ліній розвитку. Ці лінії – не „паралельні”, вони перетинаються.

Іван БЕХ
Директор Інституту проблем виховання НАПН України

Говоримо не про психологічний супровід навчально-виховного процесу, а про заглиблення в психологію, яку потрібно знати кожному педагогу.

Іван ЗЯЗЮН
Директор Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України

Основне питання для сучасної освіти – підготовка вчителя у ВНЗ. Має бути вже з першого курсу шкільна практика, організована на науковій основі, де слід розвивати природні педагогічні дані кожного вчителя. Не буде цього – ніколи не буде талановитого вчителя в школі.

М.П. Гузик прекрасно каже: якщо є любов і шана до дитини, то дуже швидко можна неталановитих дітей залучити до саморозвитку, до пізнання, самовдосконалення.

Але для цього треба багато „мати вчителя у своїй душі”. Ще в більшій мірі це стосується директора школи.

* Ця змодельована редакцією ситуація має продемонструвати Вам, шановний читачу, як на рівні конкретного директора реалізується один із можливих варіантів ідеї „наука-школі”.

ПАЛІТРА АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: Національна академія педагогічних наук України – школи

*Свідомо вирішуючи проблему якості інформації –
вирішуємо проблему якості школи, а отже і держави.*

За підтримки вчених НАПН журнал „Директор школи, ліцею, гімназії” існує вже 12 років. За цей час було підготовлено й випущено 70 номерів нашого видання, які поповнили освітянський простір науково-практичною розвивальною інформацією (понад 700 др. арк.), половина якої – це нова інформація, створена віртуальним колективом вчених НАПН і практиків – директорів, вчителів, методистів та редакторів журналу.

Наприклад, школа стає профільною: що і як робити? Редакція журналу разом з відділенням професійної освіти НАПН України (Н.Г. Ничкало) підготували спецвипуск, який дав відповіді директору школи на нагальні запитання та продемонстрував зразки найкращого досвіду, напрацьованого профтехосвітою.

У журналі будь-яка актуальна проблема спочатку розглядається її науковими розробниками, дослідниками. Так тема особистості, людини – центральна в педагогіці, для шкільної освіти – це стрижень і квінтесенція роботи, тож філософську суть всебічно висвітлено В. Кременем, психологічну – С. Максименком, виховний аспект – І. Бехом.

Інші проблеми так само представляються у журналі їх розробниками: якість освіти – О. Савченко, О. Ляшенко; учитель та його підготовка, зв'язок „ЗНЗ-ВНЗ” – В. Андрущенко, І. Зязюном; управлінська компетентність – В. Бондарем й ін.

Всі загальноосвітні навчальні заклади працюють за програмами, підручниками, методичними і дидактичними посібниками, розробленими науковцями Інституту педагогіки НАПН України. Квінтесенцією такого добробку Інституту стане школа-мрія, проект якої розроблений творчим колективом під керівництвом академіка В.М. Мадзігона, та яка має будуватися виключно на ефективних наукових досягненнях. Тож незабаром матимемо унікальний зразок школи, де на всі 100% реалізуватиметься ідея „наука – школі”!

Упровадження психолого-педагогічних досягнень у шкільну практику: АЛГОРИТМ ДІЇ

Іван БЕХ

Директор Інституту проблем виховання НАПН України

Я здивований, що, незважаючи на несприятливі умови, в яких перебувають наші освітні заклади, вчитель ніколи не погодиться працювати рутинно, він тягнеться до творчості. І не тільки вчитель, а й наші керівники шкіл, які задають тон сучасній освітній практиці, на них рівняються, бо вони не замикаються у своїй творчості локально. За допомогою нас, науковців, вчительські ідеї стають досягненням широкого загалу всіх тих, хто прагне знати.

Експериментальні школи створюють свої науково-практичні проекти, які є й теоретичними. Ось тут я виступаю як методолог, порадник. А методологію потрібно трансформувати в технологічне знання.

Ситуації бувають різні: сільська школа, міська школа, і тут я вже даю знання відповідно до певних умов, ключ, як вирішити ситуацію. Я даю засіб, як розв'язати гуманістично ситуацію для самого педагога, щоб зберегти його здоров'я, і щоб дитина залишилася на рівні. Для мене важливо дати це знання, а педагогу вже вирішувати, як його використовувати.

демонструють випереджальний, інноваційний поступ української школи. У журналі започатковано двосторонній рух: „наука – школі“ й „практика – науці”.

Про алгоритм такої співпраці розповідає читачам Іван Бех (див.: вріз на С. 104).

На сторінках часопису є все, щоб шкільний керівник відбувся як професіонал, майстер управлінської й педагогічної справи.

Цьому слугує й проект НАПН та нашого журналу „Педагоги-новатори в Україні”. Крім основного свого призначення, проект сприяє озвученню й вирішенню вічної проблеми „взаємин творців із суспільством”.

Цей проект був би іншим, якби його не підтримав президент НАПН України В. Г. Кремень. Він першим сказав цьому проекту – так! І цим надав нам можливість широко сьогодні говорити, що слова не розходяться з ділами: лідер Академії сам є провісником ідей, спрямованих на викорінення тих сутнісних вад українців, які заважають людському розвитку.

Неоціненна в цьому роль і інших вчених Академії, що дозволяє мені сказати, що Академія задає планку, означає висоту людських взаємин не на словах, а на ділі, підтримуючи педагогів-новаторів, забезпечує їх публічне визнання й захист.

Чи знаходить означене відгук в серцях тих, для кого працюємо?

Здебільшого – це і є дійсний результат великої різноманітної спільної роботи всеукраїнського науково-практичного журналу

„Директор школи, ліцею, гімназії” й Академії.

Виокремимо з інтерв'ю освітянських керівників лише деякі штрихи, які її характеризують (див.: вріз на С. 105).

Врешті зазначу: ми охопили своєю увагою лише частину тих, хто щоденною працею живить Дух, Мозок і Душу України, але маємо всі підстави подякувати вчешнім НАПН – Національній академії педагогічних наук, яка вагомо допомагає освітянським керівникам творити омріяну українську школу – *тож від директорів Вам, колеги, велика шана!*

З першого знайомства і до сьогодні я залишаюся під враженням тої особливої манери спілкування, що притаманна переважній більшості працюючих в Академії – поваги у ставленні до людей. Члени президії – не лише вчені, педагоги-організатори, але й освітянські стратеги, лобісти, державні діячі.

Тож вітаючи, зичу досягнень на шляху до вимріяної ролі, статусу освіти, якому Академія сприяє бути.

Від щирого серця дякую всім Вам, шановні колеги, за підтримку наших інноваційних проектів на користь української школи та її директора,

за можливість бути причетною до подій і творчості цієї незамінної в освітній галузі установи!

Многая літа НАПН України та її уславленим працівникам!

Зі славним ювілеєм, Академіє!

СПІВПРАЦЯ АКАДЕМІЇ ТА ЖУРНАЛУ в оцінках директорів

Маріанна БОСЕНКО

Директор гімназії № 48 м. Києва,
кандидат педагогічних наук, доцент,
народний учитель України

Журнал „Директор школи, ліцею, гімназії” – як „острів скарбів” – де на кожному кроці знаходиш для себе діаманти цікавого педагогічного досвіду, мудрої професійної поради, знайомишся з останніми новинами освітянського життя, відкриваєш нові імена талановитих педагогів.

Сторінка „Педагоги – новатори в Україні” – яка є частиною проекту НАПН України – дуже цікава знахідка редакції журналу, яка спонукає до роздумів про свою професійну діяльність, про можливість реалізації кращого історичного і сучасного педагогічного досвіду в колективі, який очолюєш.

Лілія ДОНСЬКА

Директор гімназії №30 „ЕкоНад” м. Києва

Хто ж має допомогти самому директору захиститися від рутини та інтелектуального зубожіння, віднайти свій шлях на спільній дорозі, зберегти і розвинути власну особистість задля розквіту школи? У нашому журналі можна зустріти і яскравих та мудрих представників нашого, директорського цеху, які мають такі ж проблеми і вже знайшли можливості їх вирішення, або шукати такі можливості разом, беручи участь у спілкуванні, організованому журналом.

Журнал „Директор школи, ліцею, гімназії” чи не єдиний, де виважено об'єднуються педагогічна наука з педагогічною практикою, утворюючи союз, дієвість якого запрограмована на майбутнє української освіти, української школи.

Анатолій КАТАШОВ

Директор ліцею іноземних мов м. Луганська,
заслужений вчитель України

Це педагогічний журнал, що об'єднав зусилля науки та педагогів-практиків на благо реформування сучасної школи.

Яскравою знахідкою авторів журналу є сторінки, присвячені педагогічним родинам-династіям. Я впевнений, що їх у нашій державі дуже багато: від велетнів педагогічної думки, таких як Василь Сухомлинський та Ольга Сухомлинська, до вчителів у четвертому та п'ятому поколінні.

Продуктивними є діалоги із Президентом НАПН України В.Г. Кременем, директорами Інститутів НАПН України. Це дозволяє своєчасно внести корективи до навчально-виховного процесу та науково-експериментальної роботи.

Журнал – це можливість подолати себе і стати співучасником важливої державної справи.

Ганна САЗОНЕНКО

Директор Українського гуманітарного ліцею КНУ імені Тараса Шевченка м. Києва,
кандидат педагогічних наук,
народний учитель України

Ми в очікуванні зустрічі зі справді „животворящим” досвідом моїх колег – директорів, науковців.

Це дійсно наш освітянський журнал! Він пробуджує, спонукає до діалогів, дебатів. У колі різнодумців-освітян він творить нове на основі досвіду вітчизняного, народної педагогіки й відкриває бачення сучасного й майбутнього. Журнал став центром педагогічної інноватики.

УДК 37(061.12) :
373.5

Від редакції:
Напередодні 20-річчя з дня заснування Національної академії педагогічних наук України ми звернулися до знаних в Україні директорів – членів редакційної Ради нашого журналу з проханням дати відповідь на головне запитання: „Чим для кожного з них є Національна академія педагогічних наук України?”

Укладачі:
Ольга Виговська,
Олексій Виговський

Директор школи, ліцею, гімназії № 1'2012

106

МИКОЛА ГУЗИК:

Чим для мене є Національна Академія педагогічних наук України.

ЯКІ МОЖЛИВОСТІ ВОНА ВІДКРИВАЄ

Народний вчитель України, член-кореспондент НАПНУ, директор першої в Україні Авторської школи Микола Петрович Гузик відповідає на декілька запитань, пов'язаних з діяльністю Академії та власною педагогічною роботою як її члена.

Редактор: *Миколо Петровичу, Ви член-кореспондент НАПН України з 1995 року, тобто з четвертого року існування Академії. У статуті записано, що її членами можуть стати люди з ученими ступенями. Що стало приводом для обрання Вас членом-кореспондентом НАПНУ – звичайного дирек-*

тора школи без будь-яких на той час вчених звань, всупереч статуту?

Гузик М.П.: Справді, на той час я ще не захистив дисертації, але мої наукові праці уже були широко відомі не тільки в нашій державі, але й на всьому пострадянському просторі. Книги „Комбінована система організації навчально-виховного процесу” та „Вчити вчитися” були перекладені декількома мовами світу (англійською, німецькою, монгольською, болгарською, угорською, польською та ін.). Користувалася великою популярністю моя модель школи-комплексу, яку я практично реалізував у 1991 році в м. Южному Одеської області. Цю школу активно відвідували делегації з різних країн Європи. Декілька разів її вивчали науковці та практичні педагоги США, Канади, Австралії, Нової Зеландії та Китаю. Ретельному науковому аналізу моя Авторська школа була піддана з боку спеціальної комісії ЮНЕСКО в 1994 році, тобто за рік до

мого обрання в Академію. За результатами цієї перевірки інноваційності та ефективності моєї педагогічної системи і її реалізації в авторській школі М.П. Гузика школа була внесена до переліку кращих навчальних закладів Європи за рейтингом ЮНЕСКО. Тобто, зважаючи на мої практичні досягнення як автора нової цілісної педагогічної системи та першої в Україні авторської школи, за поданням першого її президента – Миколи Дмитровича Ярмаченка, на загальних зборах АПН у 1995 році мене односторонньо обрали членом-кореспондентом Академії педагогічних наук України.

Редактор: *Що змінилося у Вашому житті, практичній та науковій діяльності директора школи і вчителя з часу Вашого обрання до Національної академії педагогічних наук України?*

Гузик М.П.: Змінилося дуже багато й на краще! **По-перше**, я нарешті опинився, як-то кажуть, у вирі наукового педагогічного життя держави. Ті знання й досвід, які я раніше здобував, читаючи наукові публікації, відтепер міг отримувати безпосередньо, знайомлячись з найвідомішими, найефективнішими і найпередовішими науковими школами, знаменитими сучасними вченими в галузі педагогіки і психології. Я отримав можливість, так би мовити, з перших уст, почути ті стратегії й плани, які розробляються Національною академією на майбутнє. Це дало мені змогу порівняти своє бачення майбутнього вітчизняної освіти з тим, яке визріло в колективному розумі членів Академії; відкоригувати конкретні деталі власних концепцій.

По-друге, Ви напевно знаєте, яку напружену боротьбу мені та членам нашої Авторської школи доводилося вести з тими, хто категорично нас не підтримував. Адже місцева бюрократія школи не тільки не визнавала, але й намагалася знищити. Головна їхня зброя проти моделі школи-комплексу – це її невідповідність усталеним нормам і стандартам. Наприклад, згідно

з нашою системою, кожен учень має право рухатися вперед за програмами в індивідуальному темпі. Це призвело до того, що більшість дітей достроково закінчувала як окремі курси, так і школу в цілому. Це аж ніяк не узгоджувалося зі стандартом освіти, коли всі діти приблизно одного віку мали вступати та закінчувати школу. Саме це й стало приводом для нападів на мою школу.

Ще один приклад: в основу нашої педагогічної системи покладений духовно-християнський філософсько-світоглядний погляд на дитину як суб'єкт і об'єкт освітнього процесу. З метою практичної реалізації цього, іншого для вітчизняної офіційної педагогіки, погляду ми ввели систематичне вивчення в школі Слова Божого і переглянули наукові теорії та псевдонаукові твердження атеїстів, які стосуються виникнення світу, Землі і життя на ній конкретної дитини. Принципових змін зазнали мета, зміст, технології і кінцеві продукти навчально-пізнавальної та виховної діяльності дітей. Замість єдиних власне академічних навчальних програм у нас почали використовуватися так звані „персоніфіковані програми учіння дитини”, в змісті яких інтегруються академічні складові державних програм з такими видами їх діяльності, у процесі яких вчасно розкриваються, ефективно реалізуються і динамічно розвиваються природні задатки таланту дитини.

Хто ж з інспекторів місцевих органів системи освіти може з цим погодитись, якщо в їх інструкціях і державних вимогах все, як-то кажуть, „з точністю до навпаки”.

Саме тому нас спочатку визнали в світі і Європі і тільки згодом – у власній країні, і навіть в Одеській області. Стосовно ж рідного міста, то тут продовжує діяти горезвісний принцип „Немає пророка в своїй вітчизні”. І це незважаючи на те, що за результатами навчання, розвитку і виховання школярів з нами не може зрівнятися жодна школа міста Южного. Тому

Національна академія педагогічних наук України, відіграла в історії Авторської школи М. П. Гузика і моєї власній долі як педагога-реформатора головну та вирішальну позитивну роль. Більше того, є люди в Академії, які всі роки, починаючи зі створення нашої школи і до сьогодні, активно підтримують нас, разом з нами піклуються про її життя, активну наукову дію та процвітання. Я хотів би назвати імена таких особистостей – це: В.Г. Кремень, В.М. Мадзігон, С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальований, М.І. Бурда, В.П. Андрущенко, М.Б. Євтух, І.А. Зязюн, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська, О.Я. Чебикін, М.В. Фоменко, М.Д. Ярмаченко, В.О. Огнев'юк, А.І. Сологуб, А.М. Карпучіна, Н.Г. Ничкало, В.О. Зайчук, П.М. Таланчук, Н.М. Буринська, М.С. Вашуленко, В.І. Бондар, Е.М. Соф'янець, С.Л. Коробко та ін. Тому Національна академія педагогічних наук України для нас – це той надійний фундамент, на якому ми стоїмо в наших наукових пошуках і практичних діях; стяг, який ми гордо і високо несемо в своїх руках на шляху до благородних справ, високих успіхів в освіті, справді нових і ефективних наукових відкриттів та звершень на благо людей нашої України.

Редактор: Ви створили свою власну педагогічну систему й успішно її реалізуєте на практиці у власній авторській школі і школах, що затверджені Міносвіти як експериментальні педагогічні майданчики Всеукраїнського рівня. З моменту створення Авторської школи М. П. Гузика виповнилось 22 роки. Її успіхи нам давно відомі. Знані Ви й в науці як автор практично нового напрямку в сучасній вітчизняній педагогіці, започаткування якого може бути пов'язано з можливими змінами у світоглядно-філософській основі нашої вітчизняної педагогічної науки. Тож є всі підстави говорити про нову наукову педагогічну школу в системі НАПН України.

Мої запитання якраз стосуються цих змін. Які це мають бути зміни? У чому їх суть? На чому вони повинні ґрунтуватися?

Гузик М.П.: Дякую, Ви підняли одну з найневідкладніших і найактуальніших проблем нашої сучасної педагогічної науки. Враховуючи привітальний формат цього інтерв'ю, дещо стисло викладу свої переконання з цього приводу.

Зрозуміло, що все, чим живе і пишається, що переживає і терпить суспільство безпосередньо залежить від шкільної освіти, насамперед, від виховання дітей у сім'ї. Ще Уїнстон Черчилль говорив, що „доля Англії залежить від матері, яка схилилася над малятком, що лежить у ліжечку”. Ви, думаю, погодитесь, що цей вислів мудрої людини має загальнолюдське значення. Тому оцій матері, вчителю і вихователю, які постійно схиляються над дитиною, ми вчені-педагоги, повинні дати в руки ефективні інструменти для її правильного виховання. Як бачимо з сучасної невтішної практики, той інструмент і ті засоби, які може передати наша педагогічна наука в руки батьків і вчителів, не можна вважати ефективними. Тому ми взяли на себе ризик віднайти у світській педагогіці такі вчення, які дають змогу на їх основі створити справді нову й ефективну педагогічну систему, розробити адекватну дидактико-методичну технологію.

Наші роздуми під час пошуку такої системи, відповідних педагогічних технологій привели до нового розуміння суті й змісту педагогічної науки взагалі. Ми зрозуміли, що ця сфера – шлях для запитань про те, хто така дитина, від кого і для чого вона з'являється тут і тепер, і як її можна впевнено спрямувати на вірний шлях, призначений для неї вищим змістом. Ми зрозуміли, що відповідей на ці запитання сучасна секулярна педагогіка не має. Їх треба шукати в принципово іншій науці – креаціоністичній, а детальніше, в духовно-християнському вченні, всебічно і зрозуміло викладе-

ному в Святому Божому Слові. Саме в Ньому ми віднайшли дорогоцінні скарби істинних знань про дитину, її життєве призначення, наявність природних сил і можливостей, потрібних для реалізації цього призначення. Крім цього ми побачили у Слові Божому і вказівки на найбільш ефективні підходи, методи та прийоми її навчання, розвитку і виховання. Таким чином, відкинувши примітивну „байку” секуляристів про тваринне походження людини, її безцільність і випадковість, ми зрозуміли, що дитина, яку ми виховуємо, це не „чиста дошка”, де можна написати все, що заманеться, а неповторна особистість, у природу якої Творець вже заклав задатки неперевершеного таланту та всі необхідні „пристрої і механізми” для їх удосконалення і розвитку. Тому завданнями педагога є не що інше, як створення необхідних умов для ефективної роботи цих готових чинників у напрямі розвитку таланту дитини в діяльності, яка запланована Богом відповідно до її життєвого призначення. Залежно від того, як педагог піклується про зерна цих задатків: що в них підтримує, а що знищує, виростає плід. Якщо ж педагог вибирає ці засоби вирощення дитини з чистого джерела – Слова Божого, то він обов’язково отримає особистість, сповнену любов’ю і сумлінністю, працелюбством, добром та іншими добродіями, які її зроблять духовною, небесною, святою і вічно живою для Царства Божого.

Ми зрозуміли, що істинно педагогічна наука не руйнує традиційних постулатів християнського вчення. Вона, скоріше, стверджує істинні духовно-світоглядні моральні цінності і чесноти людства. Таким чином, справжня наука, в тому числі і педагогічна, не заперечує основу живої християнської релігії. Навпаки, глибоке розуміння науки відкриває Триєдиного Бога та стверджує впевненість у тому, що Він існує. Альберт Ейнштейн з цього приводу говорив: „Чим більше ми знаємо про Всесвіт,

тим більше ми знаходимо проблем, які можна вирішити тільки вірою в Бога”.

Тому конфлікти між педагогічною наукою і Святим Письмом швидко знищуються, якщо вчений більш детально опанує Істинами Слова Божого. Це найкраще довели ті славетні наші й світові педагоги, які створили християнську педагогіку і психологію. Це і Ян Амос Коменський, і Джон Локк, і Генріх Песталоцці, і Адольф Дістервег і ще багато інших видатних діячів. Наприклад, Костянтин Дмитрович Ушинський, найвидатніший вчений-педагог в історії людства, писав: „Освіта приносить добрі плоди суспільству тільки тоді, коли її основою є віра в Бога”.

У дитині ж є стільки таємниць, про які сучасна секулярна педагогіка не може навіть щось конкретне, зрозуміле сказати. Вона взагалі відкидає реальність духу і душі, вважає їх прояви чисто тілесними реакціями на ті чи інші зовнішні і внутрішні подразники. Що в такому разі залишається в руках педагога, який дотримується принципів цієї псевдонауки? Тільки „батіг та пряник” – єдині ефективні засоби впливу на дитину.

Але якщо педагог вибудовує свою науку і практику на духовно-християнському вченні про дитину, то йому відкриваються справжні Істини Божі про людське походження, духовно-матеріальну природу, призначення на період земного і Вічного життя та тих ефективних важелів педагогічного впливу на учня, які забезпечують правильний розвиток і виховання у навчальному процесі.

Редактор: Нам залишається разом з вами, Миколо Петровичу, привітати нашу Академію з двадцятиріччям і побажати їй процвітання на благо науки і педагогічної практики.

Гузик М. П.: Так, я теж приєднуюся.

20 РОКІВ НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ...

УДК 37(061.12)

Здавен прийнято вітати з ювілеєм, говорячи про добрі й величні досягнення. Проте сьогодні хочеться говорити про осві-

**Ганна
СИЗОНЕНКО**

Директор
Українського
гуманітарного
ліцею Київського
національного
університету імені
Тараса Шевченка,
народний учитель
України

тянські й педагогічні проблеми та помріяти про виникнення образу нової Академії педагогічних наук для дитини, учителя, студента, викладача університету, які творять *разом*.

А ще, дозволю собі перекласти слово свого земляка з Чернігівщини, видатного вченого, педагога, творця однієї з перших гімназій, „дух Академії не в стінах, не на папері, а в серцях справжніх учених, який переходить до *Учителя*”...

У ювілейні ж дні складемо шану тим, кого поважаємо, з ким радимося, до кого дослухаємося, хто стає джерелом натхнення педагога... Це – **Олександра Яківна Савченко**, визнаний усіма освітянами академік, науковець, а для мене – Великий Учитель. Вона пройшла довгий і тернистий шлях від лекцій для студентів нашого педагогічного училища, виступів на всеукраїнських і міжнародних конференціях, діалогів заступника міністра до мудрості, інтелігентності,

інтелектуально-аналітичної виваженості віце-президента Академії педагогічних наук і дидакта сучасної освіти. Усі державні нагороди, Олександро Яківно, – це визнання не лише величі українського духу, шляхетності, а й глибинна повага до Вашої праці.

Як не вклонитися й Вам, **Іване Дмитровичу**? Ви ж взяли найважчу **ношу** – виховання, бо як зазначав великий грецький мудрець-філософ: „У світі дві речі найскладніші – мистецтво управляти і мистецтво виховувати”. Усе життя пам’ятати будемо Ваш вислів: „Учитель настільки учитель, наскільки він – психолог”.

Окремо звертаюся до Вас, **Василю Григоровичу**. Бо Вам найскладніше: усі „громиблискавиці” сипляться на Ваші плечі, бо ж Ви – перший... Перший, хто заговорив про філософію освіти та створив прекрасну монографію з однойменною назвою; перший, хто порушив питання елітарної освіти, склав педагогічну енциклопедію. Для наших ліцеїстів Ви були чи не єдиним міністром, який вів „сократівські уроки” на телебаченні. Вітаючи Вас особисто, бажаємо всім членам Академії **МНОГАЯ ЛІТА!**

СПІВПРАЦЮЄМО, ТВОРИМО, ЕКСПЕРИМЕНТУЄМО

УДК 37(061.12)
(091):373.5

15 років тому відбулася одна з найважливіших подій у моєму житті – мене обрали членом-кореспондентом Академії педагогічних наук України. З'явилася щаслива можливість збагачуватися новими ідеями, зустрічаючись із надзвичайно цікавими людьми, видатними вченими,

Імена, імена... Микола Дмитрович Ярмаченко, перший президент АПН України. Світла пам'ять про нього живе у свідомості. Василь Миколайович Мадзігон – наша співпраця безперервна. Олександра Яківна Савченко, яка стільки нового привнесла в методику початкової освіти. Ольга Василівна Сухомлинська – її добре знають наші учні, адже Український колеж носить ім'я В. О. Сухомлинського.

З Михайлом Володимировичем Фоменком та Іваном Андрійовичем Зязюном, міністрами освіти України, я мала честь познайомитися ще до створення АПН. Щаслива, що не втратила зв'язків з ними досі. А Неля Григорівна Ничкало, Юрій Іванович Мальований, Іван Федорович Прокопенко, Роман Антонович Арцишевський, Іван Дмитрович Бех, Петро Васильович Лосюк – про кожного з них могла б розповісти багато цікавого. Це талановиті вчені й порядні люди.

Чи могла я уявити в далекому 1982 р., що саме такий, навіть не мрійний візерунок, з'явиться в моїй долі? Саме тоді разом з чоловіком-полковником ми опинилися в східній частині Німеччини,

м. Вюнсдорфі (за 40 км. від Берліна). Я почала працювати заступником директора з навчально-виховної роботи в школі № 1, де навчалися 2 тисячі дітей військовослужбовців з групи радянських військ. Вчилися в окремому приміщенні зі своєю ідальною та зимовим садом. Саме тоді навчання дітей розпочиналося з шестирічного віку. Щотижневі семінари, відкриті уроки, майстер-класи для вчителів, які працювали чи готувалися до роботи з малюками.

Мабуть, щось виходило, бо до нас за досвідом приїжджали делегації з усіх 100 російськомовних шкіл, що були на той час при військових частинах Німеччини.

Звісно я напружено стежила за подіями на рідній землі. Одного вечора посмінулося мені з екрану телевізора добре, світле обличчя І. А. Зязюна, який розповідав про педагогічну майстерність, творчість, про те, що слід готуватися до педагогічної діяльності зі шкільного віку.

У 1987 році повернулися з родиною додому. З 1 червня 1988 р. призначена директором новозведеної школи-лабораторії на березі Дніпра в Києві. Мріяла зустрітися з Іваном Андрійовичем Зязюном, розповісти уже про київський досвід, почути поради. І зустріч відбулася – на початку 1992 р. 56 хвилин ди-

Василіна ХАЙРУЛІНА

Директор Українського колежу ім. В. О. Сухомлинського, член-кореспондент НАПН України, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України

Директор школи, ліцею, гімназії № 12012

Інноваційна школа

Національній академії педагогічних наук України – 20 років!

вовижної розмови – щирої, проникливої, хвилюючої. Говорили про школу, про дітей і вчителів, про плани на майбутнє. „Міністерство освіти, – почула, – планує створити експериментальні школи. Ваш навчальний заклад буде в числі перших”. Виходжу з кабінету щаслива й просвітлена. У руках візитка міністра з його домашнім телефоном, дописаним власноруч.

У травні 1991 р. школа-лабораторія № 272 отримала новий статус – Український колеж (школа ліцейного типу). Працюємо з новими силами: круглі столи, мислєдїяльнісні ігри у навчальному 1991–1992 рр., презентації. Пошук нових форм самореалізації особистості учня, батьків, учителів колежу.

На наше запрошення на педагогічній раді виступив І. А. Зязюн, на той час завідувач лабораторії естетичного виховання НДІ педагогіки України. Рекордний час він того дня перебував у колежі наш надзвичайний гість – 9 годин! Слухав, радів, співпереживав.

Наступного дня в подарунок колежанам він делегував кандидата педагогічних наук, естета за професією і душевною красою Людмилу Олександрівну Хлебникову. І вже у 1992 році відбувся в колежі перший конкурс класних хорів. Нині йде підготовка до 20-го вже конкурсу. Разом з дітьми все та ж Людмила Олександрівна. І ми тим щасливі.

Саме Іван Андрійович „примусив” мене написати кандидатську дисертацію та захистити її. Мотивація – „щоб не перестав поважати”.

І знову ж завдяки Івану Андрійовичу – знайомство з М. Д. Ярмаченком, М. С. Вашуленком, В. М. Мадзігоном. Численні поради, сміливі плани і бажання якомога швидше здійснити їх. А потім були спільні театралізовані новорічні вечори, де роль батька виконував президент АПН України Микола Дмитрович Ярмаченко, а роль матері – директор колежу. Який потужний хор науковців і вчителів коледжу звучав на тих зустрічах! Якби ви знали, як співають академіки!

Тричі М. Д. Ярмаченко звертався письмово до адміністрації району про передачу колежу Академії педагогічних наук як академічну школу-лабораторію. Василь Миколайович

Мадзігон сам приїздив, щоб переконатися в доцільності цього дійства. Проте голова РДА Дніпровського району Олександр Семенович Шевчук сказав: „Співпрацюйте, творіть, експериментуйте, та з районного підпорядкування школу не віддамо”.

29 січня 1997 року мене обрали членом-кореспондентом АПН України. Подія, про яку і мріяти не могла: я серед наукової педагогічної еліти країни.

Хіба була б я такою впевненою у перші роки директорування в школі-лабораторії (згідно наказу МОН № 10 від 31 серпня 1988 р.), якби не підтримав міністр Фоменко варіативний навчальний план нашої школи. Справедливості заради мушу сказати, що, перш ніж увійти до кабінету міністра, я два тижні ходила до міністерських чиновників (ще на вулиці К. Маркса) і доводила доцільність класів із поглибленим вивченням історії, математики, української мови та літератури, біології під дахом однієї школи. Щоб діти не шукали спеціалізовані школи, а мали можливість реалізувати природні здібності під дахом своєї рідної, до якої прийшли в перший клас.

Михайло Володимирович подивившись на мої завізовані на всіх етапах навчальні плани, запитав: „А якщо не підпишу, то що – Земля зупиниться?!” Потім уточнив наміри директора та порадив: „Якщо не зможете реалізувати задумане, спокійно переходьте на загальнодержавний план”.

Хіба можу я забути все це...

Дорогими для мене залишаються зустрічі з науковцями Харківського педагогічного університету. Обожаю Валентину Іванівну Лозову (інтелігентна, з глибинним науковим мисленням). Дуже шаную Івана Федоровича Прокопенка, високоінтелектуального вченого. Не можу не згадати Анну Володимирівну Троцько (одвічний двигун, навколо якого обертаються всі й усе, і тим щасливі).

А щодо Українського колежу... Маємо надію здивувати шановних академіків нашими досягненнями до двадцятої річниці НАПН України. Вже працює власне телебачення (TV-колеж), мультимедійні центри. На пам'ятні зустрічі чекає щойно відкритий Духовно-естетичний центр колежу „Судцвіття”.